

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALEKSANDR SERGEYEVİÇ PUŞKİN'İN
POEMALARININ PALEH SANATINA
YANSIMASI

NEJLA YILDIRIM
2501140815

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. GÖNÜL UZELLİ

İSTANBUL-2016

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Nejla YILDIRIM Numarası : 2501140815
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : Slav Dilleri ve Edebiyatları
: Anabilim Dalı Rus Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı Danışmanı : Prof. Dr. Gönül UZELLİ
Tez Savunma Tarihi : 26.07.2016 Saati : 12.30
Tez Başlığı : Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in Poemalarının Paleh Sanatına Yansıması

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. Gönül UZELLİ		Kabul
2-Prof. Dr. Türkan OLCAY		Kabul
3- Doç. Dr. Özlem Deniz YILMAZ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Yrd. Doç. Dr. Korhan KORBİK		
2- Yrd. Doç. Dr. Hülya ARSLAN		

ÖZ

ALEKSANDR SERGEYEVİÇ PUŞKİN'İN POEMALARININ PALEH SANATINA YANSIMASI

NEJLA YILDIRIM

En eski ikona yapım merkezlerinden biri olan Paleh köyü, 1917 Ekim Devrimi'nden olumsuz etkilenmiştir. Devrim sonrası ikona yapımıyla uğraşma imkânları olmayınca eski ikona ustaları yeteneklerini kullanacakları yeni sanat arayışları içine girmişlerdir. Fedoskinolu ustalar tarafından papier-mâché adı verilen malzeme üzerine resmedilen minyatür çalışmalarıyla Moskova Zanaat Müzesi'nde tanışması üzerine ustalar eski ikona tekniklerini ve tempera boyama yöntemlerini papier-mâché adı verilen malzeme üzerinde uygulamaya başlamışlardır.

20. yüzyılda adını vernikli minyatür sanatıyla dünyaya duyurmaya başlayan Palehli sanatçıların resmettikleri konular arasında 19. yüzyıl Rus edebiyatının dâhi yazarı Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in yapıtları büyük yer tutmaktadır. Bu bağlamda, çalışmamızda Puşkin'in **Ruslan ve Ludmila, Çingeneler, Bahçesaray Çeşmesi, Kont Nulin** ve **Poltava** adlı poemalarının Paleh sanatına yansımalarını incelemeyi amaçladık. Bununla birlikte Palehli ustaların çalışmalarının yer aldığı ikona sanatı, duvar resmi, vernikli minyatür sanatı ve dekorasyon çalışmaları; Rusya'da vernikli minyatür sanatıyla uğraşan Fedoskino, Mstera ve Holuy bölgelerinin vernikli minyatür sanatı ve bu bölgelerin vernikli minyatür sanatının özellikleri de çalışmamızda anımsatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Paleh, Vernikli Minyatür Sanatı, Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in Poemaları, 19. Yüzyıl Rus Edebiyatı

ABSTRACT

THE REFLECTION OF ALEXANDER SERGEYEVICH PUSHKIN'S NARRATIVE POEMS IN PALEKH ART

NEJLA YILDIRIM

Palekh, one of the oldest icon painting centers, was influenced badly by the October Revolution in 1917. As the Palekh masters of iconography did not get any opportunity to paint an icon after the October Revolution, they were forced to find other applications for their talents. They decorated items such as wooden spoons, nest dolls (matryoshka), boxes but could not achieve any success in these handicrafts. In 1922, Ivan Ivanovich Golikov, the founder of Palekh art, saw a black papier-mâché box from Fedoskino in Handicraft Museum in Moscow and began to paint papier-mâché boxes using the techniques of icon painting and tempera painting method and had success.

At an exhibition in 1925 in Paris, Palekh artists showed their small boxes decorated motifs from Russian folk songs and they had a great success. After that, the name of Palekh and the work of the Palekh artists are known around the world. The subjects illustrated by the Palekh artists are mainly from real life, literary works, fairy tales and songs. Alexander Sergeyevich Pushkin's works have an important place among the subjects illustrated by the Palekh artists. In this context, the aim of the thesis is to examine the reflection of Pushkin's narrative poems – **Ruslan and Ludmila, The Gypsies, The Fountain of Bakhchisaray, Count Nulin and Poltava** - in Palekh art. Besides emphasizing Palekh icon painting, mural painting, lacquer miniature painting, theater decorations and the features of lacquer miniature painting of Fedoskino, Mstera and Kholui, which are known for lacquer miniature painting in Russia.

Key Words: Palekh, Lacquer Miniature Painting, Alexander Sergeyevich Pushkin, Alexander Sergeyevich Pushkin's Narrative Poems, 19th Century Russian Literature

ÖNSÖZ

“Aleksandr Sergeyeviç Puşkin’in Poemalarının Paleh Sanatına Yansıması” başlıklı yüksek lisans tezinde, 20. yüzyılda vernikli minyatür sanatı ile adını dünyaya duyuran Palehli sanatçıların Puşkin’in **Ruslan ve Ludmila, Çingeneler, Bahçesaray Çeşmesi, Kont Nulin ve Poltava** adlı yapıtları için resmettikleri çalışmaları tanıtmak amaçlanmıştır. Çalışmaya başlamadan önce ülkemizde ve dünyada Paleh sanatı, Puşkin’in yaşamı, yapıtları, Rus edebiyatındaki yeri ve önemi, Puşkin’in poemalarının Paleh sanatına yansımasıyla ilgili çalışma, yayımlanmış kitap ve elektronik kaynaklar araştırıldı. Ülkemizde Paleh sanatı ve Puşkin’in poemalarının Paleh sanatına yansıması ile ilgili hiçbir çalışmanın olmaması nedeniyle çalışmamızda Rusça ve İngilizce kaynaklara başvuruldu. Paleh sanatı ile ilgili yazılan İngilizce ve Rusça çalışmalar, yayımlanmış kitap ve elektronik kaynaklar olmasına rağmen Puşkin’in poemalarının Paleh sanatına yansıması ile ilgili yazılan Rusça çalışmaların, yayımlanmış kitapların ve elektronik kaynakların az olduğu tespit edildi.

Paleh sanatı ve Puşkin’in poemalarının Paleh sanatına yansıması ile ilgili ülkemizde kapsamlı bir çalışmanın bulunmadığını düşünürsek, çalışmamızın bu konulara ilgi duyan okuyuculara hizmet edeceğini düşünmekteyiz.

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenen ve istediğim konu üzerinde çalışmam için bana destek veren, çalışma süresince bana yol gösteren, tezimi titizlikle okuyan ve önerileriyle destek olan değerli danışmanım Prof. Dr. Gönül Uzelli’ye en içten teşekkürlerimi sunarım. Bu vesileyle lisans ve yüksek lisans döneminde ders aldığım tüm öğretim üyelerine ve öğretim elemanlarına teşekkürlerimi iletirim.

Ayrıca çalışma süresince gösterdikleri anlayış, özveri ve desteklerinden dolayı aileme de teşekkürü bir borç bilirim.

Nejla Yıldırım

İstanbul, 2016

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
RESİMLER LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM PALEH VE PALEH SANATININ TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Paleh ve Paleh Sanatının Tarihçesi.....	3
1.2. İkona Sanatı	12
1.2.1. İkona Yapım Süreci ve Tempera Boyanın Hazırlanması.....	16
1.3. Duvar Resmi	19
1.4. Vernikli Minyatür Sanatı.....	23
1.4.1. Fedoskino	24
1.4.2. Paleh.....	27
1.4.3. Mstera.....	30
1.4.4. Holuy.....	32
1.5. Dekorasyon Çalışmaları	34

İKİNCİ BÖLÜM ALEKSANDR SERGEYEVİÇ PUŞKİN'İN YAŞAMI, YAPITLARI VE RUS EDEBİYATINDAKİ YERİ

2.1. Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in Yaşamına ve Yapıtlarına Kısa Bir Bakış	36
2.2. Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in Rus Edebiyatındaki Yeri ve Önemi.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ALEKSANDR SERGEYEVİÇ PUŞKİN'İN POEMALARININ PALEH SANATINA YANSIMASI

3.1. Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in Yapıtlarının Paleh Sanatına Etkisi.....	59
3.2. Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in Poemalarının Paleh Sanatındaki İzdüşümleri .61	
3.2.1. Ruslan ve Ludmila	61
3.2.1.1. Dmitri Nikolayeviç Butorin'in "Koyun Kenarında Yeşil Meşe Ağacı" Adlı Çalışması	62
3.2.1.2. Vladimir Vasilyeviç Kotuhin'in "Ruslan'ın Rogday İle Çarpışması" Adlı Çalışması	65
3.2.1.3. Aristarh Aleksandroviç Dıdikin'in "Ratmir Büyülü Şatonun Yanında" Adlı Çalışması.....	66
3.2.1.4. İvan Mihayloviç Bakanov'un "Karanlık Kıyıların Yamacında" Adlı Çalışması	67
3.2.2. Çingeneler	69

3.2.2.1. Pavel Dmitreyeviç Bajenov'un "Aleko" Adlı Çalışması	70
3.2.3. Bahçesaray Çeşmesi.....	71
3.2.3.1. İvan Mihayloviç Bakanov'un "Bahçesaray Çeşmesi" Adlı Çalışması	72
3.2.4. Kont Nulin.....	74
3.2.4.1. Dmitri Mihayloviç Turin'in "Kont Nulin" Adlı Çalışması.....	74
3.2.5. Poltava.....	76
3.2.5.1. İvan İvanoviç Zubkov'un "Mazepa İle Mariya" Adlı Çalışması	77
SONUÇ.....	79
KAYNAKÇA.....	83
EKLER.....	93

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 1: Mihail Stepanoviç Çijov, Fedoskino’da Kış Bayramı, Fedoskino, 1960, Kutu üzerine vernikli minyatür..... 93
- Resim 2: Nikolay Grigoryeviç Dmitriyev, Altın Horoz, Mstera, 1938, Kutu üzerine vernikli minyatür..... 94
- Resim 3: Sergey Alekseyeviç Mokin, Stepan Razin’in Çağrısı, Holuy, 1943, Levha üzerine vernikli minyatür 95
- Resim 4: Dmitri Nikolayeviç Butorin, Ruslan ve Ludmila (Koyun Kenarında Yeşil Meşe Ağacı), Paleh, 1934, Kutu üzerine vernikli minyatür 96
- Resim 5: Vasili Vasilyeviç Kotuhin, Ruslan ve Ludmila (Ruslan’ın Rogday İle Çarpışması), Paleh, 1934, Kutu üzerine vernikli minyatür..... 97
- Resim 6: Aristarh Aleksandroviç Dıdikin, Ruslan ve Ludmila (Ratmir Büyülü Şatonun Yanında), Paleh, 1933, Kutu üzerine vernikli minyatür 98
- Resim 7: İvan Mihayloviç Bakanov, Ruslan ve Ludmila (Karanlık Kıyıların Yamacında), Paleh, 1933, Kutu üzerine vernikli minyatür 99
- Resim 8: Pavel Dmitreyeviç Bajenov, Çingeneler (Aleko), Paleh, 1931, Kutu üzerine vernikli minyatür..... 100
- Resim 9: İvan Mihayloviç Bakanov, Bahçesaray Çeşmesi, Paleh, 1931, Kutu üzerine vernikli minyatür..... 101
- Resim 10: Dmitri Mihayloviç Turin, Kont Nulin, Paleh, 1934, Kutu üzerine vernikli minyatür 102
- Resim 11: İvan İvanoviç Zubkov, Poltava (Mazepa İle Mariya), Paleh, 1930, Yuvarlak kutu üzerine vernikli minyatür..... 103

GİRİŞ

20. yüzyılda adını vernikli minyatür sanatıyla dünyaya duyuran ve Rusya'yı ziyaret eden yabancı turistler tarafından en çok satın alınan hediyelik eşyalardan biri olan Paleh vernikli minyatürlerinin temeli çok eski dönemlerdeki ikona yapım tekniğine dayanmaktadır. 1917 Ekim Devrimi'nin ikona sanatını olumsuz etkilemesi sonucunda ikona ustaları yeteneklerini kullanacakları alternatif sanat arayışları içine girmişlerdir. Ustaların, Rusya'nın en eski vernikli minyatür sanat merkezi olan Fedoskino'daki ustaların papier-mâché¹ adı verilen malzeme üzerine resmettikleri minyatür çalışmalarını görmesiyle Paleh sanatı farklı bir yönde gelişmeye başlamıştır. Eskiden ikona sanatıyla uğraşan ustalar devrim sonrasında broş, mücevher kutuları, sigara kutuları, boncuk kutuları, çay kutuları, kalem kutuları vb. kutuların üzerine minyatürler resmetmeye başlamışlardır. Siyah fon üzerine resmettikleri minyatürlerde eski Rus ikona tekniklerini ve tempera boyama yöntemlerini uygulayan ustaların resmettikleri konular arasında Rus ve dünya edebiyatı, Rus tarihi, Rus halk hikâyeleri, destanları, şarkıları ve şiirlerinden alınan konular ile manzara, savaş ve av sahneleri, Rus köylülerinin günlük yaşamından kesitler, devrimi yansıtan motifler yer almaktadır. Bu kutular Paleh dışında Fedoskino, Mstera ve Holuy'da da üretilmektedir, ancak en zengin, kaliteli ve renkli süslemeler Paleh vernikli minyatür örnekleridir.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde Paleh köyünün nerede ve nasıl kurulduğu, adının nereden geldiği, sanatının tarihçesi, ustalarının çalışmalarının yer aldığı ikona sanatı, duvar resmi, vernikli minyatür sanatı ve dekorasyon çalışmaları ele alınacaktır. Ustalar, Paleh vernikli minyatür sanatının gelişim sürecinde Fedoskinolu ustaların kullandıkları papier-mâché tekniklerinden esinlendikleri için Fedoskino bölgesinin vernikli minyatür sanatı, Palehli ustalar dışında Fedoskinolu ustaların papier-mâché teknikleriyle Msteralı ve Holuylu ustaları etkilemesi sonucunda vernikli minyatür sanatıyla uğraşmaya başlayan Mstera ve Holuy bölgelerinin vernikli minyatür sanatı da çalışmamızda irdelenecektir.

¹ Papier- mâché: Fransızca ezilmiş kâğıt anlamına gelir. Ezilmiş kâğıt ve tutkaldan oluşan, kalıplara dökülerek çeşitli eşya yapımında kullanılan dayanıklı madde. Kristal Kenneth, **Trash to Treasure**, Saskatchewan, 4-H Saskatchewan, 2013, s. 38.

Fedoskino, Mstera ve Holuy vernikli minyatür sanatının daha iyi anlaşılması için çalışma görsel öğeler ile desteklenecektir. Fedoskino, Mstera ve Holuy vernikli minyatür sanatına ait görsel öğeler “Ekler” bölümünde yer alacaktır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, çalışmalarıyla Paleh sanatında büyük bir yer tutan Aleksandr Sergeyeviç Puşkin’in yaşamı ve yapıtları incelenecek, yazarın Rus edebiyatına katkıları, kendinden sonra gelen yazarlar üzerinde nasıl bir etki bıraktığı ve Rus edebiyat dünyasındaki yeri gözler önüne serilecektir.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde ise, Puşkin’in yapıtlarının Paleh sanatına etkisi ve çalışmanın asıl amacını oluşturan Puşkin’in poemalarının Paleh sanatına yansımaları irdelenecektir. Sanatçıların, **Ruslan ve Ludmila** (Ruslan i Ludmila) adlı yapıt için resmettikleri **Koyun Kenarında Yeşil Meşe Ağacı** (U lukomorya dub zelyoniy), **Ruslan’ın Rogday İle Çarpışması** (Boy Ruslana s Rogdaem), **Ratmir Büyülü Şatonun Yanında** (Ratmir u sten volşebnogo zamka), **Karanlık Kıyıların Yamacında** (Na sklone tyomnih beregov), **Çingeneler** (Tsıgani) adlı yapıt için resmettikleri **Aleko** (Aleko), **Bahçesaray Çeşmesi** (Bahçesarayskiy fontan) adlı yapıt için resmettikleri **Bahçesaray Çeşmesi** (Bahçesarayskiy fontan), **Kont Nulin** (Graf Nulin) adlı yapıt için resmettikleri **Kont Nulin** (Graf Nulin), **Poltava** (Poltava) adlı yapıt için resmettikleri **Mazepa ile Mariya** (Mariya s Mazepoy) adlı çalışmalar incelenecek ve çalışmaların görsel öğeleri de “Ekler” bölümünde yer alacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

PALEH VE PALEH SANATININ TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Paleh ve Paleh Sanatının Tarihçesi

En eski ikona yapım merkezlerinden biri olan Paleh, Moskova'nın 320 km kuzeydoğusundaki İvanova bölgesinde yer alan bir köydür. Yaklaşık olarak altı bin kişinin yaşadığı bu köyde vernikli minyatür sanatıyla uğraşan altı yüz sanatçı bulunmaktadır.¹ Paleh sanatının sırrının nesilden nesle aktarıldığı Paleh köyünün ne zaman kurulduğu net olarak bilinmemesine rağmen Paleh adından ilk kez 17. yüzyılın ilk yarısında söz edilmekte ve Paleh'teki yerleşim 15. yüzyılın öncesine kadar uzanmaktadır. Paleh köyünün ne zaman kurulduğunun bilinmemesinin nedeni ise, o dönemde Paleh köyünün çevresinde kayıtları tutacak bir manastırın olmamasıdır.² Paleh'teki kilisede bulunan el yazmasında Paleh'in tarihçesi ile ilgili şöyle yazar:

“Paleh köyü ilk önce Starodubski hanedanlığından gelen Paletski knyazlarına aitti. Paletski knyazlarının ölümüyle Paleh 15. yüzyılda hazineye geçti. 17. yüzyılın ilk çeyreğinde Paleh, İvan Baturlin'e ödül olarak verildi ve Paleh 1861 yılına kadar Baturlin ailesine ait oldu...”³

1860'lı yılların başında Paleh'e gelen Rus araştırmacılardan Georgi Dmitriyeviç Filiminov, Paleh ile ilgili izlenimlerini şu sözlerle ifade eder:

“Günümüzde Paleh'e ulaşım daha kolay ve daha elverişlidir. Yol boyunca da insanı Orta Rusya'ya özgü olan yemyeşil bir manzara karşılamaktadır. Çok yüksek olmayan tepelerle çevrili olan Paleh'in merkezindeki en yüksek noktada 18.

¹ Tatyana Horoşilova, “**Otsyuda rodóm jar-ptitsa**”, (Çevrimiçi) <http://www.sb.by/soyuz-belarus-rossiya/article/otsyuda-rodóm-zhar-ptitsa.html>, 15 Eylül 2015.

² “**Paleh History**”, (Çevrimiçi) <http://palekh.narod.ru/eng/histor.htm>, 15 Eylül 2015.

³ Anatoli Vasilyeviç Bakuşinski, **İskusstvo Paleha**, Moskva-Leningrad, Academia 1934, s. 1-2.

yüzyılda inşa edilmiş olan kilise, beyaz silüetiyle birkaç verst⁴ uzakta bulunan ovalardan, ormanlardan da görülmektedir. Renkli pazarlarıyla oldukça gürültülü olan köyün ana sokağında iki sıra halinde bulunan evler de nehre kadar uzanmaktadır...⁵

Tarihi antik çağlara kadar uzanan Paleh'in adı Fin-Ural Altay dil ailesinden gelmektedir. Arkeolojik araştırmalar da bugünkü Paleh topraklarında Fin-Ural Altay kabilelerinin yaşadığını doğrulamaktadır. Rusya'nın kuzeydoğusunu işgal eden Slavlar arasında yavaş yavaş yok olmaya başlayan Fin-Ural Altay kabilelerinden günümüze kalan tek şey dil ve kültürdür. Günümüzde dil ve kültürün etkisini Paleh, Pureh, Landeh, Luh, Lukeh gibi kelimelerde de görmekteyiz. Paleh adının nereden geldiği tam olarak bilinmemesine rağmen Paleh adının nereden geldiğine dair anlatılan söylenceler vardır. Paleh'in yerli halkından olan Felitsata Grigoriyevna Palkina'nın anlattığı şu söylenceye göre eski Paleh'ten şöyle söz edilir:

“...Sık ormanlar vardı ve insan yoktu... Bir gün büyük bir yangın meydana geldi... Bütün ağaçlar yanıp yok oldu. Tatar istilasından kaçan insanlar buraya yerleşmeye başladı. Paleh, yanmış yer anlamına gelir.”⁶

Diğer bir söylence ise, Paleh'in Vladimir Suzdal topraklarının Tatarlar tarafından istila edildiği sırada kurulduğundan söz edilmektedir. Vladimir Suzdal topraklarının Tatarlar tarafından istila edildiği sırada insanlar ormanlık alanlara doğru kaçmışlardır. Tatarların bu ormanları yakmasıyla çok büyük ve tahrip edici bir yangın meydana gelmiştir. Paleh adı da bu büyük ve tahrip edici yangından gelmektedir.⁷

Paleh Sanatı (İskusstvo Paleha) adlı yapıtın yazarı olan Nikolay Mihayloviç Zinovyev, Paleh köyünün nasıl kurulduğunu ve köydeki insanların nasıl ikona sanatı ile tanıştığını şu sözler ile ifade eder:

⁴ Verst: Bir Rus uzunluk ölçü birimi. Bir verst 1.06680 kilometreye karşılık gelir. Bkz.: “**Verst**”, (Çevrimiçi) <http://dic.academic.ru/dic.nsf/mera/57>, 13 Eylül 2015.

⁵ Bakuşinski, **a.g.e.**, s. 2.

⁶ “**History**”, (Çevrimiçi) <http://visitivanovo.com/en/paleh/history/>, 14 Haziran 2015.

⁷ **A.e.**

“Paleh çok eski bir köydür. Tatarların, Vladimir Suzdal topraklarını yakıp ele geçirmesi üzerine insanlar sık ormanlık alanlara kaçmaya başladı. Bu ormandaki nehir kenarında yatıp uyuyan insanlar nehir kenarına evler inşa etmeye başladı. Evler inşa ettikleri yerleşim yerini Paleh, nehri de Paleška olarak adlandırdılar. Tatar istilasından kaçan insanlar arasında ikona yapımını bilen Suzdallı keşişler de vardı. O dönemden bu yana Paleh’te ikona yapılımaktadır.”⁸

Yerleşiminin eski zamanlara kadar uzandığı yerel söylenceler ve arşiv bilgileriyle doğrulanan Paleh ve bölge ile ilgili bir şeyler öğrenmek için ilk temas Alman yazar Johann Wolfgang von Goethe’den gelmiştir. Suzdallı ikona ustalarının sanatları hakkında bilgi almak isteyen Goethe’ye, ünlü tarihçi Nikolay Karamzin ve Vladimir valisi Avdi Nikolayeviç Suponev tarafından iki cevap gönderilmiştir. Goethe’nin sorusuna net bir cevap vermeyen Karamzin, Suzdallı ikona ustalarının sanatını birkaç cümle ile şöyle özetler: “Suzdal ikonaları Bizans’ın taklididir. Yüzyıllar boyunca da ikona yapımını değiştirmedik.”⁹

Bölge ile ilgili daha detaylı ve gerçek bilgiler veren Suponev, Paleh sanatının mükemmeliyetinin altını çizmiş ve ünlü Palehli ustalar Andrey ve İvan Aleksandroviç Kaurtsev’den söz etmiştir. Mektubuna bölgede hazırlanan ikona sanatı örneklerini de ekleyen Suponev, Weimar’a¹⁰ dört tane ikona göndermiştir. Bu ikonlardan iki tanesi Kaurtsev kardeşler tarafından yapılan Meryem Ana ve On İkilik Bayram¹¹ çalışmalarıdır. Diğer iki ikonanın Holuy¹² çalışması olmasına

⁸ Nikolay Mihayloviç Zinovyev, **İskusstvo Paleha**, Leningrad, İzdatelstvo “Hudozhnik RSFSR”, Vtoroye İzdaniye, 1975, s. 22.

⁹ Bakuşinski, **a.g.e.**, s. 2.

¹⁰ Weimar: Almanya’nın doğu kesiminde Thüringen eyaletinde yer alan bir kent. Bkz.: “Weimar”, **AnaBritannica**, Genel Kültür Ansiklopedisi, İstanbul, Ana Yayıncılık, 2005, C:XXII, s. 156. 1775 yılında henüz 18 yaşında olan Karl August’un daveti üzerine 7 Kasım 1775 yılında Weimar’a gelen Johann Wolfgang von Goethe yaşamının sonuna kadar Weimar’da yaşar ve Karl August’un özel danışmanı olarak çalışır. Bkz.: Nicholas Boyle, **Goethe: The Poet and The Age, Volume I. The Poetry of Desire (1749-1790)**, London, Oxford University Press, Bookcraft (Bath) Ltd, 1991, s. 233- 256.

¹¹ Rus Ortodoksluk inancında kutlanan on iki büyük bayram “On İkilik Bayram” olarak adlandırılır. Bu bayramlar; 8 (21) Eylül günü kutlanan Meryem Ana’nın Doğumu (Rojdestvo Bogoroditsı), 14 (21) Eylül günü kutlanan İsa’nın Çarmıha Gerilişi (Vozdvijeniye kresta Gospodnya), 21 Kasım (4 Aralık) günü kutlanan Meryem Ana’nın Kiliseye Takdim Edilmesi (Vvedeniye vo hram presvyatoy Bogoroditsı), 25 Aralık (7 Ocak) günü kutlanan İsa’nın Doğumu (Rojdestvo Hristovo), 6 (19) Ocak günü kutlanan İsa’nın Vaftiz Edilmesi (Kreşçeniye Gospodne), 2 (15) Şubat günü kutlanan İsa’nın Tanrı’ya Takdim Edilmesi (Sreteniye Gospodne), 25 Mart (7 Nisan) günü kutlanan Meryem Ana Yortusu (Blagoveşçeniye presvyatoy Bogoroditsı), Paskalya bayramı öncesi kutlanan İsa’nın Kudüs’e Gelişi

rağmen kim tarafından yapıldığına dair net bir bilgi yoktur. Daha sonra Vladimir bölgesindeki ikona sanatının durumunu, ikona sanatının özelliklerini öğrenmek için farklı yönlerden araştırmalar yapılmıştır. 1860'lı yıllardan başlayarak Paleh'e akademisyen Vladimir Pavloviç Bezobrazov, halk bilim araştırmacısı Sergey Vasilyeviç Maksimov, şair Apollon Nikolayeviç Maykov ve Nikolay Alekseyeviç Nekrasov, Filimonov, Vasili Timofeyeviç Georgiyevski, Sergey Dmitreyeviç Şeremetev, akademisyen Nikodim Pavloviç Kondakov gelmiştir. Bu araştırmaların büyük çoğunluğunu yoldan geçen yolcuların denemeleri ve taslakları oluşturmuştur. Bölgenin ekonomik, hukuki, günlük hayatı, yerli ustaların gelenekleri vb. konularla ilgili sadece Georgiyevski ve Kondakov gerçekçi bilgiler vermiştir. Georgiyevski ve Kondakov, diğerlerinden daha fazla bölge ile ilgilendiği için bölgedeki ikona yapımının durumu ve özellikleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmuşlardır.¹³

İkona sanatı, 17. ve 18. yüzyıllarda yol olmadığından dolayı büyük şehirlerden kopuk olarak yaşayan Vladimir Suzdal köylerinde gelişmiştir. Paleh de Volga ve Oka nehirleri arasındaki çam ormanlarında unutulmuş olmasına rağmen başkent Moskova'da bilinmektedir.¹⁴ 17. yüzyılda Çarlık emriyle Moskova'ya çalışmaları için en iyi ikona ustaları gönderilmiştir. Gönderilen bu ikona ustaları arasında Palehli ikona ustaları da yer almıştır.¹⁵

Tatar istilasından kaçan Suzdallı keşişler sayesinde ikona sanatı ile tanışan Paleh, 17. yüzyılda ikona sanatı ile adını duyurmaya başlamıştır. 18. yüzyılın ortalarında özellikle Novgorod ve Stroganov ikona stiline çizgileriyle oluşan Paleh ikona sanatının üç yüz yıldan fazla süren bir geçmişi vardır. Palehli ikona sanatçıları Novgorod ve Stroganov ikona yapım tekniklerinin en iyi özelliklerini alarak

(Vhod v gospoden v İerusalim), Paskalya'dan sonraki 40. güne denk gelen, her Perşembe kutlanan İsa'nın Göğe Yükselişi (Voznesebiye Gospodne), Paskalya'dan sonraki 50. güne denk gelen, her Pazar günü kutlanan Kutsal Üçleme (baba-oğul-kutsal ruh) Günü (Den svyatoy troitsı), 6 (19) Ağustos günü kutlanan İsa'nın Şekil Değiştirme Günü (Preobrajeniye Gospodne), 15 (28) Ağustos günü kutlanan Meryem Ana'nın Göğe Kabul Edilmesi'dir (Usleniye Bogoroditsı). Bkz.: "**Dvunatesyatiye prazdniki**", (Çevrimiçi) http://samlib.ru/r/raba_b_i/propoved-7.shtml, 17 Eylül 2015.

¹² Ekim devrimine kadar Holuy köyü, Paleh ve Mstera köyleri gibi eski Rus ikona yapım merkezlerinden biri. Devrim sonrası yeni sanat arayışına giren Holuy, Paleh ve Mstera köyleri gibi vernikli minyatür sanatı ile uğraşır. Bkz.: S.A. Uçaev, "**Jivopis, materialı v dekorativno-prikladnom iskusstve**", (Çevrimiçi) <http://www.bibliotekar.ru/isk/14.htm>, 20 Eylül 2015.

¹³ Bakuşinski, **a.g.e.**, s. 2.

¹⁴ M.A. Nekrasov, **İskusstvo drevney traditsii Paleh**, Moskva, Sovetskiy Hudozhnik, 1990, s. 5-8.

¹⁵ Nekrasov, **a.e.**, s. 8'den M. Nekrasov, **Palehskaya miniatyura**, L., 1978.

kendilerine ait bir stil oluşturmuşlardır. Novgorod ikona yapım stilinden imgelerin içeriğini, kompozisyonun güzelliğini, süslemenin muazzamlığını, silüetlerin netliğini, grafiği, ince ayrıntıları, yumuşak fakat güçlü, tumturaklı, güzel renk skalasını ve çok katmanlı boyama (plav) tekniğini almışlardır. Stroganov okulundan çizimin küçük olmasını, renk skalasının parlaklığını, çizgilerin inceliğini, netliğini, altın varakla süsleme ve işlemeyi almışlardır. Bütün bu teknikleri Palehli ustalar geliştirerek kendi stilini oluşturmuşlardır.¹⁶

1917 Ekim Devrimi ikona sanatını olumsuz etkilemiştir. İkona yapımını yasaklayan belli bir kanun olmamasına rağmen politik geri tepme riski ve ekonomik pazarın çökmesi sonucunda Sovyetler Birliği dini reddetmiştir. Bu durum birçok ikona ustasının işsiz kalmasına neden olmuştur.¹⁷ İkona resmine olan talebin azalması, atölyelerin kapanması sonucunda Paleh sanatı farklı bir yönde gelişmeye başlamıştır. Palehli ikona ustaları yaşamlarını devam ettirmek için yeteneklerini kullanacakları başka işler bulmaya zorlanmış; ahşaptan yapılan kaşıkları, matruşkaları¹⁸, kutuları, tabak çanakları vb. objeleri boyamışlardır. Bu işlerde çok başarılı olamayan ustalar papier-mâché adı verilen malzemeyi geliştirerek yeni bir tarz oluşturmuşlardır.¹⁹

Paleh sanatının yeniden canlanmasındaki en önemli rolü İvan İvanoviç Golikov oynamıştır. Golikov, Şui ve Kineşma tiyatrolarındaki çalışmalarından sonra 1921 yılının sonlarına doğru Moskova'ya, eski bir ikona atölyesi sahibi olan akrabası Aleksandr Aleksandroviç Glazunov'un yanına gelmiştir. Birlikte ikona sanatını nerede ve nasıl kullanacaklarını düşündükleri sırada Moskova Zanaat Müzesi'nde

¹⁶ Zinovyev, a.g.e., s. 51.

¹⁷ Andrew Jenks, **Russia in a Box: Art and Identity in an Age of Revolution**, DeKalb. Northern Illinois University Press, 2005, s.9

¹⁸ Matruşka: Ahşaptan yapılmış iç içe bebeklerden oluşan Rus hediyelik eşyası. İlk matruşka bebek, 19. yüzyılın sonlarında Moskova bölgesinde, Sergiyev Posad yakınlarında Abramtsevo'da üretilir. Farklı şekillerde boyanan matruşkalar, genellikle Rus halk kıyafeti giyen köylü kızlar, Rus kahramanlar, devrim öncesinin temsilcileri şeklinde boyanır. Bkz.: A. Şestakova, "Articles of Craftsmen- Unofficial Symbols of Russia", Stavropol State University, Historical Sciences, **European Journal of Natural History**, №3, 2009, s.64-65.

¹⁹ Horoşilova, a.g.e.

papier-mâché'den yapılan siyah kutular üzerindeki lukutinskiye²⁰ (lukutinskiye resimleri gerçekçi bir özelliğe sahiptir ve yağlı boya ile yapılmaktadır) minyatürlerini görmüşler ve eski ikona tekniklerini kullanarak siyah fon üzerine resim yapmaya karar vermişlerdir. Glazunov'un sahip olduğu papier-mâché'den yapılan fotoğrafik film kutuları üzerine Golikov siyah fon üzerine eski ikona tekniklerini kullanarak ilk resim denemesini 1922 yılında yapmıştır. Golikov, kutunun kenarını keserek bir levha elde etmiş ve bu levha üzerine altın varakla **Ayı Avı**'nı (Ohota na medvedya) resmetmiştir. Glazunov tarafından Moskova Zanaat Müzesi'nde sergilenen Golikov'un levhası büyük ilgi görmüş ve bu tarz resimlerin resmedilmesi için Glazunov'a yarı mamul ürünler (papier-mâché'den yapılan kutular) verilmiştir.²¹ "İkona sanatında yeni bir devrime ihtiyacımız var"²², diyen Golikov Paleh sanatını başka bir yöne taşımıştır.

Moskova'ya gelerek Golikov'un yanına uğrayan Palehli sanatçı İvan Petroviç Vakurov, Golikov ile birlikte Glazunov'un yanında çalışmaya başlamıştır. Plastik sanatlar uzmanı olan profesör Anatoli Vasilyeviç Bakuşinski sanatçılara tavsiyeler vermiş ve onlarla tecrübelerini paylaşmıştır. Sanatçılar, eski Rus ikona tekniğini yeni malzeme üzerinde kullanmak ve yeni konular resmetmek için birçok farklı deneme yapmışlardır. Ortaya çıkan bu yeni sanat dikkat çekmeye başlamıştır.²³ Palehli sanatçılar, Fedoskino'daki ustaların kullandığı papier-mâché tekniklerinden esinlenmiş olsalar da minyatürlerinde ikonalarında kullandıkları tempera²⁴ boyama yöntemlerini uygulamışlardır.

²⁰ Moskova yakınlarında bulunan Fedoskino köyü 19. yüzyılda vernikli minyatür sanatının ana merkezi. 1820'den 1850'ye kadar burada üretilen vernikli minyatürler Lukutin vernikleri olarak bilinir. Bkz.: Alison Hilton, **Russian Folk Art**, Bloomington: Indiana University Press, 1995, s. 113-114.

²¹ Zinoviyev, **a.g.e.**, s. 65-66.

²² Vitali Timofeyeviç Kotov, **İskusstvo Paleha, putevoditel**, Moskva, Gosudarstvenniy Muzei Palehskogo İskusstva, İzd-vo Literaturı Na İnostrannih Yazıkah, 1962, s. 72.

²³ Zinoviyev, **a.g.e.**, s. 66.

²⁴ Tempera: Boyar maddenin tutkallı suyla, genellikle de yumurta akıyla karıştırılmasıyla elde edilen bir boya türü ve bu boya kullanılarak yapılmış resim. Tempera Ortaçağ'da sıklıkla kullanılmış, 15. yüzyıldan sonra yağlı boya resmin gelişmesiyle birlikte ortadan kalkar. Bkz.: Metin Sözen, Uğur Tanyeli, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999, s. 233-234. Tempera; yumurtanın akı ile sarısı karıştırılarak yapılan tempera, yumurta sarısı ile yapılan tempera ve yumurta akı ile yapılan tempera olarak üç türlü hazırlanır. Bkz.: Mesut Erdem, **Resim Tekniği**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2005, s. 64-66.

1923 yılında Tüm Rusya'nın Tarım Fuarı'ndan önce Zanaat Müzesi Palehli sanatçılara siparişler vermiştir. Verilen bu siparişler İvan Mihayloviç Bakanov, İvan Vasilyeviç Markiçev ve Aleksandr Vasilyeviç Kotuhin tarafından yapılmıştır. Moskova'da düzenlenen bu fuarda sergilenen ürünler büyük başarı kazanmıştır.²⁵ 1924 yılında sanatçıların çalışmaları Venedik'teki Dünya Fuarı'nda sergilenmiştir. Sanatçılara İtalya'da okul açmaları için Venedik'ten teklif gelmiş, fakat sanatçılar bu teklife bu okulu kendi topraklarında açacaklarını söyleyerek cevap vermişlerdir.²⁶ Yeni sanatın ustalarının birleşmesi gerektiğinin açıkça görülmesi üzerine 5 Aralık 1924 tarihinde Paleh'te, Paleh Eski Resim Birliği kurulmuştur. Yedi kişiden oluşan birliğin başkanı Aleksandr Kotuhin, sekreteri Aleksandr İvanoviç Zubkov, üyeleri ise Golikov, Markiçev, Bakanov, İvan İvanoviç Zubkov, Vladimir Vasilyeviç Kotuhin olmuştur.²⁷

Hızla gelişen birlik daha tecrübeli sanatçıların da dikkatini çekmiştir. 1925 yılının Mart ayında birliğe Aleksandr İvanoviç Vatagin, Grigori Mihayloviç Bakanov ve Dmitri Nikolayeviç Butorin katılmıştır. 1925 yılının sonlarında Paleh, ustaların Paris'teki büyük başarısıyla ünlenmiştir. Gelen başarı ve şöhret sanatçıları çoşturmuş ve sanatçıların çalışmalarına olan talep artmıştır. 1926 yılının Ağustos ayında birliğe Zinovyev ve Aristarh Aleksandroviç Dıdikin'in katılmasıyla birlik daha da büyümüştür.²⁸

Paris'teki fuardan sonra birliğin saygınlığı artmıştır. Artık evlerinde çalışmayan sanatçılar özel ekipmanlarla donatılmış olan atölyelere taşınmıştır. Değişimi ve yeni sanatçıların neslini devam ettirmek için 1931 yılında Paleh'te elli öğrenciye eğitim veren meslek okulu açılmıştır. On yıl sonra 1934 yılında Paleh birliğinin adı kamuoyunda yayılmaya başlamıştır. Artık burası birlik değil, yaklaşık yetmiş sanatçıyı birleştiren bir topluluk olmuştur. Bu sanatçılar, sadece vernikli minyatür alanında değil aynı zamanda porselen resmi ve tiyatrodaki sahneye konulan oyunların dekorlarının da ilk denemelerini yapmışlardır. 1934 yılında Academia

²⁵ Zinovyev, a.g.e., s. 66.

²⁶ Nekrosov, a.g.e., s. 9.

²⁷ Zinovyev, a.g.e., s. 66.

²⁸ A.e., s. 66-67.

yayın evinin Golikov tarafından resmedilen **İgor Destanı**'nı²⁹ (Slovo o polku İgoreve) yayımlaması sanatçılara matbaacılık yolunu açmıştır.³⁰

Paleh ürünleri Sovyetler Birliği için büyük bir döviz kaynağı oluşturduğu için Sovyet hükümeti ve komünist parti Paleh sanatı ile yakından ilgilenmiştir. 1931 yılında Paleh'te elli öğrenciye eğitim veren meslek okulu sanat lisesine dönüştürülmüştür. 1930 yılında Yevim Fedoroviç Vihrev tarafından kaleme alınan **Paleh** (Paleh) ve Bakuşinski tarafından kaleme alınan **Paleh Sanatı** (İskusstvo Paleha) yapıtlarının yayımlanması Paleh sanatının tanınmasına yardımcı olmuştur.³¹

Rus yazar Maksim Gorki, yapıtları ve desteğiyle Paleh sanatının oluşumu ve gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Gençken Nijniy Novgorod'da, Palehli usta İvan İllarionoviç Salabanov'un ikona atölyesinde çalışan Gorki'nin Paleh ile ilişkisinin derin bir geçmişi vardır.³² İkona sanatçılarının zor çalışma şartlarını çok iyi bilen Gorki, otobiyografik yapıtı olan **Ekmeğimi Kazanırken**'de (V lyudyah) ikona ressamlığının kimse için cazip bir iş olmadığını, ikona yapımının bir dizi işleme ayrılmasını şu sözlerle ifade eder:

“İkona ressamlığı kimse için cazip bir iş değil. Kötü niyetli, sivri akıllının biri, bu işi güzellikten yoksun, yaptığı işe sevgi ve ilgi uyandırmaktan uzak, bir dizi işleme bölerek paramparça etmiş. Kötü kalpli ve sinsî biri olan şaşî marangoz Panfil, yontup tutkalladığı çeşitli boydaki servi ve ıhlamur tahtalarını getirir, veremli delikanlı Davidov ilk boya tabakasını sürer, arkadaşı Sorokin bunlara astar çeker, Milyaşin resmin aslını kurşunkalemle üzerine çizer, ihtiyar Gogolev, yıldızlar ve altın suyuyla kakma motifler yapar, manzara ressamları, manzara resimlerini ve

²⁹ İgor Destanı eski Rus edebiyatının başyapıtıdır. Anonim bir yapıt olan destanda, Knyaz İgor'un Kıpçaklara karşı düzenlediği ve başarısızlıkla sonuçlanan seferi ele alınır. Kiev'in kuzey doğusunda bulunan Novgorod-Seversk Knyazlığının hükümdarı Knyaz İgor Svyatoslavoviç, kardeşi Vsevolod Svyatoslavoviç'in ordusunda olduğu gibi, kendi ordusuna güvenerek Kıpçaklarla savaşa girmiş, ancak başarılı olamamıştır. Bkz.: Emine İnanır, **Rus Edebiyatı İncelemeleri: Kiev Rusya'sından XVII. Yüzyıla**, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 2003, s. 11.

³⁰ Zinoviyev, **a.g.e.**, s. 68.

³¹ **A.y.**

³² **A.y.**

azizlerin elbiselerini çizer ve en sonunda yüz­süz ve el­siz ikonalar yüz ressam­larını bekle­mek üzere duvarın dibine dizilir.”³³

Gorki ve onun yarattığı kahramanlar Palehli sanatçılara oldukça yakın kişilerdir. Jiharev³⁴, Rus yazar Mihail Yuryeviç Lermontov’un **Şeytan** (Demon) adlı yapıtını resmetmek istemiş, fakat Jiharev’in bu hayalini Vakurov gerçekleştirmiş ve Lermontov’un Şeytan adlı yapıtının güzel bir minyatürünü yapmıştır. Aleksandr Sergeyeviç Puşkin’in çalışmaları dışında Gorki’nin çalışmaları da Palehli sanatçılar tarafından resmedilmiştir. Sanatçılar özellikle Gorki’nin devrimci romantik yapıtlarına ilgi göstermişlerdir: **Doğan Hakkında Şarkı** (Pesnya o sokole), **Fırtınakuşu Hakkında Şarkı** (Pesnya o burevestnike), **Yaşlı İzergil** (Staruha İzergil).³⁵

Gorki’nin girişimiyle bir kütüphane ve Paleh çalışmalarının seçkin örneklerinin sergilenmesi için bir yer oluşturulmuştur. Oluşturulan bu yer 1935 yılında açılan Paleh Devlet Sanat Müzesi’nin de temelini oluşturmuştur.³⁶

Rus edebiyatı, Rus halk hikâyeleri, destanları ve şiirlerinden alınan konular ile manzara, savaş, av sahneleri, Rus köylülerinin günlük yaşamından kesitler dışında sanatçılar devrimi yansıtan mücadeleler, önemli inşaat projeleri, tatiller gibi konularla da ilgilenmişlerdir. 1930’lu ve 1940’lı yıllardaki politik baskı Paleh’te de hissedilmiştir. Sanatçıların ikona yapımı geçmişleri düşmanca hatırlatılmıştır. Birçok sanatçı tutuklanmıştır. Tutuklanan bu sanatçılar arasında casuslukla suçlanan ve hapis­hanede ölen Aleksandr Zubkov da yer almaktadır.³⁷

Palehli sanatçılar tarafından kurulan birlik 1954 yılında Paleh Sanat Endüstriyel Atölyesi olarak yeniden düzenlenmiş, Paleh Sanat Endüstriyel

³³ Maksim Gorki, **Ekmeğimi Kazanırken**, Çev. Hande Nurel, İstanbul, Bordo Siyah Yayınları, 2013, s. 326.

³⁴ Maksim Gorki’nin gençken Nijniy Novgorad’da çalıştığı Salabanov ikona atölyesinin en iyi yüz ressamıdır. Bizans ve Fransız stili yüz resimleri ve İtalyan tarzı “pitoresk” portreler yapabilen en iyi ustalardandır. Bkz.: Gorki, **a.g.e.**, s. 330-331.

³⁵ Zinovyev, **a.g.e.**, s. 69.

³⁶ Yevgeniya Gerşkoviç, **“Paleh”**, (Çevrimiçi) http://www.agitlak.com/trading_palekh.html, 4 Ekim 2015.

³⁷ Gerşkoviç, **a.e.**

Atölyesi'nin ilk müdürü de Aleksandr Grigoryeviç Bakanov olmuştur. 1989 yılında Paleh Birliği, Paleh Sanatçılar Birliği ve Paleh Yaratıcı Atölyesi adlarını almıştır. 1992 yılında birlik kendi okulunu açmıştır. Paleh Devlet Sanat Müzesi'nin dışında köy, Golikov, Pavel Dmitriyeviç Korin, Nikolay Vasilyeviç Dıdikin ve Zinovyev'in müze evlerine de ev sahipliği yapmaktadır.³⁸

1.2. İkona Sanatı

Vladimir Suzdal topraklarında ikona yapımı 16. ve 17. yüzyıllarda yaygın olarak yapılmaktaydı. Volga ve Oka nehirleri arasında kalan Suzdal, Vladimir, Vogolyubov, Pereslavl Zalesskiy, Gorohovts, Murom, Vyazniki, Şui şehirleri ile Paleh, Holuy ve Mstera köyleri ikona yapım merkezleriydi. 18. yüzyılda ikona sanatı yavaş yavaş yok olmaya başlayınca bu işle uğraşanlar da azalmaya başlamıştır. 18. yüzyılın sonlarına doğru ikona yapımı Vladimir Suzdal bölgesindeki Paleh, Mstera ve Holuy köylerinde yoğunlaşmıştır. İkona yapımının bu üç köyde yoğunlaşmasının nedeni ise belli değildir.³⁹

Holuy'da ekilebilir arazinin çok fazla olmamasından dolayı ikona yapımı Holuy'da Paleh ve Mstera köylerinden önce başlamıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda Holuy ustalığı oldukça ünlüydü. Holuy ustalığı 18. ve 19. yüzyıllarda ünlü olmasına rağmen yüksek seviyedeki Holuy çalışmaları orta seviyedeki Paleh çalışmalarına eşitti. Holuy'da yapılan ikonaların bayağı, sıradan ve ucuz olması zaman zaman sert tepkilere yol açmıştır. 1668 tarihli yazılı belgede Holuy'da yapılan ikonalar ile ilgili şöyle yazar:

“...Holuy köyünde yaşayanlar...kutsal ikonaları herhangi bir korku ve neden olmadan, umursamadan farklı bir biçimde yapıyorlar. İkona ustaları, kutsal ikonaların tasvirini yapmıyor...”⁴⁰

³⁸ A.y.

³⁹ Bakuşinski, a.g.e., s. 5.

⁴⁰ A.e., s. 6.

18. yüzyılın başına kadar Eski İnananlar⁴¹ (Staroobryadtsı) önemli bir topluluktu. Eski İnananlar'ın çalışkan ve girişimci olması Mstera'yı ticaret ve sanayi merkezine dönüştürmüştür. Suyollarının yanında yer alan Moskova ve Nijniy Novgorod arasındaki büyük yollar arasında bulunan Mstera'da balık, tuz gibi ürünlerin ticareti yapılmaktaydı. 18. yüzyıldan itibaren en önemli ticaret ürünü ikona çalışmaları olmuştur. Sanatsal tarzı Holuy ve Paleh'ten farklı olan Mstera, 18. ve 19. yüzyıllarda zevke ve Eski İnananlar'ın isteklerine göre ikona stilini oluşturmuştur. Zevke göre ikona yaptığından dolayı Mstera "tarzsız" olarak adlandırılmıştır.⁴²

Ana yollar ve gemi taşımacılığına elverişli Klyazma'dan⁴³ Holuy ve Mstera'ya göre daha uzakta bulunan Paleh'e ulaşımın zor olmasından dolayı Paleh kendi içine kapalı, kendi gelenekleri ve yaşam tarzı olan bir köydü.⁴⁴ Tatar istilasından kaçan Suzdallı keşişler sayesinde ikona sanatı ile tanışan Paleh, 17. yüzyılda önemli ikona yapım merkezlerinden biri olmuştur. Palehli ikona ustaları, toprak köleleri ve çiftçilerden oluşmaktaydı. Tarlada çalışmadıkları kış vakitlerinde toprak köleleri ve çiftçiler ikona yapım işiyle uğraşmışlardır.

Palehli ikona ustalarının çalışmalarını detaylı olarak Paleh Devlet Sanat Müzesi'nde bulabiliriz. Müzedeki ikonaları incelediğimizde Paleh'in 18. yüzyıl eski Rus ikona yapım geleneğiyle bağlantısını kesmediğini görürüz. Müzedeki ikonaların en önemli özelliği ise, Novgorod ve Stroganov stiline sanatsal özelliklerini ve geleneksel tekniklerini taşımalarıdır.⁴⁵

18. yüzyılda Moskova'da Batı'nın etkisiyle gerçekçi resimler (el, yüz çizimlerinin gerçekçi olması) resmedilmeye başlanmıştır. İkonalarda gerçekçi eğilim, özellikle kutsal yüzün yapımında görülmüştür. Eski Rus ikona yapım geleneğini reddetmeyen Paleh, tamamen Batı'nın etkilediği yoldan da gitmemiştir. Paleh ikona

⁴¹ Rus Ortodoks kilisesine meydan okuyan tutucu, dindar muhaliflerdir. Dindeki bölünme 17. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşir, bu bölünme Rus Ortodoks kilisesi ve Moskova toplumuyla uçurumun oluşmasına neden olur. Eski İnananlar, dindeki bölünmenin ana nedeninin Patrik Nikon'un yapmış olduğu kilise reformları olduğunu iddia ederler. Bkz.: İrina Paert, **Old Believers: Religious Dissent and Gender in Russia, 1760-1850**, Manchester, Manchester University Press, 2003, s. 21.

⁴² Bakuşinski, **a.g.e.**, s. 6-7.

⁴³ Klyazma: Rusya Federasyonu'nun Avrupa kesiminde bulunan bir nehir. Bkz.: "**Klyazma**", (Çevrimiçi) <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/157490>, 4 Ekim 2015.

⁴⁴ Bakuşinski, **a.g.e.**, s. 7.

⁴⁵ Zinov'yev, **a.g.e.**, s. 36.

sanatının takip ettiği yol tamamen farklı bir yol olmuştur.⁴⁶ Eski Rus ikona yapım geleneği, Batı'nın etkisi ile gelen gerçekçi öğeler, Novgorod ve Stroganov ikona yapım teknikleri ile harmanlanmıştır. Farklı öğelerin bir araya gelmesiyle oluşan Paleh ikona sanatının temel stil özellikleri ve tekniği şöyledir:

1. Çizimin çok katmanlı sahnelerden oluşması
2. Çizimin küçük olması
3. Çizimin genel yumuşak tonda olması
4. Kompozisyon öğelerinin çok şekilli olması
5. Duvar resimlerinin desenli olması
6. Gökkuşluğu renginde parlaltının çok çeşitli olması
7. Dağların sivri kenarlı olarak çizilmesi
8. Ağaçların doğal yapraklı olması
9. Stroganov stiline benzeyen uzun figürler
10. Figürlerin çıplak kısımları ve başlarındaki çok katmanlı boyanın (plav) inceliği
11. Göğüs, omuz, el, karın ve diz kıvrımlarına işaret konularak figürün kıyafetinde üç ton olarak gerçekleşen boya boşluklarının geniş ve aydınlık olması. Kıyafetin en renkli kısımlarındaki açık renk boyanın daha iyi gölgelendirilmesi için keskin ve çok ince beyaz boyanın boşluklara konulması, bazen bu işlemin altın varakla yarım tüye benzeyen parlaklıklar ve vuruşlar ile gerçekleşmesi
12. Farklı tonlardaki arka plan (altın varaklı kısma kadar)⁴⁷

18. yüzyılda Paleh ikona sanatı zirveye ulaşmıştır. O dönemde yapılan ikona çalışmaları, 16. ve 17. yüzyıllarda yapılan en iyi ikonalar ve onların özellikleri ile karşılaştırılmaktadır. Yerel ikona sanatı gelişirken 17. yüzyıldan günümüze ulaşan

⁴⁶ A.y.

⁴⁷ A.e., s. 51-52.

Paleh ikona çalışması yoktur. Paleh ikona sanatının en önemli üç ikonası olan **Kurtarıcıya ve Meryem Ana'ya Söylenen İlahi** (Akafist spasitelyu i akafist Bogomateri), **Aziz Nikolay'a Söylenen İlahi** (Akafist svyatitelyu Nikolayu) ve **Acı Çekenlerin Tesellisi** (Vseh skorbyaşçih rodosti) 18. yüzyılda yapılmıştır.⁴⁸

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında Rus ikona sanatı eski geleneğini kaybetmeye başlamıştır. İkonalarda yeni natüralist çizgiler görülmüş ve eski Rus ikona geleneğinden iz kalmamıştır. 20. yüzyılın başlarında eski gelenek ile yapılan ikona sanatını korumak, yükselişe geçirmek ve geliştirmek için Rus İkona Vesayet Komitesi kurulmuştur. 1902 yılında komitenin eğitim veren atölyeleri Paleh, Holuy, Mstera ve Ukrayna'da (Belgorodskaya guberniya⁴⁹ ve Borisovk) açılmıştır. Bu atölyelerde eğitim dört yıldır.⁵⁰

Komite atölyelerinin daha çok ikona siparişi alması Palehli atölye sahipleri için tehlikeli bir rekabet oluşturmuştur. Atölye sahipleri komitenin tehlikeli rekabet oluşturan tutumundan duyduğu memnuniyetsizliği komite atölyelerini bitirenleri işe almayarak göstermiştir. İşsiz kalacağından endişe eden komite atölyelerinde okuyan son sınıf öğrencileri son sınıfta gerçekçi resmi öğrenmek istemişlerdir. Paleh'e gelen arkeolog Georgiyevski ve Kondakov, asıl görevi eski Rus ikona geleneğini öğretmek olan komite atölyelerinin gerçekçi resmi öğretilerinden memnun olmamışlardır. Komite atölyesinden mezun olduğu için Palehli atölye sahipleri tarafından işe alınmayanlar arasında Butorin, İvan Vasilyeviç Kolesov, Mihail İvanoviç Parilov gibi ikona ustaları da yer almaktaydı.⁵¹

Bağımsız ikona yapım atölyeleri Paleh'te 19. yüzyılın ortalarında ortaya çıkmıştır. Nikolay Mihayloviç Safonov ve diğer ikona ustalarının dâhil olduğu

⁴⁸ Kotov, **a.g.e.**, s. 12-13.

⁴⁹ I. Petro tarafından 1708 yılında kurulan idari bölge birimi. I. Petro tarafından kurulan ilk 8 guberniya: Saint Peterburg, Moskova, Arhangelsk, Smolensk, Kiev, Kazan, Azov ve Sibiry. 1923-1929 yılları arasında guberniya yerini, bölge (oblast) birimine bırakmıştır. Bkz.: **"Guberniya"**, (Çevrimiçi) http://dic.academic.ru/dic.nsf/russian_history/2132/%D0%93%D0%A3%D0%91%D0%95%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%AF, 11 Ekim 2015.

⁵⁰ Zinovjev, **a.g.e.**, s. 29.

⁵¹ **A.e.**, s. 30-32.

atölyeler 1917 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.⁵² Emperyalist savaşın⁵³ ciddi bir biçimde ikona işini etkilemesi sonucunda ikona siparişleri azalmış, atölye sahipleri üretimi azaltmış ve Paleh'te eğitim veren komite atölyeleri de eğitim vermeyi durdurmuştur.⁵⁴

1.2.1. İkona Yapım Süreci ve Tempera Boyanın Hazırlanması

İkona yapımı bir dizi işleme ayrılan karmaşık bir süreçten oluşmaktadır. Bu işlemlerin her biri o alanda uzman ustalar tarafından yapılmaktadır. Rusya'da ikona yapımında kullanılan geleneksel malzeme ıhlamur ağacıdır. 18. yüzyıldan itibaren ikona yapımında servi ağacı da kullanılmaya başlanmış, fakat tamamı servi ağacından yapılan ikonalara çok sık rastlanmamaktadır. Genellikle ikonanın altında kullanılan ahşap iki tabakadan oluşmaktadır. Servi ağacı sert olduğu için üzerine resim yapmak ıhlamur ağacına göre daha zordur. Resim, ıhlamur ağacından hazırlanan ahşap üzerine yapılmaktadır. Servi ağacından hazırlanan ahşap, ıhlamur ağacından hazırlanan ahşabın altında kullanılmakta ve ikonayı eğilme, su ve böceklerle karşı korumaktadır. Ahşap, marangoz tarafından hazırlanmakta ve ahşabın üzerindeki izler temizlenmektedir. Daha sonraki işlem ahşabın hazırlanmasıdır. Ahşabı hazırlayan usta, ahşabın pürüzlü yüzeyine yağlanmış keteni tutkallayarak yerleştirir ve ahşabı kurumaya bırakır. Kuruma işleminden sonra sıvı çakmak taşıyla ahşap üzerine boya astarı sürülür. Boya astarı sürülen ahşap oda sıcaklığında tekrar kurumaya bırakılır. Pürüzlü yüzeye tebeşirin tutkal ile karışımından elde edilen boya astarı (levkasa) ince bir tabaka halinde sürülür. Ahşap üzerine boya astarı sürme işlemi üç kez tekrarlanır. Daha sonra ahşap yüzeydeki boya astarı temizlenir. Bu işlem genellikle ahşabı hazırlayan usta tarafından yapılır, fakat bu işlemi herhangi bir ikona ustası da yapabilir. Ahşabın yüzeyi su ile nemlendirilir, sünger taşı ile taşlanır. Ahşabın yüzeyindeki çukurlar kaymak taşı (yüzeyin taşlanması sonucunda elde edilen tozun su ile karıştırılarak koyu hale getirilmesi) ile macunlanır. Kuruyan

⁵² Gerşkoviç, a.g.e.

⁵³ Sovyet tarih yazıcılığında Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) Emperyalist savaş olarak adlandırılır. Bkz.: İppolitov Georgi Mihayloviç, "Anton na polyah srajeniy pervoy mirovoy voynı (Avgust 1914-Fevral 1917)", Samara, **İzvestiya Samarskogo Nauçnogo Tsentra Rossiyskoy Akademii Nauk**, m. 16, № 3 (2), 2014, s. 428.

⁵⁴ Zinovyyev, a.g.e., s. 35.

ahşabın yüzeyi kuru bir bez ile düzeltilir. Ahşabın yüzeyi temizlendikten sonra resim yapma süreci başlar. Resim, kalem ya da sivri uçlu madeni kalem (priporoh) ile yapılır. Ahşaptan yapılan sapın ucuna yerleştirilen iğne (grafya) ile konturlar çizildikten sonra ahşabın altın varakla kaplanması işlemine geçilir. Altın varakla kaplamanın dayanıklı olması ve en ince beyaz boya astarının görünmesini önlemek için ahşap yüzeyin her yerine aşı boyası⁵⁵, siena sarısı⁵⁶ ve koyu kahverenginden oluşan boya (poliment) ince bir tabaka halinde sürülür ve ahşap kurumaya bırakılır. Altın varakla kaplama için yaprak altın kullanılır. Güderi yastık üzerine yerleştirilen yaprak altın bütün yüzeye yetmesi için bıçakla eşit olarak kesilir. Altın varağın altındaki yüzey votka ile açılmış suyla nemlendirilir. Tereyağı ile yağlanmış olan sincap kılından yapılmış fırçayla yaprak altın hazırlanan yüzeye yapıştırılır. Altın varakla kaplama işlemi köpek ya da kurt dişi ile yapılan cilalama işlemi ile sona erer. Altın varakla kaplama işleminden sonra peyzaj ve kıyafetleri çizen usta (doliçnik) peyzaj ve figürleri çizer. Vücudun açıkta kalan yerlerini ve yüzleri çizen usta (liçnik) resmi tamamlar. 18. yüzyıla kadar boyamada tempera boya kullanılmıştır. Tempera boya hazırlama işlemi şu şekilde gerçekleşir.

1. Yumurta dikkatlice kırılır
2. Yumurtanın sarısı yumurtanın beyazından ayrılır
3. Yumurtanın sarısı avuç içine konularak bir avuçtan diğer avuca yumurta sarısının yüzeyinde yumurtanın beyazı kalmayınca kadar aktarılır
4. Yumurtanın sarısı iğne yardımıyla bir kaba akıtılır
5. Yumurta sarısına sofralık sirke eklenir
6. Tahta çubuk yardımıyla dikkatlice karıştırılan sıvı, bir şişeye dökülür
7. Sapsız eski bir tahta kaşık yardımıyla istenen miktarda boya, yumurta sarısı ile hazırlanan sıvı emülsiyonuna eklenir

⁵⁵ Aşı boyası: Resimde çok kullanılan ve manganedioksit kapsamlı topraktan elde edilen boya. Açık, koyu, yeşilimsi ve kızıl kahverengi çeşitleri vardır. Bkz.: Sezer Tansuğ, **Resim Sanatının Tarihi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999, s. 256.

⁵⁶ Siena sarısı: Demir oksitli toprak sarısı. Bkz.: **"Siena Sarısı"**, (Çevrimiçi) http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=1=veritbn&kelimesec=28352 4, 15 Ekim 2015.

8. Yumurta sarısı ile hazırlanan sıvı emülsiyona eklenen boya sağ elin işaret parmağıyla ezilerek krema yoğunluğunda boya elde edilir⁵⁷

Elden edilen tempera boyada bazı kimyasal işlemler gerçekleştiği için ikona ustaları boyayı kullanmak için bir ya da iki gün bekler. İki gün bekleyen boya daha iyi ve daha güçlü hale gelir. En iyi boya ikinci gün elde edildiği için ikona ustaları boyayı genellikle ikinci gün kullanır. Etkili bir biçimde yaklaşık üç gün kullanılabilen boya yavaş yavaş olumlu özelliklerini kaybetmeye (boya yoğunlaşır, kuruma sırasında çatlaklar oluşur vb.) başladığı için ikona ustalarının boyayı hızlı bir biçimde kullanması gerekmektedir.⁵⁸

18. yüzyıldan itibaren boyamada yumurta ile birlikte yağ da kullanılmıştır. Bu teknik, özellikle erken dönem Rönesans'ı sırasında Batılı ressamlar tarafından kullanılmıştır. İkona ustaları 18. yüzyılın son on yılında boyama hazırlığını yağlı boya ile yapmayı, tempera boyayı renklendirmede en ince etkiye ulaşmak için kullanmayı tercih etmişlerdir.⁵⁹

Peyzaj ve kıyafetlerin yapımı alt boyama (roskriş) ile başlamakta ve yöresel renk tonlarıyla döşeminin yapılmasıyla boyama devam etmektedir, fakat yöresel renk tonları daha yoğun ve koyudur. Örneğin; saf kırmızı parlak kırmızıyla, daha açık yeşil saf yeşille yerleştirilir. Daha sonra resme ahşaptan yapılan sapın ucuna yerleştirilen iğnenin kurum ile doldurulmasıyla desen yapılır. Daha sonraki işlem resmin gölgelendirilmesidir. Gölgeleme yardımıyla resimde hacim yaratılır. Vücudun açıkta kalan yerlerini ve yüzü çizen ustanın çalışması koyu renk boyama⁶⁰ ile başlar. Ressam, çizimi kurum ya da siena sarısı ile yapar. Açık renk ve düzgün olması gereken yerlere işaret koyar. Bu işlemi baştaki çok katmanlı boyanın bütünlüğü (vohrenye) takip eder. İlk boyama, yüzün renklendirmesi ile başlar. İlk kat boya kuruduktan sonra uygulanan ikinci kat boyama daha açık tonda olmaktadır. Hacim yaratmak için figürdeki kıyafetin en renkli yerlerine altın nokta ya da açık boya görünümünde parlaklık verilmekte, saf kırmızı renk ile kırmızılık yaratılmakta,

⁵⁷ Bakuşinski, **a.g.e.**, s. 34-35.

⁵⁸ **A.e.**, s. 35.

⁵⁹ **A.y.**

⁶⁰ Koyu renk boyama, koyu sarı, yeşil-sarı ya da sarı-pembe tonların kullanılmasıyla yapılır. Koyu renk boyama baş ve vücudun açıkta kalan yerlerinde kullanılır. Bkz.: Zinoviyev, **a.g.e.**, s. 241.

gözlerin altı ve saçların daha koyu olması için aşu boyası ile çok katmanlılık yaratılmaktadır. Çok katmanlı boyanın uygunluk süreci ilk katın daha açık, ikinci katın daha koyu olması ile tamamlanmaktadır. Saçların çizilmesi, çizimin düzeltilmesi, gözbebeklerinin boyanması, en açık kısımlarda düzgün kakmanın yapılmasıyla figür tamamlanmaktadır. 19. yüzyıldan başlayarak yüz çalışmalarında çok katmanlı boyamanın rengine bağı olarak çapraz tarama çizgileri de kullanılmıştır. Gölgelemede siyah ya da koyu gri tonlar (reft) sıklıkla kullanılmaktadır. Çok katmanlı boyanın üçüncü uygunluk süreci tamamlandıktan sonra son süsleme işlemine geçilir. İkonadaki resmin son süslemesi arka plan ile uyumludur. Altın varak ile süsleme minenin altına yapılır. Kalıp, bazen ikona yapımından önce bazen de ikona yapımından sonra kalıpcı adı verilen usta tarafından hazırlanır. Hazırlanan ikona imzalanır, üzerine gerekli yazılar yazılır. İkona süslemesinin son işlemi verniklemedir. Bu işlem vernikleme ustası tarafından yapılmaktadır. İkonanın yatay yüzeyine bol miktarda vernik dökülür ve verniğin ikonayı beslemesi için ikona iki ya da üç saat bir kenarda bekletilir. Fazla vernik elle ince bir tabaka oluşturuncaya kadar temizlendikten sonra vernik kurumaya bırakılır. İkonada vernik kullanılmasının nedeni ise, verniğin renkli boya tabakalarını havadan ve güneş ışığından korumasıdır.⁶¹

1.3. Duvar Resmi

Paleh'teki Krestovozdvijenski kilisesinde bulunan freskler günümüze kadar korunmuş olan tek Paleh duvar resmi çalışmalarıdır. Günümüzde Paleh Devlet Sanat Müzesi'ne ait olan kilise 1762-1774 yıllarında Yegor Dubov tarafından inşa edilmiştir. 17. yüzyıl Rus mimarisinin basit çizgileriyle inşa edilen kilisenin ana şapelinin yukarıya dönük bir kıvrımı vardır. Bu yukarıya dönük olan kıvrım doğudan, uzaktan, tepelerin eteklerinden görülmektedir. Kilisenin dört tane şapeli vardır. Beş kubbenin altında bulunan ana şapel, büyük camlarıyla en büyük, en yüksek ve en hafif şapeldir. Ana şapele iki şapel eklenmiştir. Dördüncü şapel ise yukarıda bulunmaktadır. Çan kulesi kiliseye kilise girişi ile bağlanır. Kilisenin dış duvarları basit tuğla tasarımına sahip hafif, düz ve beyaz taştandır. Çan kulesinin

⁶¹ Bakuşinski, a.g.e, s. 35-36.

temeli iki üçgenden oluşmaktadır. Bu üçgenlerden biri diğerinin üzerinde bulunmakta ve uzun ve zarif sekiz köşeli kuleyi desteklemektedir. Kilisenin içinin parlak renklerden ve süsleyici tasarımlardan oluşması kilisenin beyaz dış duvarlarıyla zıtlık oluşturmaktadır.⁶²

Ana şapelin duvar ve tonozları, ana ikonastasisin⁶³ arkasındaki mihrap tamamen duvar resimleriyle kaplıdır. Bu duvar resimleri 1807 yılında yapılmıştır. Ana kilisenin duvarları boyunca bulunan yazı, bu duvar resimlerinin 1807 yılında yapıldığını doğrulamaktadır.⁶⁴ Duvardaki resimlerin konularının bir kısmı İncil ve kilisedeki olaylara, bir kısmı da Ortodoks inanç ve geleneklerine ithaf edilmiştir. Bütün bu imgeler bir araya geldiğinde kendine özgü görsel tanrıbilim ansiklopedisini oluşturmaktadır.⁶⁵ Palehli ustaların duvar resmi alanındaki daha erken dönem çalışmaları hakkında bilgi sahibi değiliz, fakat bu freskler son büyük duvar resmi çalışmaları olarak dikkat çekmektedir.⁶⁶ Renklendirme, kullanılan resim tekniğinden dolayı duvar resmi konusundaki uzmanlar, bu duvar resimlerinin eski Rus anıtsal sanatının var olan en son önemli örneği olduğunu düşünmektedirler. Bu duvar resimlerinde eski Rus stili, 18. ve 19. yüzyılın başındaki klasik barok⁶⁷ ile harmanlanmış, dekoratif, iki boyutlu resim stili yerini üç boyutlu resim stiline bırakmıştır.⁶⁸

Kilisenin duvar resimleri 17. yüzyıldaki Moskova, Yaroslavl ve Rostov kiliselerindeki duvar resimleri gibi duvarı bir halı gibi tamamen kaplamaz. Duvar resimlerindeki kompozisyon motiflerinin büyük çoğunluğu 1680 yılında Christoph

⁶² Kotov, a.g.e., s. 9-10.

⁶³ İkonastasis: Kilisenin koruyucu azizinin ana ikonasının üzerine konulduğu yer. Kutsal alanı ya da sunağı kilisenin geri kalan kısmından ayıran, çeşitli ikonalarla donatılmış bölme. Bkz.: Tamer Yörükoğlu, "Batılılaşma Devri Resim Sanatında Edirne Bulgar Kilisesindeki İkonaların Yeri", Edirne, **Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2006, s.5.

⁶⁴ Zinovyev, a.g.e., s. 58.

⁶⁵ Bakuşinski, a.g.e., s. 15.

⁶⁶ Zinovyev, a.g.e., s. 58.

⁶⁷ 17. yüzyılın başlarından 18. yüzyılın ortalarında kadar süren büyük sanat dönemi. Bu dönemde mimarlık, heykel ve öbür sanat alanlarında klasik Rönesans'ın düzen, sükûnet ve acılığın yerini heyecan ve pathos etkileri, ışık gölge etkileri ve mekân derinliği alır. Bkz.: Tansuğ, a.g.e., s. 256.

⁶⁸ Kotov, a.g.e., s. 11.

Wiegel⁶⁹ tarafından Augsburg'da Almanca olarak basılan **Dört Parçalı İncil** (Çetveroçastnaya bibliya) gravürlerinin değiştirilmiş biçimleridir. Her sayfada dört parçalı dört gravür bulunduğu için bu İncil “dört parçalı İncil” adını taşımaktadır.⁷⁰

Kilisenin duvar resimleri farklı tarza sahip olan Moskovalı Sapojnikov kardeşler ve Palehli ustalar tarafından yapılmıştır. Duvar resimlerinin Sapojnikov kardeşler ve Palehli ustalar tarafından yapılmasının nedeni ise, Sapojnikov kardeşlerin bu kadar büyük bir sorumluluk almak istememesi ve Palehli ustaların da duvar resmi konusunda çok fazla tecrübeye sahip olmamasıdır. Durum böyle olunca Palehli ustalar Sapojnikov kardeşler ile işbirliği yapmıştır. Bakuşinski, **Paleh Sanatı** adlı yapıtında Sapojnikov kardeşlerin duvar resmi yapım sürecinin hangi aşamasında duvar resmi yapımına katıldıklarını belirlemenin zor olduğundan, fakat kubbenin ve diriliş gününün resmedildiği dairelerin tamamen Sapojnikov kardeşler tarafından yapıldığından, Sapojnikov kardeşlerin fırça izlerine hemen hemen her resimde rastlandığından, Sapojnikov kardeşler tarafından gerçekçi resim tarzında peyzajların, iç mekânların, gerçekçi planda çıplak figürlerin ve resimlerdeki görkemli perdelerin resmedildiğinden söz etmektedir. Palehli ustalar ise, kubbede Ruslara göre ilk Tanrı olarak kabul edilen Tanrı Safaov'u, dünyevi katedralleri ve mihrapta da Tanrı Safaov'u resmetmişlerdir. Geri kalan bütün resimlerde Palehli ustalar figürlerin kıyafetlerini yapmışlardır.⁷¹

Kilisenin duvar resimleri 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında Palehli ustalar tarafından iki kez daha restore edilmiş, fakat ustalar duvar resmi yapımı konusunda 19. yüzyılın başlarındaki başarısına ulaşamamıştır. İlk restorasyon çalışması 1870 yılında yapılmış, fakat yağlı boya yok olduğundan bu restorasyon çalışmasında başarısız olmuşlardır. İkinci restorasyon çalışması ise Safonovlar tarafından yapılmıştır. İvan Bakanov başkanlığında yapılan çalışmadan daha iyi sonuç alınmıştır. Palehli ustaların çoğu 1904-1905 yıllarındaki Rus-Japon savaşına katıldığından dolayı restorasyon çalışmaları yavaş ilerlemiştir. 1906-1907 yıllarında

⁶⁹ Christoph Weigel (1654-1725) Alman gravürçü ve yayıncı. Bkz.: Ljiljana Stošić, “Caspar Luyken's Illustrated Bible among the Serbs and Bulgarians in the Eighteenth and Nineteenth Centuries”, Belgrad, Institute for Balkan Studies, **Serbian Academy of Arts**, 2011, s. 37.

⁷⁰ Bakuşinski, **a.g.e.**, s. 16.

⁷¹ Zinovjev, **a.g.e.**, s. 60.

tamamlanan restorasyon çalışması sonucunda kilisenin duvar resimleri sis ve kir tabakasından temizlenmiş, renklendirme sırasında oluşan hatalar düzeltilmiştir.⁷²

Ustalar, Rusya'nın farklı şehirlerindeki kiliselerin duvar resimlerini de yapmışlardır. Uzun süre kullanılan duvar resmi tekniği kaybolmuş ve duvar resminde yağlı boya kullanılmaya başlanmıştır. Yağlı boya ile yapılan duvar resmi daha kolay, daha hızlı, daha ucuz olmasına rağmen dayanıklı değildir. 1911-1913 yıllarında Kafkasya'da bulunan Novo-Afonski manastırının duvar resimlerinin yapımı sırasında kullanılan yağlı boyaya gerekli dayanıklılığı vermek için bir deneme yapılmıştır. Bu çalışmaya Moskovalı ve Palehli ustalar katılmıştır. Resimler Peterburglu sanatçı Aleksandr Vasilyeviç Serebryakov ve Zinovyev tarafından eskizlere göre yapılmıştır. Serebryakov ve Zinovyev bezir yağı, terebentin⁷³ ve balmumu karışımını sulandırarak karışımı bir araya getirmiş ve pişirmiştir. Bu karışımla yağlı boya resim gerçek bir dayanıklılığa ulaşmıştır.⁷⁴

Ustaların diğer çalışmaları arasında Vladimir katedralindeki Uspenski ve Dmitri, Sofya Novgorodskaya, Moskova Kremli'ndeki katedraller, Troitsa-Sergiyevaya manastırlarındaki fresklerin yenilenmesi de yer almaktadır. Paleh'te ikona yapımı ile uğraşan ailelerden Belousovlar 1882 yılında Moskova Kremli'ndeki Granit Sarayı'ndaki Fasatlı Oda'nın (Granovitaya palata) duvar resimlerini yapmışlardır. Ustalar, Kineşma, Viçug, Leçnev, Yarlıkova, Mugreyevski gibi komşu şehir ve köylerdeki kiliseleri de fresklerle süslemişlerdir.⁷⁵ Ustalar tarafından restore edilen çalışmalardan bir diğeri ise, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından zarar gören Peterhof'daki Monplaisir Sarayı'ndaki Vernikli Ofis'tir.⁷⁶

⁷² Bakuşinski, a.g.e., s. 27.

⁷³ Terebentin: Kozalaklılardan ve bazı ağaçlardan ya kendi kendine ya da ağacın çizilmesiyle akan, yağlı boya, yağlı vernik üretiminde ve inceltmesinde kullanılan, ince, renksiz, kokulu reçine. Bkz.: "Terebentin", (Çevrimiçi) http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&kelimesec=310113, 25 Ekim 2015.

⁷⁴ Zinovyev, a.g.e., s. 63.

⁷⁵ "Russkiy Paleh, velikoye natsionalnoye iskusstvo hudojestvennoy miniatyuri", **Promyşlenniy Yejenedelnik, Nezavisimaya Obşçerossiyskaya Gazeta**, № 18 (417), 27 Mayıs-2 Haziran 2013, s. 8.

⁷⁶ Zinovyev, a.g.e., s. 220.

1.4. Vernikli Minyatür Sanatı

Objelerin verniklenmesi Rusya'ya yurtdışından gelen bir sanattır. Saray tarafından da desteklenen objelerin verniklenmesi yavaş yavaş özel üreticilerin, Sovyetler döneminde de kooperatif birliklerinin kontrolüne geçmiştir. Ahşaptan yapılan vernikli objeler ya da reçine verniği ile kaplı metaller Avrupa'ya Çin ve İran'dan 16. yüzyılda gelmiştir. 18. yüzyıla kadar vernikli objeler Fransa, İskoçya ve Almanya'da üretilmiştir. I. Petro, 1720'li yıllarda inşa edilen Peterhof'daki Monplaisir Sarayı'nın bir odasını doksan dört tane panel ile Rus ikona sanatçılarına dekore ettirmiştir. Odanın doksan dört tane vernikli panel ile dekore edilmesiyle vernik Rusya'da ilk kez kullanılmıştır.⁷⁷

18. yüzyılın ikinci yarısında Rus sanatçılar enfiye kutusu, özellikle I. Petro ve II. Yekaterina'nın suretleriyle oluşturulan madalyonlar yapmışlar ve küçük objelerde vernik kullanmışlardır. Rusya'da vernikli objelerin üretimine 1795 yılında Moskovalı tüccar Pyotr Korobov başlamıştır. Korobov, seyahat ederken Almanya'nın Braunschweig şehrinde Johann Heinrich Stobwasser'in vernikli objeler üreten fabrikasını görmüş, Alman ustaları yerel sanatçıları eğitmesi için Moskova yakınlarında Danilkovo (günümüzde bu köy Fedoskino'ya katılmıştır) köyünde kurmuş olduğu vernikli obje üretimi yapan fabrikasına çağırmıştır. Yerel sanatçıların büyük bir kısmı Danilkovo köyünden Korobov tarafından satın alınan toprak kölesi sanatçılardır. Komşu köy olan Fedoskino 19. yüzyılda vernikli minyatür üretiminin merkezi olmuştur.⁷⁸

Vernikli kutular yaklaşık olarak yetmiş günde yapılmaktadır. Karton ya da kâğıt şeritler birlikte yapıştırılmakta, tahta bir bloğa sarılmakta, preslenmesi için tahta bir çerçevenin içerisine yerleştirilmekte, karton sıkıştırılmakta ve kutunun yanları biçimlenmektedir. Preslenen levha kurutulmakta, keten yağında kaynatıldıktan sonra tekrar fırında kurutulmaktadır. Elde edilen madde tahta kadar dayanıklıdır. Kapağı kesip kenarlarını düzleştirdikten sonra kutu kil, is ve yağ karışımı ile kaplanmaktadır. Sünger taşı ile cilâlanan kutu birkaç kat

⁷⁷ Hilton, a.g.e., s. 113.

⁷⁸ A.y.

verniklelenmektedir. Kutunun dışı siyah renk, içi ise parlak kırmızı renk ile verniklelenmektedir. Her vernikleme işleminden sonra kutu, fırında kurutulmaktadır. Bu aşamada sanatçı kapağın üzerine yapmış olduğu resmi boyamakta, üzüm filizi, noktalar ya da çizgiler ile kenarlara süsleme yapmaktadır. Bazı kutular boya yerine kapak üzerine yapıştırılan gravürlerle de dekore edilmektedir. Kutuya birkaç kat vernik sürüldükten sonra kutu fırında kurutulmakta, daha sonra ise parlatılmaktadır.⁷⁹

Fedoskino’da dâhil olmak üzere Rusya’da vernikli kutu üretimi yapan dört bölge vardır: Fedoskino, Paleh, Mstera ve Holuy. Her bölgenin vernikli minyatür resmederken kullandıkları boyama yöntemleri farklıdır. Fedoskino boyamada yağlı boya kullanırken, diğer üç bölge tempera boya kullanmaktadır. Bölgeler arasındaki diğer fark ise, kutular üzerine resmettikleri sahnelerdir. Fedoskino, kutular üzerine gerçekçi empresyonist⁸⁰ sahneler resmederken diğer üç bölge daha az gerçekçi olan resimler resmetmektedir.

1.4.1. Fedoskino

Vernikli minyatür üretiminin merkezi olan Fedoskino’daki fabrika kısa süre içerisinde yılda on binin üzerinde parça üretmiştir. Bir nesil sonra fabrikanın üretimi yaklaşık olarak elli bin parçaya ulaşmıştır. Fabrikayı miras yoluyla devralan Korobov’un damadı Pyotr Lukutin fabrikayı genişletmiş, imparatorluk kararı ile vernikli ürünler çarlık mührü taşımıştır. Papier-mâché’den yapılan enfiye kutuları, sigara tabakaları, kibrit kutuları, tepsiler, çay kutuları, dekoratif plakalar üzerine resmedilen minyatürler genellikle çok kalitelidir.⁸¹ Köy konusunu yapıtlarında anlatan Rus ressam Aleksey Gavriloviç Venetsianov⁸², Lukutin sanatçıların çalışmalarını büyük ölçüde etkilemiştir. Halk yaşamından sahneleri konu olarak

⁷⁹ A.e. , s. 113-114.

⁸⁰ Empresyonizm, izlenimcilik olarak da bilinir. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında Fransa’da önce resim, sonra da müzik alanında etkin olan önemli sanat akımlarından biri. İzlenimciler, romantik ve gerçekçi kuşağın konularından ve dolaysız anlatım biçiminden uzaklaşarak, bir düşünce ya da görüntünün insanda uyandırdığı izlenimleri yansıtmayı amaçlamışlardır. Bkz.: “İzlenimcilik”, **AnaBritannica**, Genel Kültür Ansiklopedisi, İstanbul, Ana Yayıncılık, 2004, C:XII, s.191.

⁸¹ Hilton, a.g.e., s. 114.

⁸² Aleksey Gavriloviç Venetsianov (1780-1847) basit bir köy konusunu ya da sıradan insanları şiirsel bir dille anlatarak günlük yaşam konularının Rus resim sanatında önemli bir yere sahip olmasını sağlar. Bu bakımdan sanatçı Rus sanatında yeni ufuklar açar. Bkz.: Gönül Uzelli, **XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Rus Resim Sanatı**, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2002, s. 77-78.

seçen Fedoskinolu sanatçıların kutular üzerine resmettikleri konular arasında kış sahneleri (R1), troyka kullanan cesur gençler, çay içme sahneleri, portreler, ünlü savaş sahneleri, Kremlin manzaraları, taşra manzaraları, hasat toplama sahneleri, kızakla kayma sahneleri yer almaktadır.⁸³

Baskılı resim ya da gravür örnekleri kullanan Fedoskinolu sanatçılar renklendirme ve kompozisyona önemli ölçüde sadık kalarak orijinal resimler üzerinde yeniden çalışmışlardır. Orijinaline yakın olan ünlü Fedoskino troykaları, Rus ressam Aleksandr Osipoviç Orlovski'nin **Çar Kuryesi** (Tsarskiy kuryer), **Posta Troykası** (Poçtovaya troyka) ve diğer ressamların baskılı resimlerinin örnekleri kullanılarak resmedilmiştir. Fedoskinolu sanatçılar baskılı ve genel resmi olduğu gibi bırakmış, her seferinde kişi imgesi ve peyzajı değiştirmişlerdir. 19. yüzyılın ikinci yarısında Fedoskino sanatının temel çizgileri oluşmuş, kutular üzerine gerçekçi resimler resmedilmiştir. İnsan, hayvan ve bitkiler betimlenirken gerçekçi ölçüler, biçimler, renkler kullanılmış ve hacim yaratılmıştır.⁸⁴ Fedoskino minyatürlerinin diğer özelliği ise, üç dört kat yağlı boya ile boyanması ve boyanan her katın verniklenmesidir.

Lukutin, sanatçıların sadece geleneksel ikona yapım yöntemleriyle değil, aynı zamanda Batı'nın boyama yöntemleriyle de eğitilmesi için fabrikada sanat okulu açmıştır. Lukutin'in fabrikası en başarılı fabrika olmasına rağmen Kont Şeremetev'in eski toprak köleleri tarafından kurulan Vişnyakov fabrikasının da aralarında bulunduğu fabrikalar kurulmuştur. Vişnyakov fabrikası tarafından üretilen bazı kutular bakırtaşı dolgu görünümünde görünmesi için yeşil renge boyanmıştır. Vişnyakov kutularının üzerine resmedilen konular arasında taşra sahneleri, köylü yaşamının iyi bilinen tablolarının uyarlamaları yer almıştır. Bu uyarlanan resimler arasında Rus ressam İlya Repin'in **Askeri Uğurlamak** (Provodi novobrantsa) adlı tablosu da yer almıştır.⁸⁵ Vişnyakov'un atölyelerinde hazırlanan vernikli objeler içerik ve biçim olarak Lukutin vernikli objelerine en yakın vernikli objelerdir.

⁸³ Hilton, a.g.e., s. 114.

⁸⁴ Viktor Gerşanoviç Smolitski, v.d., **Narodniye hudojestvenniye promıslı RSFSR**, Moskva, Vişşaya Şkola, 1982, s. 115-116.

⁸⁵ Hilton, a.g.e., s. 114.

Lukutin ve Vişnyakov işletmeleri birbirlerini etkileyerek yaklaşık yüzyıldan fazla bir süredir varlıklarını sürdürmektedirler.⁸⁶

Lukutin ve oğlu Aleksandr Lukutin'in yönetimi sırasında fabrika en parlak dönemine ulaşmış ve o dönemde Fedoskino minyatürlerinin en iyi minyatürler olduğu düşünülmüştür. Babasının ölümünden sonra Aleksandr fabrikayı tek başına yönetmiştir. Fabrikadaki sanat okulunda eğitim gören yetenekli sanatçılar daha iyi eğitim alması için Moskova'daki Stroganov Sanat Okulu'na gönderilmiştir. 1876 yılında Aleksandr'ın fabrika yönetimini oğlu Nikolay'a bırakmasıyla üçüncü nesil fabrikayı yönetmeye başlamıştır. Fizikçi ve Moskova Flarmoni Topluluğu'nun müdürü olan Nikolay fabrikayı çok az ziyaret etmiş, fabrikanın yönetimini alt mevkiye bırakmıştır. Nikolay'ın ölümünden sonra eşi iki yıl fabrikanın yönetimiyle ilgilenmiştir. Nikolay'ın eşinin işi daha fazla devam ettirmek istememesiyle fabrika 1904 yılında kapanmıştır.⁸⁷ Fabrikanın kapanmasıyla ustalar Vişnyakov'un atölyesinde çalışmaya başlamışlardır. Vişnyakov'un atölyesindeki çalışma şartlarından memnun olmayan ustalar bir araya gelerek 1910 yılında Fedoskino Ressamlar Birliği'ni kurmuşlardır. 1910-1913 yıllarında Peterburg, Kazan ve Kiev'de düzenlenen sergilerde ustalar çalışmalarlarıyla altın ve gümüş madalyalar almışlardır.⁸⁸ Ekim Devrimi'nden sonra sanatçılar resimlerin orijinallerini örnek almayı bırakarak kendi yapıtlarını yaratmışlardır.⁸⁹

Ustaların çalışmaları 1924-1934 yılları arasında eski ikona yapım merkezleri olan Paleh, Mstera ve Holuy'da yaşayan eski ikona ustalarını etkilemiştir. Bunun sonucunda, Paleh, Mstera ve Holuy'da da vernikli minyatür sanatı görülmeye başlanmıştır.⁹⁰

⁸⁶ "İstoriya narodnogo promisla Fedoskino, lakovaya miniatyura Fedoskino, stanovleniye narodnogo promisla", (Çevrimiçi) http://fedoskinotoday.com/cms.php?id_cms=8, 31 Ekim 2015.

⁸⁷ Yevgeniya Gerşkoviç, "Fedoskino", (Çevrimiçi) http://www.agitlak.com/trading_fedoskino.html, 31 Ekim 2015.

⁸⁸ Vera Georgievna Gluşkova, **Podmoskovye. Priroda. İstoriya. Ekonomika. Kultura. Dostoprimeçatelnosti. Religiozniye tsentri**, y.y., İzdatelstvo "Veçe", 2015, s. 31-32.

⁸⁹ Smolitski, v.d., a.g.e., s. 116.

⁹⁰ N. N. Sedov, **Fedoskino**, Moskva, MMP RSFSR, 1985, s. 16.

1.4.2. Paleh

Ekim Devrimi'nden sonra ikona yapımına olan talebin azalmasıyla Palehli ustalar yeteneklerini kullanacakları yeni sanat arayışları içine girmişlerdir. Kendi kendini yetiştiren bir ikona ustası olan Golikov, Moskova Zanaat Müzesi'ni ziyareti sırasında Fedoskinolu ustaların papier-mâché'den yapılan siyah kutular üzerine resmettikleri vernikli minyatür çalışmalarını görmüştür. Sanatçı arkadaşlarıyla Fedoskino minyatürlerine benzer minyatürler resmedebileceğini düşünen Golikov, Fedoskino örneklerine göre hazırlanan kutuları siyah vernikle boyamış, eski ikona yapım tekniklerini ve tempera boyama yöntemlerini uygulayarak kutular üzerine minyatür resim resmetmiştir.⁹¹

Yeteneklerini vernikli minyatür sanatında gösteren eski ikona ustalarıyla iyi arkadaş olan Gorki, bu yeni sanatı ikona yapımı ile karşılaştırarak şöyle der: “Çirkinliğin derin sembolik anlamı, özgür yaratıcı sanatın gerçekçiliği ile fethedildi.”⁹²

Gorki, bu yeni sanatı “devrimin yarattığı küçük mucizelerden biri”, “çalışan kitleler içinde yaratıcı güçlerin uyandığının kanıtı”, “zorla çalıştırılmanın gereksiniminden, yaratıcı sanatın özgürleştirilmesine en çarpıcı sıçrayışlardan biri” sözleriyle de ifade etmiştir.⁹³ Eski Rus ikona yapım geleneğine dayanan bu yeni sanatta kompozisyon konuları değişmesine rağmen tempera boyama tekniği ve altın varak kullanımı değişmemiştir.

Sanatçıların vernikli kutuları boyama tekniğine baktığımızda boyama tekniğinin eski Rus tempera boyama yöntemine dayandığını görmekteyiz. Tempera boya suda çözülebildiği için sanatçıların en ince katmanlarda çalışmasını kolaylaştırır. Vernikli kutular boyanmadan önce boyanın pürüzlü yüzeye daha iyi yapışması için vernikli kutunun yüzeyi sünger taşı ile ovulur. Kutunun üzerine yapılacak eskiz işaretlenir ya da eskiz, fırça ve beyaz çinko ile direkt kutu üzerine yapılır. Daha sonra düz beyaz renk, en parlak olması gereken yerlere uygulanır.

⁹¹ Smolitski, v.d., a.g.e., s. 118-119.

⁹² Kotov, a.g.e., s. 60.

⁹³ A.y.

Siyah zemin üzerine uygulanan renkler daha koyu görünür. Siyah zemin üzerine ilk önce ana renkler, daha sonra yarım ton açık renkler uygulanır. Işık kaynağı, detaylar, süslemeler, kontur ve iç çizgiler çizilir. Boya kuruduktan sonra resim birkaç kat verniklenir. Sünger taşı ile kutunun yüzeyi yeniden ovulur ve son olarak yaprak altın, altın varak elde etmek için akasya zambakının içine ovuşturulur.⁹⁴ Altın varakla çerçevelenen minyatür resme altı kat açık renk vernik sürülür. Daha sonra yüzey yüksek parlaklık için cilâlanır. Siyah fonun derinliği ile oluşan parlak boya, süsleme ve parlak altın varaklı konturlar ustaların çalışmalarını mücevher sanatına yaklaştırır.⁹⁵ En gelişmiş Rus halk sanatını temsil eden Paleh sanatı, Gorki'nin sözleriyle “kibar ressamlar tarafından şımartılmış kişileri bile şaşkırtan”⁹⁶ bir sanattır.

Sanatçıların mücevher kutuları, sigara kutuları, boncuk kutuları, çay kutuları, kalem kutuları vb. kutuların üzerine resmettikleri minyatürlerin özelliklerine baktığımızda minyatürlerin siyah fon üzerine resmedildiğini görmekteyiz. Siyah fon üzerine resmedilen minyatürler karmaşık, ince, çok katmanlı ve detaylı sahnelerden, altın gölgelendirmenin bolluğundan oluşmaktadır. Figürlerin uzatılarak yapılması eski Rus ikona tekniğine dayanmaktadır. Bazen kapak ve kutunun iki yanına da resim resmedilmektedir. Detaylı sahneler başparmağın tırnağından daha uzun olmayacak biçimde de resmedilebilir. Kutular üzerine resmedilen kompozisyonlar genellikle oldukça karmaşık ve çok farklı konulardan oluşmaktadır. Kutular üzerinde çok farklı konular resmedilmesine rağmen bu farklı konular bir araya gelerek bütün bir kompozisyon oluşturmaktadır.⁹⁷

Palehli sanatçıların resmettikleri konuları yedi grupta inceleyebiliriz.

1. Masallar ve Rus folkloru: Puşkin'in masalları ve poemaları sanatçıların tarafından resmedilmektedir. Resmedilen bu masallar ve poemalar arasında **Altın Horoz** (Skazka o zolotom petuşke), **Ruslan ve Ludmila**, **Uyuyan Çariçe** (Spyaşçaya tsarevna) gibi masal ve poemalar yer almaktadır. Puşkin'in masalları ve poemaları dışında Grimm Kardeşler ve Andersen'den

⁹⁴ A.e., s. 70.

⁹⁵ Smolitski, v.d., a.g.e., s. 119.

⁹⁶ Kotov, a.g.e., s. 59.

⁹⁷ A.e., s. 71.

masallar, Ortaçağ efsaneleri, Rus folklorunda yer alan ateş kuşu⁹⁸ da sanatçılar tarafından resmedilmektedir.

2. Rus halk şarkıları: Rus halk şarkıları ya da Sovyet sanatçılar tarafından bestelenen şarkılar sanatçıların çalışmalarında resmedilmektedir. Sanatçılar tarafından resmedilen şarkılar arasında **Köprü Yolunda** (Po ulitse mostovoy), **Ve Onu Kim Tanır** (Í kto yivo znayet) gibi şarkılar da yer almaktadır.

3. Günlük olaylar: Sanatçılar, günlük yaşamdan kesitleri ve Ekim Devrim'i sonucu günlük yaşama giren yeni imgeleri de çalışmalarında resmetmektedirler. Resmedilen bu sahneler arasında hasat sahneleri, av sahneleri, balık tutma sahneleri, yemiş ve mantar toplama sahneleri, troyka kullananlar, dans edenler, fuarlar gibi sahneler de yer almaktadır.

4. Portreler: Minyatür portrelerin kaynağı eski Rus resmidir. Vücudun açıkta kalan yerlerini ve yüzleri çizen eski ikona ustaları Nikolay Aleksandroviç Pravdin, İvan Fyodoroviç Palikin ve İvan Grigoryeviç Serebryakov portre minyatür resminin kurucularıdır. Portreler, papier-mâché'den yapılan levha, kutu, broş ve sigara kutularına resmedilmektedir. Sanatçılar devlet çalışanlarının, tarihi kişilerin ve kendi çağdaşlarının portrelerini de resmetmektedirler.

5. Rus tarihi: Rus tarihindeki önemli olaylar da sanatçılar tarafından resmedilmektedir. Golikov tarafından resmedilen **İgor Destanı** resmedilen tarihi konular içerisinde büyük bir başarıya ulaşmıştır.

6. Peyzaj: Sanatçıların çalışmalarında peyzaj resmi önemli bir yere sahiptir. Markiçev, İvan Bakanov, İvan Zubkov ve Golikov'un peyzaj çalışmaları vardır. Bu sanatçılar çalışmalarında belli kurallara göre doğayı yeniden

⁹⁸ Kırmızı, sarı ve turuncu renkte ateş gibi parlayan altın tüyleri ve kristal gibi gözleri olan büyülü bir kuş. Bkz.: Mixe Dixon Kennedy, **Encyclopedia of Russian & Slavic, Myth and Legend**, California, ABC-CLIO, 1998, s. 86.

yaratmamış, çok renkli ve kolay desenler yaratarak sadece doğayı resmetmişlerdir.⁹⁹

7. Rus ve dünya edebiyatı: Sanatçılar Puşkin, Lermantov, Nikolay Vasilyeviç Gogol, William Shakespeare, Miguel de Cervantes, Goethe, Pierre Beaumarchais, Gorki, Dmitri Furmanov ve diğer yazarların yapıtlarından seçtikleri sahneleri de çalışmalarında resmetmektedirler.¹⁰⁰

1940'lı yılların sonlarında sanatçılar **Genç Komünistlerin Düşünü** (Komsomol Wedding), **Öncü Kişiler Tarafından Ürünlerin Korunması** (Protection of The Crop By Pioneers) **Kadının Özgürlüğü** (Liberation of The Woman) gibi çağdaş sosyalist konuları da resmetmişlerdir. Günümüzde genç sanatçılar, hem çağdaş konuları hem de klasik konuları çalışmalarında resmetmektedirler. Bazı vernikli kutular avant-garde Rus ressam Vasili Kandinski'nin¹⁰¹ tablolarının özelliklerini taşımaktadır.¹⁰²

1.4.3. Mstera

Ekim Devrimi'nden sonra ikona atölyelerinin kapanmasıyla Msteralı eski ikona ustaları da Palehli eski ikona ustaları gibi yeteneklerini kullanacakları yeni sanat arayışları içine girmişlerdir. 1923 yılında eski ikona ustaları Aleksandr Nikolayeviç Kulikov, Nikolay Prokofyeviç Klıkov, Aleksandr İvanoviç Bryagin, Aleksandr Fedoroviç Kotyagin, Vasili Nikiforoviç Ovçinnikov, Yevgeni Vasilyeviç Yurin ve Aleksandr Mihayloviç Merkuryev bir araya gelerek Eski Rus Resim Birliği'ni kurmuşlardır. Eski ikona ustaları, eski ikona teknikleriyle tuzluk, tabak, matruşka, kutu gibi ahşaptan yapılan objeleri süslemişlerdir. 1930'lı yıllara doğru ustalar, Rusya'nın en eski vernikli minyatür üretim merkezi olan Fedoskino'dan aldıkları papier-mâché'den malzeme üretimi teknolojisi konusunda

⁹⁹ "Lakovaya miniatyura Paleha", (Çevrimiçi) http://edu.tltsu.ru/sites/sites_content/site122/html/media94575/Palex.pdf, 24 Kasım 2015.

¹⁰⁰ Kotov, a.g.e., s. 71.

¹⁰¹ Vasili Kandinski (1866-1944), soyut sanatın ilk örneğini veren Rus ressam. Kandinski, resmin dış gerçekliğe ihtiyacı kalmadığını, soyut bir çizgi ve renkle kendi gerçeğini ortaya koyacağını ileri sürerek saf bir resimsel dil yaratmaya çalışmıştır. Bkz.: Nurhayat Güneş, "Resim Sanatında Kolaj, Asamblaj ve Türk Resmine Yansımaları", Edirne, **Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2013, s. 22.

¹⁰² "The Wonder of Palekh Miniatures", **Russian Life**, C:XLIII, Sayı 3, Mayıs-Haziran 2000, s. 8.

uzmanlaşmışlardır. Siyah vernikle kaplı kutular, boncuk saklama kutuları, küçük çekmeceler tempera boya ile boyanmıştır. Figürlerin küçük zarif başlarıyla uyumlu oranı, peyzaj çalışmalarındaki dağlık alanların çizimi gibi çizimlerde de eski Rus ikona stilini korumuşlardır. Minyatür sanatçıları ikona yapım ilkelerini koruyarak köylü yaşamına, Rus şarkılarına ve halk masallarına yönelmişlerdir.¹⁰³

1932 yılında Mstera’da minyatür resim birliği olan İşçi Sınıfı Sanat Birliği kurulmuştur.¹⁰⁴ 1935 yılında Milano’da, 1937 yılında Paris’te ve 1939 yılında New York’taki Dünya Fuarları’nda sergilenen çalışmalarıyla minyatür sanatçıları diplomalar, altın ve gümüş madalyalarla ödüllendirilmiştir. 1940’lı yılların ikinci yarısında sanatçılar çoğunlukla 19. yüzyıl Rus ressamlarının resimlerini kopyalamışlardır. 1960-1970’li yıllarda Mstera’da minyatür sanatında yeni sanatsal arayışlar başlamıştır. 1970-1990’lı yıllarda sanatçılar geleneksel desenleri, kısa ve özlü kompozisyon süslemelerini, parlak boyaların üzerine yapılan yumuşak renklendirmeyi koruyarak minyatür sanatını geliştirmişlerdir. 1960 yılında İşçi Sınıfı Sanat Birliği’nin kurulduğu fabrika minyatür sanatının merkezi olmuştur.¹⁰⁵

Sanatçıların kutular, boncuk saklama kutuları, çekmeceler gibi objeler üzerine resmettiği konular arasında Rus masalları (R2), Rus edebiyatı ve şarkıları, Sovyet insanının yeni yaşamı, dağlık, fantastik manzaralar arasında geyik kovalayan süvariler, altın zırhlar içinde denizaşırı topluluklarla savaşan Rus askerleri, tarlada ve fabrikalarda çalışan insanlar yer almaktadır. Mstera’nın doğası, Klyazma nehri boyunca uzanan yüzyıllık karaağaçlar, çayırlar, tepeler, uzaktaki köyler de sanatçılar tarafından resmedilmektedir.¹⁰⁶

Mstera minyatür resminin özelliklerine baktığımızda resimlerin papier-mâché’den yapılan malzeme üzerine tempera boya ile resmedildiğini görmekteyiz. Mstera minyatürlerinin temel özelliği renkli olması, kompozisyonun renkli zemin üzerine resmedilmesidir. Hemen hemen bütün resimlerin altına beyazlatma yapılır. Bütün yüzey belli renkler kullanılarak fon oluşturulur. Geleneksel olarak Mstera

¹⁰³ Yelena Aleksandrovna Daşko, “**Obroz kollektzii lakovoy miniatyuri hudojestvenno-memorialnogo muzeya İ.E. Repina**”, (Çevrimiçi) <http://repin.chuguev.net/Palech.htm>, 1 Aralık 2015.

¹⁰⁴ Smolitski, v.d., **a.g.e.**, s. 122.

¹⁰⁵ Daşko, **a.g.e.**

¹⁰⁶ Smolitski, v.d., **a.g.e.**, s. 122-123.

çalışmalarında soğuk mavi-gri ve toprak sarısı-parlak kırmızı olmak üzere iki zıt renk kullanılmaktadır. Soğuk mavi-gri renkler yer ve derinlik sağlar, toprak sarısı-parlak kırmızı renkler ise, düzlem ve süsleme de avantaj sağlamaktadır.¹⁰⁷

1.4.4. Holuy

Ekim Devrimi'nden sonra ikona atölyelerinin ve ikona eğitimi veren okulun kapanmasıyla Holuylu ikona ustaları işsiz kalmıştır. 1919 yılında Sanatın Çalışanları Birliği kurulmuştur. Dört bölümden oluşan birliğin ana merkezi eskiden ikona eğitimi veren okulun binasıydı. Sanatçılar burada metal tepsiler ve ahşap objeler üzerine resim resmetmişlerdir. Birlik varlığını uzun süre sürdürememiştir. 1924 yılında Fırçalar Birliği kurulmuş ve bu birliğin temsilcisi olarak Sergey Alekseyeviç Mokin seçilmiştir. Sanatçılar ahşap objeler üzerine resim resmetmeye devam etmişler, fakat ahşap ürünlerin çok fazla satılmaması üzerine sanatçılar kiliselerde restorasyon işlerinde çalışmaya başlamışlardır. Fırçalar Birliği de varlığını uzun süre sürdüremeyerek dağılmıştır. Birçok usta Mstera Birliği'ne girerek tuval üzerine yağlı boya ile halı resmetmiştir. 1931 yılında Holuy da on altı ustadan oluşan Mstera Birliği'nin bir şubesi açılmıştır. Şubenin yöneticisi Dmitri Pavloviç Baranov olmuştur. Sanatçılar burada tuval üzerine yağlı boya ile halı resmetmeye devam etmiştir. Sanatçılar tuval üzerine yağlı boya ile halı resmetmeye devam ederken Paleh vernikli minyatür sanatının başarısı ülke sınırlarını aşmış, Msteralı eski ikona ustaları da vernikli minyatür sanatıyla uğraşmaya başlamışlardır. Komşu köylerdeki eski ikona ustalarının başarıları eski ikona ustalarını gelecek için düşündürmüştür. Konstantin Vasilyeviç Kosterin, Holuy'un vernikli minyatür sanatında attığı ilk adımları şu sözlerle ifade eder:

“Mstera'yı ziyaret etmeli, onların ilk vernikli minyatür çalışmalarına bakmalıydım. Bu çalışmalar beni kendi sanatsal yolum konusunda düşündürdü. Paleh, kendi vernikli minyatür çalışmalarıyla ses getiriyor, Mstera kendi arayışlarına başlıyordu,

¹⁰⁷ Gerşkoviç, “Mstera”, (Çevrimiçi) http://www.agitlak.com/trading_mstiora.html, 1 Aralık 2015.

biz, Holuylu ustalar ise aynı yoldan gidemeyecek miydik? Daha kötüsünü yapamayacağımızı hissediyorum.”¹⁰⁸

Kosterin, o dönemde Mstera’da çalışan Mokin’e şu teklifi yapmıştır: “Sergey Aleksandroviç Mokin, haydi kendi arayışımıza başlayalım.”¹⁰⁹

Holuy sanatındaki yeni sanatsal arayışlar konusunda Baranov bilgilendirilmiştir. Yeni sanatsal arayış düşüncesini destekleyen Baranov Holuy’a gelmiştir. Papier-mâché üzerinde çalışmalara başlanmış ve ilk Holuy vernikli minyatür çalışmaları 1932 yılında Kosterin, Mokin ve Dmitri Mihayloviç Dobrın tarafından resmedilmiştir. Sanat Enstitüsü’ne gönderilen çalışmalar olumlu tepkiler almıştır. Çalışmaları konusunda olumlu tepkiler alan sanatçılar Holuy Sanat Birliği’ni kurmaya karar vermişler ve 1934 yılında Holuy Sanat Birliği’ni kurmuşlardır. Birliğin başkanı Baranov seçilmiştir. Birlik kurulduktan sonra birliğe Vasili Dmitriyeviç Puzanov-Molev de katılmıştır. 1935 yılında sanatçılar yağlı boya ile yaptıkları resimler ve vernikli minyatür çalışmalarıyla Moskova’da düzenlenen Sanat Fuarı’na katılmışlardır. Sanatçılar katıldıkları bu fuarda büyük başarı elde etmişlerdir. Sanatçılar, 1937 yılında Paris’te katıldıkları Tüm Dünya Fuarı’nda çalışmalarıyla bronz madalya almışlardır.¹¹⁰ 1943 yılında vernikli minyatür sanatçıları yetiştirmek amacıyla Holuy Sanat Meslek Lisesi kurulmuştur. Vernikli minyatür sanatıyla uğraşmak istemeyen bazı sanatçılar tuval üzerine yağlı boya ile halı resmetmeye devam etmişlerdir. Vernikli minyatür sanatıyla uğraşan sanatçı sayısı 1944 yılında altı, 1948 yılında otuz kişiye ulaşmıştır. 1950’li yılların başlarında birlik tamamen vernikli minyatür sanatıyla uğraşmıştır. Tempera boya ile çalışmak istemeyen sanatçılar kutular üzerine Rus ressamlar İvan İvanoviç Şişkin, İvan Konstantinoviç Ayvazovski, Viktor Mihayloviç Vasnetsov ve diğer ressamların resimlerinin kopyalarını resmetmişlerdir. Resmedilen bu resimler Fedoskinolu

¹⁰⁸ Mihail Borisoviç Peçkin, **Pajarskiy yubileyniy almanah: Vip:8 // K 80-letiyu Iakovoy miniauturi Holuya**, İvanova-Yuja, Administratsiya Yujskogo Munitsipolnogo Rayona, 2014, s. 3.

¹⁰⁹ Peçkin, **a.e.**, s. 3-4.

¹¹⁰ **A.e.**, s. 4.

sanatçıların çalışmalarına benzemektedir. 1960 yılında da Holuy Vernikli Minyatür Fabrikası kurulmuştur.¹¹¹

Vernikli minyatür sanatçılarının kutu, broş gibi objelerin üzerine resmettikleri minyatür resminin özelliklerine baktığımızda resimlerin papier-mâché'den yapılan malzeme üzerine tempera boya ile resmedildiğini görmekteyiz. Kullanılan renkler Paleh vernikli minyatür sanatındaki gibi parlak değil, imgeler daha materyalist, gerçekçi ve somut tasvire sahip; Mstera vernikli minyatür sanatı ile karşılaştırıldığında kompozisyon detayları daha çok iç içe geçmektedir.¹¹² Resmin etrafına altın varakla çerçeve yapılmaktadır. Altın varak, boyayla da kullanılmaktadır. Sanatçılar masallar, tarihi olaylar (R3), peyzaj gibi konuları çalışmalarında resmetmektedirler.

1.5. Dekorasyon Çalışmaları

Palehli sanatçıların tiyatro dekorasyonu alanında da çalışmaları bulunmaktadır. 1940 yılında Pavel Dmitriyeviç Bajenov önderliğinde Bolşoy Tiyatrosu'nda **Papaz İle Yardımcısı Balda**'nın (Skazka o pope i yivo rabotnike Balde) gerçekleşmeyen gösterisi için dekorasyon taslakları; 1936 yılında Vakurov önderliğinde Moskova Sanat Tiyatrosu'nda sahnelenen **Kar Tanesi** (Sneguroçka) için dekorasyon taslakları; Nikolay Mihayloviç Parilov önderliğinde Leningrad Malı Akademik Opera Tiyatrosu'nda¹¹³, Kuybışevski Devlet Opera ve Bale Tiyatrosu'nda, Saratov Tiyatrosu'nda dekorasyon taslakları yapılmıştır.¹¹⁴ 1950 yılında Parilov'un önderliğinde Leningrad Malı Akademik Opera Tiyatrosu'nda sahnelenen **Ölümsüz Koşçey**'in (Koşçey bessmertny) opera gösterisinin; 1961 yılında Aleksandr Vasilyeviç Borunov'un önderliğinde Nikolay Vasilyeviç Gogol Tiyatrosu'nda sahnelenen **Kırmızı İblisler** (Krasniye dyavolyata) oyununun; 1967

¹¹¹ A.e., s. 5-6.

¹¹² Smolitski, v.d., a.g.e., s. 125.

¹¹³ Leningrad Malı Akademik Opera Tiyatrosu günümüzde Saint Peterbrug Devlet Akademik Opera ve Bale Tiyatrosu - Mihaylovski Tiyatrosu adıyla bilinir. 8 Kasım 1833 tarihinde açılan tiyatro, 1926 yılında Leningrad Malı Akademik Opera Tiyatrosu olarak adlandırılmıştır. Bkz.: "**Mihaylovski Teatr**", (Çevrimiçi) <http://www.mikhailovsky.ru/theatre/history/>, 9 Nisan 2016.

¹¹⁴ Anastasiya Denisova, **Paleh-muzeyniy proekt**, Moskva, Departament Obrazovaniya Goroda Moskvıy Yugo-Zapadnoye Okrujnoye Upravleniye Obrazovaniya, 2013, s. 11.

yılında İgor Livanov ve Boris Neminov önderliğinde Kirov¹¹⁵ Tiyatrosu'nda¹¹⁶ sahnelenen **Mucizeler Ülkesi** (Strana çudes) bale gösterisinin sahne dekorasyonları yapılmıştır.¹¹⁷

Bu bölümün özet olarak toplu bir değerlendirmesini yapacak olursak, en eski ikona yapım merkezlerinden biri olan Paleh köyünün 17. yüzyılda Tatar istilasından kaçan Suzdallı keşişler sayesinde ikona sanatıyla tanıştığını ve köyün Ekim Devrimi'ne kadar da ikona sanatıyla uğraştığını görmekteyiz. Ekim Devrimi'nden sonra Sovyetler Birliği'nin dini reddetmesi, ikona sanatına olan talebin azalması ve atölyelerin kapanmasıyla ustalar yeni sanatsal arayışlar içine girmişlerdir. Paleh sanatının kurucusu İvan Golikov'un Fedoskinolu ustaların kullandıkları papier-mâché tekniklerinden esinlenerek siyah fon üzerine eski Rus ikona tekniklerini ve tempera boyama yöntemlerini uygulayarak minyatür çalışması resmetmesiyle Paleh sanatı farklı bir yönde gelişmeye başlamıştır. Ustaların broş, mücevher kutuları, kalem kutuları, sigara tabakaları, çay kutuları gibi kutular üzerine resmettikleri konular arasında Rus masalları, Rus folkloru ve şarkıları, Rus ve dünya edebiyatı, Rus tarihi, günlük yaşamdan kesitler, devrimi yansıtan motifler vb. yer almaktadır. Paleh dışında vernikli kutu yapımıyla uğraşan Fedoskino, Mstera ve Holuy köyleri bulunmaktadır. Ustaların ikona sanatı ve vernikli minyatür sanatı alanlarındaki çalışmaları dışında duvar resmi ve dekorasyon alanlarında da çalışmaları bulunmaktadır.

¹¹⁵ Bolşevik lider. Bkz.: "**Sergey Miranoviç Kirov. Biografiçeskaya spravka**", (Çevrimiçi) http://ria.ru/history_spravki/20100315/214497156.html, 9 Nisan 2016.

¹¹⁶ Kirov Tiyatrosu günümüzde Mariinski Tiyatrosu adıyla bilinir. Bkz.: "**Mariinski Teatr**", (Çevrimiçi) https://www.mariinsky.ru/about/history/mariinsky_theatre/, 9 Nisan 2016.

¹¹⁷ Zinovjev, a.e., s. 220.

İKİNCİ BÖLÜM

ALEKSANDR SERGEYEVİÇ PUŞKİN'İN YAŞAMI, YAPITLARI VE RUS EDEBİYATINDAKİ YERİ

2.1. Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in Yaşamına ve Yapıtlarına Kısa Bir Bakış

Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, 26 Mayıs (6 Haziran) 1799 tarihinde soylu ve aydın bir ailenin çocuğu olarak Moskova'da dünyaya geldi. Kendisi Çar sarayında 18. yüzyılda görev yapan tanınmış bir ailenin çocuğudur. 17. yüzyılda, Çar Aleksey Mihayloviç döneminde, Puşkin sülalesi sarayda yüksek makamlarda bulunmuştur. Ancak 18. yüzyılda sülalesi sarayda eski itibarını kaybederek ikinci plana düşürülmüş ve bütün makamlarını ve unvanlarını kaybederek halk arasında sıradan bir vatandaş olmuştur.¹

Anne tarafından büyük dedesi, çocukluğunda Osmanlı İmparatorluğu tarafından tutsak edildikten sonra Rus sarayına armağan edilen, Büyük Petro'nun sevgisini kazanarak generalliğe kadar yükselen, I. Petro devrimlerinin savunucularından ve Çarın en yakın yardımcılarında Afrika kökenli prens Hannibal'dir.² Puşkin, bu zenci dedenin hikâyesini tamamlanmamış olan **Büyük Petro'nun Arabı** (Arap Petra Velikogo) adlı yapıtında anlatmıştır.

Puşkin, yaşamının ilk yıllarında anne ve babasıyla birlikte babaannesi Olga Vasilyevna'nın evinin yakınlarında yaşadı. Puşkin'in vaftiz annesi olan Olga Vasilyevna kısa süre sonra öldüğü için Puşkin, babaannesini hiç tanımadı. Ama 1818 yılında yaşamını kaybeden anneannesi Mariya Alekseyevna'yı tanıdı ve onu çok sevdi.³

¹ Zuhra Fetahoviç, "A.S. Puşkin'in Eserlerinde Romantizm", Ankara, **Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 1998, s.5.

² Ataol Behramoğlu, **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 2013, s. 92.

³ Vasili İvanoviç Kuleşov, **Puşkin Yaşamı ve Sanatı**, Çev. Birsen Karaca, İstanbul, Multilingual, 2000, s.7.

Puşkin'in babası Sergey Lvoviç dar görüşlü, cimri, zayıf karakterli bir insandı. Ailesiyle çok az ilgileniyordu. Her şeyi gösteriş olsun diye yapmayı, çevresindekileri cezbetmeyi severdi. Fransızca'yı oldukça iyi konuşurdu. Sergey Lvoviç'in bazı edebiyatçılarla bağlantıları (İvan İvanoviç Dmitriyev ve Konstantin Nikolayeviç Batyuşkov evinde sıkça misafir olurdu) oğlunun zevklerinin ve ilgi alanlarının oluşmasında olumlu rol oynamıştır. Ama baba ve oğul arasında hiçbir zaman duygusal bir yakınlık doğmamıştır. Babası, Aleksandr'ı kendisinin yoksun olduğu dik başlılık, başına buyrukluk ve bağımsızlık gibi nitelikleri nedeniyle sevmiyordu. Daha sonraları ise, oğlunun özgürlük düşkünlüğünü ve yerleşik kuralları yerine getirmeye karşı duyduğu isteksizliğini kesin olarak onaylamadı. Puşkin'in annesi Nadejda Osipovna Hannibal ise, çocuklarını en ufak bir hatada bile cezalandıran despot bir kadındı ve Aleksandr'ı dik başlılığı yüzünden o da sevmezdi.⁴

Anneanne Mariya Alekseyevna, Osip Abramoviç Hannibal 1806'da ölünceye kadar çok acı çekmiş ve uzun süre aşağılanmıştı. Mariya Alekseyevna'nın iyi ve yumuşak bir karakteri vardı. Puşkin, özellikle anneannesinden öğrendiği harika Rusçayla konuşurdu. Anneanne, torununa ruhlar, Rus folklorunun kahramanlarından olan Bova Koroleviç ve Yeruslan Lazareviç hakkında bildiği birçok Rus masalını anlatırdı.⁵

Puşkin, dönemin birçok soylu aile çocuğu gibi, evde yabancı eğitimciler tarafından eğitildi, ilköğrenimini Fransızca gördü. 18. yüzyıl Fransız aydınlanmacılarını, Voltaire, Molière gibi Fransız yazarları, yaşamının daha o döneminde asıllarından okudu. Evlerindeki toplantılarda başta Rus tarihçi Nikolay Mihayloviç Karamzin ve Rus şair Vasili Andreyeviç Jukovski olmak üzere, dönemin büyük Rus yazarlarıyla karşılaştı. Yine aynı dönemde, babasının büyük kitaplığında, 18. yüzyıl Rus edebiyatının klasiklerinin yapıtlarıyla tanıştı.⁶

Puşkin'in evdeki mürebbiyeleri ve öğretmenleri Monfor Ruslo ve Şedel idiler. Puşkin, Fransızca'yı mükemmel konuşmayı Monfor'dan öğrenmişti. Liseli

⁴ A.e., s. 8.

⁵ A.e., s. 9.

⁶ Behramoğlu, a.g.e., s. 92.

arkadaşlarının Puşkin ile karşılaştıkları andan itibaren Puşkin'i Fransız olarak adlandırmaları boşuna değildir.⁷ Fransız eğitimcilerin işini iyi yaptığını 1831 yılında 32 yaşında olan Puşkin'in Rus filozof Pyotr Yakovleviç Çaadayev'e yazdığı şu satırlarda görmekteyiz: "Seninle Avrupa dilinde konuşacağım; bu dile kendi dilimden daha aşınayım."⁸

Puşkin, şiir yazmaya lise yıllarından önce başladı; ilk şiirleri Fransızcadır. Ancak bu ilk dönem deneyimlerinden yalnızca bir tanesi kız kardeşi Olga Sergeyevna aracılığıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Olga Sergeyevna, tam kardeşinin karakterinde büyük bir değişimin gerçekleştiği dönemde, dokuz yaşındayken yazmış olduğu küçük bir piyesi ıslıkladığını anımsardı. Bu piyes denemesi, Molière'in **Hırsız**'ından (L'Escamoteur) alınmış naif bir hırsızlıktı.⁹

Puşkin'in eğitiminde çok büyük rol oynayan diğer bir kişi ise, toprak kölesi köylü bir kadın olan dadısı Arina Rodionavna Yakovleva'ydı. Arina Radionavna, pek çok Rus masalını ve gerçekte olmuş olayları biliyordu. Tüm bunları büyük bir ustalıkla gerçek halk dilinde, basit ve son derece kendine özgü bir tarzda anlatma yeteneğine sahipti.¹⁰ Puşkin, halk yaşamının bu önemli bileşenlerinin izlerini uzun yıllar taşıdı, yaratıcılığının özellikle gerçekçiliğe yöneldiği Mihaylovskoye (1825) ve yaratıcılığının doruk noktasına ulaştığı Boldino (1830, 1833) dönemlerinde derinlemesine yararlandı.¹¹ Yaşamında derin izler bırakan dadısı Arina Radionavna'dan çizgileri de Puşkin, **Yevgeni Onegin** (Yevgeni Onegin, 1830) adlı yapıtında Tatyana Larina'nın dadısı ve **Dubrovski** (Dubrovski, 1833) adlı yapıtında Vladimir Dubrovski'nin dadısı tiplerinde betimlemiştir.

Rus Çarı I. Aleksandr, dönemin seçkin ailelerinin çocuklarının eğitim alması için Peterburg civarında bulunan Tsarskoye Selo'da Çar Lisesi'ni kurdu. Lisenin amacı öğrencileri devlet görevi için yetiştirmektir. Çarlık Lisesi'nde eğitim gören Puşkin'in okulun uyguladığı sıkı disiplin nedeniyle dünya ile bağlantısı hemen

⁷ Kuleşov, a.g.e., s. 11-12.

⁸ Kazimierz Waliszewski, **A History of Russian Literature**, New York, D. Appleton and Company, 1900, s. 156.

⁹ Kuleşov, a.g.e., s. 12.

¹⁰ A.e., s. 12-13.

¹¹ Canan Ersoy, "A.S. Puşkin ve Masalları", İstanbul, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s. 36.

hemen kesilmiş, bu ortam onun şiire yoğunlaşmasını sağlamıştır. Puşkin, daha on üç yaşında Rusça şiirler yazmaya henüz başlamışken, lisedeki öğretmenleri tarafından Puşkin'in karakteri ve yetileriyle ilgili kayıt defterine yazılanlar lisedeki öğretmenlerin iyi birer psikolog olduğunu göstermektedir. Kayıt defterinde Puşkin ile ilgili şu satırlar yazmaktadır:

“Temel olmaktan ziyade parlak yeteneklere, derin olmaktan çok ateşli ve ince bir zekâya sahip. Öğretime karşı gayreti orta derecede, çünkü çalışkanlık henüz onun erdemi haline gelmemiş. Yaşına uygun olmayan pek çok Fransızca kitap okuyup, hafızasının önemli bölümlerini ünlü yazarlarla doldurmuş. Rus edebiyatından da oldukça çok okumuş... Güçlü mütalâaya bir miktar alışmış olmasına rağmen, bilgi düzeyi genel olarak yüzeysel. Kendisini zaman zaman mahcup eden ikbalperestlikle karışık bir gurur, ince bir ruh, öfkenin verdiği şiddetli parlama, düşüncesizce davranışlar ve özellikle esprili konuşmaya karşı istek karakteristik özellikleridir. Bunun yanında göze çarparak kadar iyi kalpli, zayıflıklarını kabul ederek, verilen öğütleri başarılı bir biçimde özümser.”¹²

Puşkin'in lise döneminde yazdığı şiirlerde gerçekçilik eğilimi göze çarpar, o dönem şiirinde kullanılmayan gündelik sözcükler Puşkin'in şiirlerinde yerini alır. Karamzin'in kurduğu **Avrupa Habercisi** (Vestnik Yevropı) adlı dergide 1814 yılında “Aleksandr N. k.ş.p.” takma adı altında yayımlanan **Şair Arkadaş'a** (K drugu stihotvortsu) adlı şiiriyle ilk yayımını gerçekleştirdi.¹³ 1815 yılındaki bitirme töreninde okuduğu **Çar Köyünden Anılar** (Vospominaniya v Tsarskom Sele) adlı şiiri ile şair Gavril Derjavin'in dikkatini çekti.

Derjavin'in şiir alanındaki bayrak yarışını Puşkin'e devrettiği düşüncesi Rus şair Anton Antanoviç Delvig'in **Derjavin'in Ölümü Üzerine** (Na smert Derjavina) adlı şiirinde şöyle geçer: “Kim şimdi cesaret ediyor onun yüksek sesli lirini çalmaya? Kim, Puşkin!”¹⁴

¹² Kuleşov, a.g.e., s. 24.

¹³ A.e., s. 33.

¹⁴ A.e., s. 34.

1815 yılında liseyi ziyaret eden Jukovski, Puşkin ile ilgili olarak gerçekten tarihi olan şu sözleri yazar: “Bu edebiyatımızın umudu”, “Hepimizi geçecek olan geleceğin bu devinin büyümesine yardım etmek için bizlerin birleşmesi gerekiyor.”¹⁵

Puşkin’in lisede yaratmış olduğu sanatın harikulade özelliği, Derjavin, Batyuşkov ve Jukovski gibi bu derece farklı şairlerin tarzında aynı anda yazmayı başarmış olmasıdır. Puşkin, lisede bu şairlerin düzeyinde yazmıştır. Hatta Puşkin bunların şiirlerinin özünü kendilerinden daha güzel ifade etmeyi de başarmıştır.¹⁶

Çocukluğundan beri şiir yazmaya alışmış olan Puşkin’in edebi faaliyetleri artmaya başlamıştır. O dönemde Rusya’da dil sorunu üzerine çok fazla tartışma olmaktadır. Kilise Slavcasının etkisi altında gelişmiş ve halk dilinden uzaklaşmış olan resmi ve edebi dili korumak isteyenler “Rus dilini sevenlerin sohbetleri” adı altında bir cemiyet kurmuşlardır. Dili sadeleştirmeye ve millileştirmeye taraftar olan yazarlar da “Arzamas” adı altında bir cemiyet kurarak eski dili savunan gericiler ile mücadeleye başlamıştı. Sade dil akımının başında da Karamzin bulunuyordu. Puşkin, 1816’da daha liseyi bitirmeden Arzamas cemiyetine üye oldu.¹⁷

Puşkin, 1817 yılında liseden mezun olduktan sonra Dışişleri Bakanlığı’nda görev aldı. Böylece Puşkin’in yaşamında, kendisinin “gençliğimin deli dolu akıntısı” dediği Peterburg dönemi başlamış oldu. Bu dönem 1817 Temmuz’undan 1820 Mayıs’ına kadar sürer. Bu dönemde kendisini Peterburg’un eğlenceli yaşamına kaptırarak hem sağlığına hem de yaratıcılığına zarar verdi. Subay çevresinde edindiği dostları sayesinde bu çevrede hâkim olan liberal düşüncelere ilgi göstermeye başladı. Bazı gizli örgütlerle teması olduysa da bunlara doğrudan katılmadı. Bu nedenle de birçok Dekabrist¹⁸ arkadaşının akıbetine uğramaktan kurtuldu.¹⁹

¹⁵ A.y.

¹⁶ A.y.

¹⁷ Fetahoviç, a.g.e., s.9.

¹⁸ 14 Aralık 1825 yılında Saint Peterburg’da yapılan ayaklanmaya katılan Rus devrimcilere verilen ad. Bu ayaklanma Aralık (dekabr) ayında gerçekleştiği için bu ayaklanmaya katılanlara “Dekabristler” adı verildi. Bkz.: Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıcından 1917’ye Kadar**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 338.

¹⁹ Ö. Aydın Süer, **XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar**, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 1994, s. 21.

1825 Dekabrist ayaklanmasının önkoşullarını hazırlayan gizli grup ve derneklerin kurulduğu yıllar, baskıcı çar rejimine ve toprağa bağlı kölelik düzenine karşı, anayasal monarşiden yana olan soylu gençlerin arasında devrimci ruhun ve özgürlükçü düşüncelerin tırmanışa geçtiği bir dönemdi.²⁰ Özgürlükçü düşüncelerin tırmanışa geçtiği bu dönemde Puşkin alışılmış romantik öğelerin yanı sıra ülkesi için özgürlük ve uygarlık öğelerini de işledi. Şairin esin kaynağı yavaş yavaş değişti. Yazdıkları arasında **Çaadayev'e** (K Çaadayevu), **Özgürlük** (Volnost), **Köy** (Derevnya) gibi devrimci şiirler ağırlık kazandı.²¹ Şair, bu şiirleriyle özgürlük tutkunluğunu, otokrasi ve kölelik düzenine karşı olan nefretini yansıttı. Özgürlük yanlısı şiirleri ve bazı yüksek düzeydeki kişilere yönelik yazdığı kısa manzumeleri yüzünden Sibirya'ya sürülme tehlikesiyle yüz yüze gelen Puşkin, Jukovski ve Karamzin'in çabalarıyla Yekaterinoslav'a sürüldü.

Puşkin, 1820 yılında yayımlanan **Ruslan ve Ludmila** adlı yapıtıyla büyük başarı kazandı. Bu yapıtında masal, folklorik, fantastik, mizahi vb. öğeler kullanan genç şair ikna edici konuşma sanatından uzak yalın anlatımı ve özlü lirizmiyle olduğu kadar, alaycı zekâsıyla da Rus şiirinde egemen olan klasikçi (Derjavin) ve gizemci-romantik (Jukovski) anlayışlarına meydan okumaktaydı.²² Gericici konumdaki klasikçiler, yapıtta folklor malzemesinin kullanılmasını çekemediler, bunun edebiyatta eski aristokratik gelenekleri yıkan kaba bir usul olduğunu iddia ettiler. Yapıtın alaylı edasına rağmen Puşkin bu yapıtla realizme doğru büyük bir adım atmış oldu. Onun kaleminde edebi faaliyet artık hayatın ta kendisi olmuştur.²³ İlerleyen yıllarda ünlü Rus eleştirmen Vissarion Grigoryeviç Belinski, Rus edebiyatında "Puşkin döneminin" bu poemayla başladığını bile kabul edecektir.²⁴ Rus edebiyatında yeni bir dönemin başlamasına yol açan yapıtla ilgili olarak Jukovski ise,

²⁰ Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, **Poemalar**, Çev. Kayhan Yükseler, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012, s. 7.

²¹ Türkan Olcay, "19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Romantizm Üzerine", Erzurum, **Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2008, s. 373.

²² Behramoğlu, **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)**, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2001, s. 7.

²³ Fetahoviç, **a.g.e.**, s. 9.

²⁴ Kuleşov, **a.g.e.**, s. 58.

Puşkin'e gönderdiği portresinin arkasında şöyle yazar: "Kaybeden öğretmenden, zaferi kazanan öğrencisine..."²⁵

Puşkin'in Güney sürgünlüğü üç döneme ayrılır. İlk dönem tümgeneral İvan Nikitin İnzov'un izniyle Puşkin'in Nikolay Nikolayeviç Rayevski'nin ailesiyle birlikte Yekaterinoslav'dan Kuzey Kafkasya ve Kırım'a yaptığı seyahati kapsar. Bu yolculuk 1820 yılının Mayıs'ından aynı yılın Ağustos'una kadar, yani üç ay devam eder. İkinci dönem, Kişinyov'daki yaşamıdır. Buradaki yaşamı, yapılan düellolardaki risklerin de yer aldığı tehlikelerle doludur. Bu dönem, 1820 yılının 21 Ekim'inden başlayarak 1823 yılının Temmuz başına kadar, hemen hemen üç yıl devam eder. Üçüncü dönem ise, şairin pek çok ruhsal acı ve işkencelerle dolu Odessa'daki yaşamıdır. Bu dönem, 1823 yılının 3 Temmuz'undan 1824 yılının 1 Ağustos'una kadar geçen süreyi kapsar.²⁶

Güney sürgünlüğü döneminde Kafkas doğası Puşkin'in şiirini derinden etkiledi. Bu etki genel olarak Rus şiirinde de yeni bir akımın başlangıcıdır. Kafkasya görkemli ve vahşi doğası, insan ilişkilerindeki doğallık ve sertlikle, özgürlükçü şairin yaratıcılığına bambaşka bir ufuk kazandırmıştı. Devrimci-romantik diye nitelendirilebilecek bu dönemin ilk ürünlerinden biri **Tutsak**'tır (Uzник).²⁷

Kafkasya dönemi, Puşkin'in sanatına İngiliz şair George Gordon Byron'un etkisinin yansıdığı dönemdir aynı zamanda. Bu dönemde Byron'un etkisi altında kalan Puşkin, romantik poemalarından* olan **Kafkas Tutsağı**'nı (Kavkazkiy plennik, 1821) ve **Bahçesaray Çeşmesi**'ni (1823) yazdı. Şair, 1822 yılında Vladimir Petroviç Gorçakov'a yazdığı mektupta **Kafkas Tutsağı** ile ilgili şöyle der: "Bu poemada 19. yüzyıl gençliğinin karakteristik özelliği olan hayata karşı ilgisizliği betimlemek istedim."²⁸

²⁵ John Bayley, **Pushkin: A Comparative Commentary**, Cambridge, Cambridge University Press, 1971, s. 38.

²⁶ Kuleşov, **a.g.e.**, s. 67.

²⁷ Behramoğlu, **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)**, s. 17.

*Şiir biçiminde yazılmış epik eser.

²⁸ Altan Aykut, "Puşkin'in Poemaları", **Cumhuriyet Kitap Eki**, Sayı 488, İstanbul, 1999, s. 5.

Puşkin, 1836 yılında yayımlanan **Erzurum Yolculuğu** (Puteşestviye v Arzurum vo vremya pohoda 1829 goda) adlı yapıtında **Kafkas Tutsağı**'ndan şöyle söz ediyor:

“Burada Kafkas Tutsağı”nın kirlenmiş, yıpranmış bir kopyası geçti elime, Onu büyük bir zevk ile okuduğumu gizlemeyeceğim. Eksikleri olan bir şiir bu. Acemice yazılmış. Fakat şair birçok şeyin farkına varmış ve içtenlikle yazmış bunları...”²⁹

Puşkin'in 1821-1822 yıllarında yazdığı ve 1825 yılında yayımlanan **Haydut Kardeşler** (Bratya razboyniki) adlı yapıtı Byron romantizminin etkisiyle yazılmıştır. Bu poemada prangalı iki mahkûmun zindandan kaçıışı ve Dnyeper nehrini yüzerek geçip kurtulması anlatılmaktadır. Puşkin'in üslup açısından çok beğendiği halk dilini kullandığı bu poemanın ilginç bir yönü, Rus halk destanları arasına karışmış olmasıdır.³⁰

Puşkin'in **Bahçesaray Çeşmesi** adlı poeması Byron'un İngiltere'deki toplum gerçeklerinden duyduğu hoşnutsuzluğu ifade eden, giderek güçlenen burjuva gerçekliğini eleştirdiği **Childe Harold** (1812) adlı yapıtına en yakın yapıtıdır. Puşkin'i Byron'a yaklaştıran, kahramanlarının mutluluğa, özgürlüğe karşı önlenebilir arzusu ve çağdaş, güçlü, anti hümanist medeniyetlerin tatsızlıklarıdır.³¹

Puşkin, posta memurları tarafından açılan bir mektubunda üstü kapalı bir şekilde ateizmi destekliyordu. Bu nedenle Puşkin, Kuzey Rusya'ya annesinin şehri olan Mihaylovskoye'ye sürüldü. Daha sonraki iki yıl boyunca, Ağustos 1824'ten Ağustos 1826'ya kadar, Mihaylovskoye'de gözaltında sürgünde kaldı. Bununla birlikte mutsuz Puşkin'in edebiyat üretkenliği burada da devam etti.³² Puşkin'in yalnız kalması, halk yaşamına yaklaşması, kendisini geliştirmek için çok okuması yaratıcılığına da etki etmiştir.

²⁹ Behramoğlu, “Doğumunun 200. yılında Puşkin ve Rus Edebiyatı”, **Cumhuriyet Kitap Eki**, Sayı 488, İstanbul, 1999, s. 4.

³⁰ Aykut, **a.g.e.**, s. 6.

³¹ Kuleşov, **a.g.e.**, s. 108-110.

³² Fetahoviç, **a.g.e.**, s. 10.

1824 yılında yayımlanan **Çingenerler** (Tısganı) adlı yapıtında günlük yaşam ve doğa gerçekçi, yalın betimlemeleriyle, özellikle de Aleko tipinin işlenişiyle Puşkin'in (ve Rus edebiyatının) gerçekçiliğe yönelişinde belirleyici bir aşamadır. Aleko, **Yevgeni Onegin**'in kahramanı Onegin'in de bir ön örneğidir.³³ Poema, aynı zamanda Puşkin'in 1823-1824 yıllarında yaşadığı dünya görüşündeki krizin şiirsel anlatımı olarak da değerlendirilmektedir. Poemada önemli sorunlar ortaya konulmuş, fakat bunların yanıtlanması yoluna gidilmemiştir. Puşkin'in odak fiğüre kendi adını verip onun gibi çingenerler arasında yaşadığını belirtmesi, otobiyografik unsurlar taşımakla birlikte, şairin yarattığı tiplere duyduğu yakınlığı göstermesi bakımından ilgi çekicidir.³⁴

Kazimierz Waliszewski, **Rus Edebiyatının Tarihi** (A History of Russian Literature) adlı yapıtında Puşkin'in Byron gelenekleri ile bağlantılı olan Güney poemalarının basit bir konu, konularda ve sözcüklerde bölük pörçüklük, anlatımda yaratılan belirsizlik gibi özellikler içerdiğinden söz etmektedir.³⁵ Puşkin için önemli olan, gerçekliğin gözlemlenmesi ve bunun doğru sözcüklerle dile getirilmesiydi. Poemalarında bu özellik, romantik doğa ve insan imgelerinde kendisini gösterdi. Puşkin bu imgeleri uydurmuyordu. Kafkasya'yı, Kırım'ı, Besarabya ovalarını kendi izlenimlerine dayanarak yazmıştı. Puşkin'in poemaları Rus edebiyatında romantik poema türünü yaratmış ve uzun zaman belirleyici rol oynamıştır.³⁶

Puşkin'in "Güney Poemaları" olarak adlandırılan ve Puşkin romantizminin doruk noktası olan **Kafkas Tutsağı, Haydut Kardeşler, Bahçesaray Çeşmesi, Çingenerler** adlı yapıtlar, Kafkasya ve Doğu egzotizmine özgü birçok şiire öncülük etmiş, bu yapıtlardaki ezgisel konuşma dili, diyaloglar, Rus şiir dilinin arınmasına ve gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.³⁷

Mihaylovskoye yılları Puşkin'in "devrim", "demokrasi", "halk" kavramları üzerinde derinliğine düşündüğü dönemdir. Halkın ruhunu anlamaya çalışan şair için

³³ Behramoğlu, **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)**, s. 24.

³⁴ Aykut, **a.g.e.**, s. 6.

³⁵ Waliszewski, **a.g.e.**, s. 160.

³⁶ Puşkin, **a.g.e.**, s. 8.

³⁷ **A.y.**

halk artık Dekabrist devrimciliğin soyut kavramı değildir.³⁸ Halk tarihin gidişini değiştiren, bu tarihi yaratan gerçek güçtür. Puşkin'in Rusya tarihinin en dramatik dönemlerinden birini kaleme alma düşüncesi İngiliz yazar William Shakespeare'in yapıtlarını - tahta geçen Boris Godunov, Shakespeare'in **III. Richard, Macbeth** ve **IV. Henry** adlı yapıtlarından türemiştir - Karamzin'in **Rus Devletinin Tarihi** (İstorii gosudarstva rossiyskogo) adlı yapıtının X. ve XI. ciltlerini ve eski Rus tarihçilerini okuduktan sonra doğdu. 16. yüzyıl Rusya tarihinin karışık ve dramatik bir döneminden aldığı **Boris Godunov** (Boris Godunov, 1825) tragedyasında işlemiş olduğu "halk", "devrim", "özgürlük", "siyasal yönetim" kavramları Puşkin'i romantizmden gittikçe uzaklaştırmıştır.³⁹ Puşkin'in oyunda, kişileri ortaya çıkaran durumları, insanın çevresi ile psikolojisini, karşılıklı etkileşimleri ve birliktelikleri içinde vermesi, gerçekçiliğin gelişmesini sağlamıştır.⁴⁰ 1598-1605 yılları arasında yedi yıl Rus çarı olarak hüküm süren Boris Godunov'un çarlığa geliş süreci ve sonrasını yalın ve gerçekçi bir dille anlatan yapıt Rus edebiyatındaki ilk gerçekçi tragedyadır.

Puşkin'in Shakespeare'in **Lucrece'nin Tecavüzü** (The Rape of Lucrece, 1594) adlı şiirindeki "eğer Lucrece'nin aklına Tarquin'e bir tokat atmak gelseydi, olaylar belki de başka türlü gelişecekti" düşüncesinden yola çıkarak yazdığı **Kont Nulin** (Graf Nulin, 1825) Shakespeare parodisi olarak tasarlanmıştır. İki günde tamamlanan bu yapıt içeriğiyle, diliyle, kurgusuyla, olay örgüsüyle, betimleriyle, Puşkin'in 1823'te başlayıp ancak 1830'da tamamlanacak **Yevgeni Onegin**'in bir minyatürü gibidir.⁴¹

Puşkin, Rus halkını ve yaşamını yakından tanıma olanağını da Mihaylovskoye'de buldu. Sıradan köylülerle sık sık bir araya gelerek, halkın geleneklerini, törelerini, inanışlarını öğrendi. Düğün şarkılarını ve ağıtları, ninnileri, masalları, atasözlerini, bilmeceleleri dinledi ve onları not etti. Halk ozanları tarafından yaratılan ve ağızdan ağza yüzyıllar boyunca aktarılan bu olağanüstü yapıtlar Puşkin'i

³⁸ Behramoğlu, **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği**, s. 150.

³⁹ **A.e.**, s. 153.

⁴⁰ Boris Suçkov, **Gerçekçiliğin Tarihi**, Çev. Aziz Çalışlar, İstanbul, Adam Yayıncılık, 1982, s. 75.

⁴¹ Behramoğlu, **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği**, s. 144.

derinden etkiledi.⁴² Puşkin'in masal türünde ilk denemesi 1825 yılında yazdığı **Damat** (Jenih) adlı yapıtıdır.

14 Aralık 1825 yılında Peterburg'da, bir grup soylu subay, toprak köleliğinin kaldırılması ve monarşinin bir anayasayla sınırlandırılması amacıyla yeni çara karşı ayaklandı. Ayaklanma kısa sürede bastırıldı. I. Nikolay, ilerici aydınlara gözdağı vermek üzere altı yüz kişiyi tutuklattı. Aralarında şair Kondrati Fyodoroviç Rıleyev'in de bulunduğu beş kişi idam edildi, yüz yirmi kişi Sibirya'ya, bir o kadarı da Kafkasya'ya sürüldü.⁴³ Dekabrist ayaklanması başladığı sırada Mihaylovskoye'de sürgünde bulunan Puşkin ayaklanmaya katılmadı, fakat kısa bir süre sonra bu işe karıştırılmış olduğunu anladı. Bunun nedeni ise, bütün Dekabristlerin onun ilk politik şiirlerine sahip çıkmasıydı.⁴⁴ Ayaklanma sırasında Mihaylovskoye'de bulunan Puşkin, bir keresinde idam cezasına çarptırılmış beş dekabristin asılışını çizer ve altına "bende olabilirdim" diye yazar.⁴⁵ Bastırılan bu ayaklanma şair üzerinde hayal kırıklığı yarattı, ülkede var olan rejim ve toplumsal düzenin yakın gelecekte değişmeyeceğini düşündü.

Şair hem kendisine hem de başkalarına zararı olacağını düşündüğü bütün yazılarını yok etti. 1826 baharının sonuna doğru Çar'a sürgünden affedilmesi için bir dilekçe gönderdi. Bir araştırma yapıldıktan sonra Puşkin'in iyi davranışları nedeniyle I. Nikolay'ın önüne bir konuşma yapmak üzere çıkarılmasına karar verildi. 1826 Eylül'ünde Puşkin, Moskova'ya Çar I. Nikolay'ı görmeye çıkartıldı. Çar I. Nikolay, Puşkin'i serbest bıraktı ve çalışmalarının sorumluluğunu üzerine aldı. Bu durumda, Puşkin istediği gibi seyahat edeceğini, dergilerin yayınlarına katılacağını ve kendisine sansür uygulanmayacağını düşünüyordu. Ancak kendisi yazdıklarını çarlık sansürçüsüne sorabilecekti. Böylece durumun düşündüğünün tam tersi olduğunu anladı. Jandarma şefi Aleksandr Hristoforoviç Benkendorf, Puşkin'in kendisinin haberi olmadan hiçbir yere gidemeyeceğini, hiçbir dergi ya da yayına katılamayacağını, hatta bir edebiyat çevresinde bile çalışmasını yayımlayamayacağını söyledi. O, böylece her davranışı ve yazdığı her kelime için

⁴² Ersoy, **a.g.e.**, s. 38.

⁴³ Olcay, **Rus Edebiyatında Doğalcı Okul**, İstanbul, İ.Ü Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2003, s. 10.

⁴⁴ Fetahoviç, **a.g.e.**, s. 10-11.

⁴⁵ Kuleşov, **a.g.e.**, s. 85.

hesap vermek zorunda olduğunu anladı. Hatta yazdığı şiirlerden dolayı polis tarafından sorguya bile çekilmişti.⁴⁶

Moskova’da eski dostlarıyla sosyete yaşamına dönen Puşkin, çok ünlü olmasına karşın bu dönemde karamsarlığa kapıldı ve içinde bulunduğu bu durum yapıtlarına da yansdı. Bu dönemde çok az yapıt yazan Puşkin, ilk tarihi romanı **Büyük Petro’nun Arabı**’nı (1827), Rus poemasının gelişmesinde çok önemli bir halka olan, romantik konudan çıkıp tarihi konuya dönüşen ve realizmin önemli bir gelişim içerisinde olduğunun belgesi olan **Poltava**’yı⁴⁷ (Poltava, 1828) ve **Yevgeni Onegin**’in bir bölümünü bu dönemde yazdı.⁴⁸

Puşkin’in anlatı türündeki ilk yapıtı, 1827 yılında yazmaya başladığı **Büyük Petro’nun Arabı**’dır. Bu özyaşamsal-tarihsel roman denemesi tamamlanmamış olmasına karşın, sağlam kuruluşu, yalın anlatımı, kişilerin gerçekçi betimlenişleriyle göze çarpar. Puşkin öncesi Rus yazınında anlatı dili şiir dilinden henüz tam olarak ayrılmamıştı. **Büyük Petro’nun Arabı** bu ayrımın oluşmasında önemli bir adım sayılır.⁴⁹

Puşkin, 1 Mayıs-20 Eylül 1829 tarihleri arasında yönetimden izin alarak Kafkasya yolculuğuna çıktı. Bu seyahati gerçekleştirme arzusu uyandıran nedenler arasında Dekabristler’in anısının şairin ruhunda derin bir iz bırakması, şairin Kafkasya’daki eski dostlarını görmek istemesi, şairin Natalya Nikolayevna Gonçarova’ya aşık olması ve evlenme teklifinin Natalya Nikolayevna’nın annesi tarafından reddedilmesi yer almaktaydı. Puşkin, gözlemci olarak Rus ordusuna katıldı ve 1828-1829 yıllarında Rus-Türk savaşı sırasında Erzurum’a gitti.

Yapıtlarında Doğulu konulara yer veren Puşkin, Rus edebiyatında ilk olarak Doğu’yu gerçekçi çizgilerle işledi. Puşkin’in sanatında Doğu etkisinin şairin Besarabya’da bulunduğu 1820 yılında oluştuğu düşünülmektedir.⁵⁰ Emine İnanır, **A.S. Puşkin’in Yapıtlarında Türk ve Doğu Motifleri** adlı makalesinde şairin, 1829

⁴⁶ Fetahoviç, a.g.e., s. 11.

⁴⁷ Kuleşov, a.g.e., s. 194.

⁴⁸ Süer, a.g.e., s. 22.

⁴⁹ Behramoğlu, **Rus Edebiyatının Öğrettiği**, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2008, s. 90.

⁵⁰ Fikret Türkmen, “Doğulu Konuların Rus Edebiyatında İşlenmesi Meselesi”, **Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları**, Volume 2/2 Spring, 2007, s. 683.

yılında Erzurum'a yaptığı yolculuğun Doğu'nun sarsılmaz sembollerine işaret ettiğini ifade eder. Ortaçağ'dan başlayarak fetihler süresince Doğu'yu tanıyabilmek amacıyla Avrupa'da çok sayıda gezi-yolculuk edebiyatı üretilmiştir. Oldukça gerilere uzanan bir gelenekle Avrupa'da olduğu gibi Rusya'da da pek çok gezgin yolculuğa çıkmadan önce Batı'nın diğer kaynaklarıyla desteklenmiştir. Puşkin, bu geleneğe yine kendisine özgü bir biçimde uymuştur. Gezi notlarının önsözünde de belirttiği gibi, şair yolculuktan döndükten sonra, 1834 yılında Paris'te basılmış Viktor Fontaine'nin **Fransız Hükümetinin Emriyle Doğu'ya Yapılan Bir Yolculuk** (Voyages En Oriente Entrepris Par Ordre Du Gouvernement Français) adlı yapıtını incelemiştir.⁵¹

Erzurum Yolculuğu Puşkin'in bu yolculuk sırasındaki izlenimlerini yansıtır. Yol boyunca günce tutan şair, bu notlarını **Erzurum Yolculuğu** adı altında kendisinin kurucusu olduğu **Sovremennik** (Çağdaş) dergisinde yayımladı. Puşkin, Lermantov, Lev Nikolayeviç Tolstoy'un sonradan ele aldıkları Kafkas konulu nesri, Rus edebiyatındaki eski bir türü olan "gezi notlarını" bu yapıtla geliştirdi.⁵² Kafkas doğası betimlemeleri ilerleyen yıllarda Gorki'yi de etkilemiştir. Bunun yanında bu gezi Puşkin'in **Çığ** (Obval), **Don** (Don), **Kafkas** (Kavkaz), **Delibaş** (Delibaş) adlı şiirlerine de ilham oluşturdur.

Kafkasya seyahati dönüşünde Puşkin, Natalya Nikolayevna'ya 21 Nisan 1830 tarihinde ikinci kez evlenme teklif etti. Bu teklif bu sefer kabul edildi. Düğün hazırlıkları babası tarafından Puşkin'e ayrılan Boldino yakınındaki Kistenova köyünün gerekli formalitelerinin Puşkin tarafından yerine getirilmesi gerektiğinden ertelendi. 10 Ağustos 1830 tarihinde Moskova'dan ayrılan Puşkin Boldino'ya gitti. Kolera salgınından dolayı şair Boldino'da Aralık'a kadar kaldı.⁵³

Puşkin'in edebi yaşamındaki "en verimli çağ" Boldino sonbaharıdır. **Atış** (Vıstrel), **Tipi** (Metel), **Tabutçu** (Grobovşçik), **Menzil Bekçisi** (Stantsionny smotritel) ve **Köylü Hanımefendi** (Barışnya-krestyanka) adı verilen beş öyküden

⁵¹ Emine İnanır, "A. S. Puşkin'in Yapıtlarında Türk ve Doğu Motifleri", **Cumhuriyet Kitap Eki**, Sayı 488, İstanbul, 1999, s. 7.

⁵² Kuleşov, **a.g.e.**, s. 197.

⁵³ Pavel Vasilyeviç Annenkov, **A.S. Puşkin, Materialı dlya vivo biografii i otsenki proizvedeniy**, Peterburg, İzdaniye Tovarişçestva "Obşçestvennaya Polza", 1873, s. 270-72.

oluşan **Byelkin'in Öyküleri** (Povesti Belkina), **Goryuhino Köyünün Tarihi** (İstoriya sela Goryuhina), **Küçük Tragedyalar** (Malenkiye tragedii) olarak adlandırılan **Cimri Şovalye** (Skupoy rıtsar), **Mozart ve Salieri** (Motsart i Salieri), **Taş Misafir** (Kamenniy gost) ve **Veba Sırasında Şölen**'den (Pir vo vremya çumı) oluşan dört oyun **Kolomna'daki Evceğiz** (Domik v Kolomne), **Yevgeni Onegin**'in son iki bölümü ve yaklaşık olarak yazılan otuz şiir Boldino'daki sonbaharın ürünleridir.

Puşkin, yaşadığı dönem şartlarında Rus edebiyatının önemli değişikliklere gereksinim duyduğunu hisseden ve bunu dile getiren ilk yazar olmuştur. Edebiyat yaşamına şiirle başlayıp düzyazıyla devam eden Puşkin, anlaşılması kolay, kısa ve özlü bir ulusal düzyazı üslubunun şart olduğunu öne sürmüştü ve 1820'lerden itibaren bu konu üzerine ciddi olarak eğilmiştir. Ortaya koyduğu eleştiri ve inceleme yazılarında Rus nesri ile ilgili endişelerini dile getirmiş ve halkın anlayacağı tarzda yapıtların yaratılmasına önderlik etmiştir.⁵⁴ Rus edebiyatının öykü, roman ve kısa öykü aşamalarından geçeceği bu yola Puşkin, **Byelkin Öyküleri** adlı yapıtıyla öncülük etmiştir.

Yalnızca konusunun çiftlikte geçtiği **Tipi ve Köylü Hanımefendi** öyküleri dışında **Byelkin Öyküleri**'nde konu birliği yoktur ve öyküler kurgu bir karakter olan İvan Petroviç Byelkin tarafından yazılır. Byelkin aynı zamanda öyküler arasındaki bütünlüğü sağlayan tek organik bağıdır.⁵⁵ Bu öyküleri yalın ve gerçekçi bir üslupla yazan Puşkin, bu öykülerdeki halk insanlarını büyük bir yalınlık, gerçekçilik ve ustalıklarla çizmiştir. **Menzil Bekçisi** öyküsünde bekçi ve kızı, **Tabutçu**'da tabut yapımcısı ve kızları, **Köylü Hanımefendi**'de hizmetçi kızlar, uşaklar, sevecen bir alaycılık ve duyguyla çizilmiş bu tipler, gerçekçi Rus yazınına örnek oluşturmuşlardır.⁵⁶ Bu öykülerdeki halk insanı tiplerini daha sonraki dönemlerde

⁵⁴ Gamze Öksüz, "A. S. Puşkin'in "Köylü Hanımefendi" Öyküsü İle H. R. Gürpınar'ın "Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç" Romanının Karşılaştırılması Olarak İncelenmesi", **The Journal of Academic Social Sciences Studies**, C:V, Sayı 8, 2012, s. 920-21.

⁵⁵ Birsen Karaca, "Rus Edebiyat Tarihinde Öykü Türünün Gelişim Evreleri", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 44, 1, 2004, s. 156.

⁵⁶ Behramoğlu, **Byelkin'in Öyküleri**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s. 7-8.

Rus yazarlar Mihail Fyodoroviç Dostoyevski, Lev Tolstoy, Anton Pavloviç Çehov vb. yazarlar için tükenmez örnekler ve esin kaynakları olmuşlardır.⁵⁷

Byelkin Öyküleri serisinden Rus edebiyatının ilerleyen yıllardaki gelişim sürecine en büyük etkiyi **Menzil Bekçisi** göstermiştir. **Menzil Bekçisi** adlı öykünün kahramanı Samson Vırin ile “küçük insan” (malenkiy çelovek) ortaya çıkmıştır. Sınıfsal hiyerarşinin alt basamaklarında bulunan Samson Vırin, adaletsiz varoluşun getirdiği her türlü zorlukla karşılaşmış, soylu beylerin aman vermez gücüne tanık olmuştur. Puşkin, Vırin’in yaşamındaki dramatik olayları derin bir duygusallıkla gösterir.⁵⁸ Sanatçının bu yaklaşımı daha sonra Gogol tarafından sürdürülmüş ve Gogol, **Palto** (Şinel, 1842) adlı öyküsünde Akaki Akakiyeviç karakteriyle küçük insanın sıradan yaşamını, duygularını, acılarını ve iç dünyasını belirgin hale getirmiştir. Dostoyevski’nin **İnsancıklar** (Bedniye lyudi, 1846) adlı öyküsünde küçük insanın psikolojik özelliklerinin görüldüğü Makar Alekseyeviç Devuşkin karakteriyle küçük insan imgesi gelişimini sürdürmüştür. Söz konusu imge Çehov’un öykülerinde ise doruk noktasına ulaşmıştır.⁵⁹

Ataol Behramoğlu, **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)** adlı yapıtında **Goryuhino Köyünün Tarihi**’nin toplumcu gülmececi, parodinin gerçekçi yazında güçlü bir örneği olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁰ **Goryuhino Köyünün Tarihi**’ndeki mizah, Rus yazarlar Vasili Nikolayeviç Gogol ve Mihail Yevgrafoviç Saltıkov-Şçedrin’in mizahına da öncülük eder. Acımasız gerçeklerle yüklü olan yapıtta köy, tüm sefaleti ve ezilmişliği ile betimlenir. Malikâne yaşantısı ve yönetici imgeleri yergici bir biçimde anlatılır. Puşkin toplumsal gerçekliği yansıtırken toplumdaki olaylara ilişkin derin bir tarihsel yaklaşıma sıkı sıkıya bağlı kalmaktadır. Tarihsellik, Puşkin’in dünya görüşünün en temel özelliklerinden biridir.⁶¹

Küçük Tragedyalar olarak adlandırılan **Cimri Şovalye, Mozart ve Salieri, Taş Misafir ve Veba Sırasında Şölen** adlı oyunlar Rus gerçeklerine son derece

⁵⁷ Behramoğlu, “Doğumunun 200. yılında Puşkin ve Rus Edebiyatı”, s. 4.

⁵⁸ Olcay, **Rus Edebiyatında Doğalcı Okul**, s. 51.

⁵⁹ Kamile Sinem Küçük, “Rus Resim Sanatında V.G. Perov ve Küçük İnsan İmgesi”, **İdil Dergisi**, C:1, Sayı 1, 2012, s. 27.

⁶⁰ Behramoğlu, **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)**, s. 9.

⁶¹ Olcay, **Rus Edebiyatında Doğalcı Okul**, s. 51.

yabancıdır. Olaylar Fransa, Almanya, İspanya ve İngiltere’de 17. ve 18. yüzyıllarda geçer. **Küçük Tragedyalar**’ı oluşturan dört oyun bağımsızlık ve özgürlük arzusu, kendi yolundaki engeli kaldırma isteği üzerine odaklanır. Bütün bu oyunlar Puşkin’in Rus dramaturjusinde reform yapmak için **Boris Godunov** oyunundan sonraki ikinci denemesidir. Gönül Uzelli, **Puşkin ve Tiyatro** adlı makalesinde Puşkin’in bu oyunlarla geniş tarih zeminindeki halk tragedyaları yerine karakterlerin psikolojik betimlerine son derece sadelikle ulaşılan, felsefik oyunlar yarattığını ifade eder. Rus edebiyatında yeniliklerin temelini atan Puşkin, bu oyunlarla daha sonraları İvan Sergeyeviç Turgenyev ve Çehov’un özellikle işleyecekleri psikolojik drama türünü oluşturmuştur.⁶²

Puşkin’in, “Bir roman değil, şiir-roman yazıyorum. Cehennemi bir fark var aralarında”⁶³ sözleriyle anlattığı **Yevgeni Onegin** adlı yapıtını 1823 yılında Kişinyov’da sürgünde iken yazmaya başlamıştır. Yedi yıl üzerinde çalıştığı yapıtı 1830 yılında Boldino’da tamamlamıştır. Bütün bu süreçlerde, Puşkin’in düşünceleri ve beğenilerindeki değişimler yapıtına yansımıştır.

Yevgeni Onegin karakteriyle modern Rus yaşamının resmini, daha net söylemek gerekirse o dönem Puşkin’in içinde yaşadığı kendi sınıfın resmini çizen⁶⁴ bu yapıt Belinski’nin sözleriyle “Rus yaşamının ansiklopedisi”⁶⁵ olarak nitelendirilmektedir. Adı geçen eleştirmen, **Aleksandr Puşkin’in Yapıtları** (Soçineniya Aleksandra Puşkina) başlıklı makaleler dizisinin sekizincisinde **Yevgeni Onegin**’in Puşkin’in en içten yapıtı, onun hayal gücünün ve yapıtları arasında en sevilen çocuğu olduğundan söz etmektedir.⁶⁶ Puşkin’in hayal gücünün en sevilen çocuğu olan **Yevgeni Onegin** yapıtı sağlam, akıcı, özgün kurgusuyla, başta Tatyana ve Onegin olmak üzere kahramanlarıyla; psikolojik irdeleme, toplumsal eleştiri, vb. özellikleriyle; şairin şimşek gibi çakan ve bir anda sözcüklere, imajlara dönüşen

⁶² Gönül Uzelli, “Puşkin ve Tiyatro”, **Cumhuriyet Kitap Eki**, Sayı 488, İstanbul, 1999, s. 9.

⁶³ Vladimir Yakovleviç Bahmutski, **Porogi Kulturu**, Moskva, İzdatelski Dom “Geleos”, 2005, s. 248.

⁶⁴ Michael Madesker, “Romanticism and Realism in Pushkin’s Evgenii Onegin”, Ontario, **McMaster University, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 1964, s. 16.

⁶⁵ Sergey Aleksandroviç Zinin, Vsevolod İvanoviç Saharov, Viktor Andreyeviç Çalmayev, **Literature 2 çast. 9 klass**, Moskva, Russkoye Slovo, 2007, s. 79.

⁶⁶ Vissarion Grigoryeviç Belinski, **Soçineniya Aleksandra Puşkina**, Moskva, Sovetskaya Rossiya, 1984, s. 3.

zekâsının ışıltılarıyla, ulusal Rus edebiyatının ve evrensel edebiyatın etkisi kuşaklar boyunca eksilmemiş ender yapıtlardandır.⁶⁷

Puşkin, Rus edebiyatında ilk kez birey ile toplum ilişkilerini farklı bir toplumsal ve psikolojik bakış açısından yansıtmış; kişiliğin yaşamdaki gerçek koşullarla bağlılığını ve aynı zamanda toplumsal konularla çatışmasını betimlemiştir. İnsan-toplum konusundaki özgün anlatımını **Yevgeni Onegin** şiir-romanında geliştiren Puşkin, toplum katmanlarındaki insanları şaşırtıcı bir incelikle incelemiştir. **Yevgeni Onegin**'deki kahraman imgeleri, tüm bir toplumun yaşayışının betimlenmesiyle sıkı sıkıya örtülüdür. Kahramanlar romanda yansıtılan geniş ölçekli toplumsal olayların içinde gösterilmiştir.⁶⁸

Puşkin, bu yapıtıyla ilk olarak Aleksandr Sergeyeviç Griboyedov'un **Akıl'dan Bela** (Gore ot uma, 1824) adlı yapıtındaki Çatski ile ortaya çıkan "gereksiz insan" (lišniy çelovek) imgesini Yevgeni Onegin ile devam ettirmiştir. Gereksiz insan yeteneklerini hiçbir alanda kullanmayan, pek çok ideali olup hedeflerine asla ulaşamayan, çok iş başarmaya niyetli olup harekete geçemeyen, toplumla, kendi iç dünyasıyla ve hayatın gerçekleriyle çelişen soylu aydınları temsil etmektedir. 1825 yılında Dekabrist ayaklanmasının başarısız olması sonucunda ortaya çıkan sosyal ve ekonomik depresyon yeni nesli çaresiz, amaçsız, inançsız yapmıştır. Soylu-köylü uyumsuzluğunun soylu sınıf içindeki yansımaları Rus edebiyatında "gereksiz insan" tiplerini ortaya çıkarmıştır.⁶⁹ Yevgeni Onegin ile ilgili olarak Ataol Behramoğlu şöyle der:

"Puşkin'in bu "ıflah olması mümkünsüz garibe'si, aynı zamanda acınacak biridir de... Çünkü yeteneklidir, zevk sahibidir, zariftir, genç kızların başını döndürecek özellikleri vardır ve içinde insanca duyguların yükselmesi de ender bir durum

⁶⁷ Behramoğlu, "Doğumunun 200. yılında Puşkin ve Rus Edebiyatı", s. 4.

⁶⁸ Olcay, **Rus Edebiyatında Doğalcı Okul**, s. 50.

⁶⁹ Öksüz, "Lermontov'un "Zamanımızın Kahramanı" Adlı Romanında Gereksiz İnsan ve Kadın Kahramanların Önemi", **Türkiye, Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi**, C:1, Sayı 1, Temmuz 2012, s. 9-10.

değildir. Fakat Onegin, kendisinin de tam olarak bilincinde olmadığı, denetleyemediği, çelişik duyguların tutsağı ve zavallı oyuncadır...”⁷⁰

18 Şubat 1831 tarihinde Natalya Nikolayevna ile evlenen Puşkin, bir süre Moskova’da yaşadıkdan sonra eşiyle birlikte Peterburg’a taşındı. 1833 yılının yazında Puşkin, eşini ve iki çocuğunu Peterburg’da bırakarak Pugaçev ile ilgili halkın hafızasında kalmış olan belgeleri derlemek için Povolje’ye ve Güney Urla’ya gitti. **Pugaçev İsyanının Tarihi**’ni (İstoriya Pugaçeva bunta) yazan Puşkin, 1833 yılında saray mensuplarına ait kamer-yunker rütbesiyle ödüllendirildi.⁷¹

İlk masal denemesini 1825 yılında Mihaylovskoye’de sürgünde bulunduğu sırada yazan Puşkin, 1830-1834 yılları arasında **Papaz ile Yardımcısı Balda**, **Çar Saltan**, **Şanlı ve Güçlü Oğlu Gvidon Saltanoviç ile Muhteşem Kuğu** (Skazka o tsare Saltane, o sine yivo slavnom i moguçem bogatire knyaze Gvidone Saltanoviçe i o prekrasnoy tsarevne Lebedi), **Balıkçı ile Balık** (Skazka o ribake i ribke), **Ölü Prenses ile Yedi Bahadır** (Skazka o myortvoy tsarevne i o semi bogatiryah), **Altın Horoz** adlı masalları yazdı. Bu masalların en önemli özelliği ise şiir biçiminde yazılmış olmalarıdır.

Puşkin, 1833 yılının baharında yazmaya başladığı ve 1841 yılında yayımlanan yarım kalan öykülerinden biri olan **Dubrovski**’de, haydut olmak zorunda kalan soylu kişi konusunu işler. Puşkin’in hem köylü ayaklanmasına hem de sınıf farklılıklarına dikkat çektiği bu öyküde soylular ve sınıflar arasındaki çekişmeyi bir aşk ve intikam hikâyesiyle anlatır. Babasının ölümünden sonra halkın despot bir kişi tarafından ezildiğini gören Vladimir Dubrovski intikam almak için köyüne döner ve Rus Robin Hood’una dönüşür⁷². Konunun romantik örgüsüne karşın; acımasız, baskıcı bir yönetime karşı halk ayaklanmasını anlatışıyla, yazıldığı dönem bakımından oldukça gözüpek bir yapıt olarak saymak gerekir **Dubrovski**’yi.⁷³ Rus edebiyat bilimcisi Vasili İvanoviç Kuleşov, **Puşkin’in Yaşamı ve Sanatı** (Jizn i

⁷⁰ Behramoğlu, **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)**, s. 12-13.

⁷¹ Kuleşov, **a.g.e.**, s. 215-216.

⁷² **“Dubrovski – “Blagorodniy razboynik”**, (Çevrimiçi) <http://antisochinenie.ru/text/14381/14381.txt>, 24 Ocak 2016.

⁷³ Behramoğlu, **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)**, s. 9.

творчество Пушкина) adlı yapıtında öykünün neden yarım kalmış olabileceğini Puşkin'in karşısına çıkan ve cevap veremediği şu soruyla açıklar: “Soylu birisi köylü hareketine başkanlık yapabilir mi?”. Kuleşov, Puşkin'in bu soruya verebileceği kesin bir cevabı olmadığından dolayı öykünün tamamlanmadan kaldığını düşünmektedir.⁷⁴

1833 yılının sonbaharında yazdığı **Maça Kızı** (Pikovaya dama) öyküsüyle Peterburg sosyetesini hedef alır. Puşkin, bu öyküsünde parasız, genç bir kız; arzulu, tutkulu genç bir adamı romantik öğeler kullanarak bir araya getirir. Daha sonra bütün bu romantik öğeleri ters yüz ederek romantik öykülerin parodisini yapar. Hayaletin ortaya çıkması, ölü kontesin Herman'a göz kırpması gibi fantastik öğelere Puşkin bu öyküsünde yer verir. **Maça Kızı**'nın kahramanı olan Herman, Dostoyevski'nin **Suç ve Ceza**'sındaki (Prestupleniye i nakazaniye, 1866) Raskalnikov'un ve Gonçarov'un **Oblomov**'daki (Oblomov, 1859) Ştolz karakterlerinin hazırlayıcısı olması bakımından da önemlidir.⁷⁵

Puşkin, en iyi poemalarından biri olan **Bakır Atlı**'yı (Medny vsadnik) 1833 yılında Boldino'daki ikinci sonbaharında yazdı. Şairin ölümünden sonra yayımlanan tarih konulu gerçekçi poema, Puşkin'in “en karmaşık yapıtı” olarak nitelendirilmektedir.⁷⁶ Peterburg'da yaşayan yapıtın kahramanı Yevgeni, Puşkin'in ve Karamzin'in ünlü kahramanlarının adını taşımasına karşın, bir “unvani” (soyadı) olması gerekmeyen, hiç kimse tarafından tanınmayan, tanınmış kimselerden kaçan, ne ölüp gitmiş atalarına ne de unutulmuş eski zamanlara ağıt yakan sıradan biridir.⁷⁷ Yevgeni tüm mutluluk umudunu boşa çıkararak bu kentin kurucusuna karşı beslediği kinin esiri olur. “Küçük insan” düzene yönelik bütün öfkesini, rejimin timsaline gösterir. Ancak kahramanın bu protestosu geçmişten çok bugüne yöneliktir. Şairin “Asil at, nereye koşuyorsun ve ayağını nereye basacaksın?” dizeleri yalnızca I. Nikolay imparatorluğunun geçmişi üzerine değil, Rusya'nın geleceği, sıradan insanların geleceği üzerine de bir sorgulamadır.⁷⁸

⁷⁴ Kuleşov, a.g.e., s. 223.

⁷⁵ Behramoğlu, **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekliği**, s. 216.

⁷⁶ A.e., s. 209'dan A.S. Puşkin, **Poemi**, Moskva, Hudojestvennaya Literature, 1982, s. 20. (E. Babayev'in önsözünden)

⁷⁷ A.e., s. 209.

⁷⁸ Olcay, **Rus Edebiyatında Doğalcı Okul**, s. 52.

Puşkin'in son büyük yapıtıysa 1832 yılı yazının sonunda yazmaya başladığı ve 19 Ekim 1836 tarihinde tamamlanmış olan **Yüzbaşının Kızı**'dır (Kapitanskaya doçka). Konusu 18. yüzyılın ikinci yarısında Rusya'yı tehdit eden Kazak, köylü ayaklanmaları ve Pugaçev ayaklanmasını anlatan tarihsel bir yapıttır. Sanatçı, köylü ayaklanması betimlemesiyle "aristokrat edebiyatı" geleneğinden kesin bir biçimde kopar. Gogol, Puşkin'in ölümünden on yıl sonra yazdığı **Rus Şiirinin Özü Nerededir ve Özellikleri Nereden Kaynaklanır?** adlı makalesinde **Yüzbaşının Kızı**'nı öyküleme açısından en iyi Rus yapıtı olarak değerlendirir ve şöyle der:

"Yüzbaşının Kızı yapıtının yanında bizim romanlarımız ve öykülerimiz yavan kalıyor. Yalnlık ve sadelik öyle bir yüksekliğe ulaşıyor ki, gerçeklik bile bu yapıt karşısında yapmacık ve karikatürize edilmiş gibi duruyor. Ortaya gerçekten de ilk kez Rus karakterleri çıkıyor, kalenin basit komutanı, eşi, bayraktar, biricik topuyla kalenin kendisi, zamanın karışıklığı, sıradan insanların o alçakgönüllü büyüklüğü... Tüm bunlar yalnızca gerçek değil, onu da aşan bir şeydir." ⁷⁹

Puşkin'in, yazdığı birkaç imzasız mektup aracılığıyla Fransız D'Anthes'in eşine kur yaptığına dair şüpheleri vardı. Bu şüphelerin kaynağı ise, 1818 yılında Puşkin ve süvari alayında bölük komutanı olarak çalışan bir yakınının Peterburg'un ünlü falcısına el falı baktırdıktan sonra kendilerini zorlu ölümlerin beklediğini öğrenmesi, bölük komutanın öldürülmesi, falcının Puşkin'e ölümünün sarışın birisiyle bağlantısının olacağından söz etmesinden sonra şairin bu inanca saplanıp kalmasıdır. Şair, eşine kur yapan kişinin D'Anthes olduğuna dair şüpheleri olduğu için onu düelloya çağıran bir mektup yazdı. Jukovski başta olmak üzere Puşkin'in arkadaşları onu düellodan vazgeçirmeye çalıştı. D'Anthes'e aşık olan Natalya Nikolayevna'nın kız kardeşi Yekaterina'nın 19 Ocak 1837 tarihinde D'Anthes ile evlenmesiyle düello daveti geri çekildi. Ancak bu durum kısa süreliydi. Puşkin'den açıkça nefret eden İdalya Poletkin gibi sosyetenin önde gelenlerinin girişimiyle dedikodular yeniden canlandı. Puşkin bu sefer kimseye haber vermeden son derece ağır bir mektupla D'Anthes'in tutumundan dolayı Heeckeren'i suçladı. Bu durumda

⁷⁹ A.e. s. 52-53.

düello kaçınılmazdı. Yaşlı olan Heeckeren, Puşkin ile dövüşemezdi. Bu sefer D'Anthes, Puşkin'i düelloya davet etti ve düello 27 Ocak 1837 tarihinde akşam saat beş civarında Çyörnaya Reçka'da* gerçekleşti. Puşkin, D'Anthes'in silahından çıkan kurşunla ölümcül bir yara aldı ve büyük acılar içinde iki gün geçirdikten sonra 29 Ocak (10 Şubat) 1837 tarihinde yaşamını kaybetti.⁸⁰

İlk gençlik yıllarında sürgüne gönderilen ve daha sonra da Dekabrist ayaklanmasına destek veren siyasi içerikli şiirleri ve ateist düşünceleriyle yönetimin öfkesini çeken Puşkin'in ölümüne neden olan düello, sarayın ve sosyetenin düzenlediği bir komplo olarak düşünülmektedir. Puşkin'in ölümünden sonra Heeckeren'in Hollanda'ya gönderdiği mektupta şairin gizli bir devrim organizasyonuna başkanlık yaptığıyla ilgili dedikodulardan da söz edilmektedir. Şairin cenaze törenindeki olağanüstü önlemler, bu dedikoduların Çar I. Nikolay'ın kulağına kadar ulaştığını göstermektedir.⁸¹

2.2. Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in Rus Edebiyatındaki Yeri ve Önemi

Gorki'nin sözleriyle Puşkin, Rus edebiyatında “Bütün başlangıçların başlangıcı”⁸², şair ve eleştirmen Apollon Grigoryev'in sözleriyle “Bizim her şeyimiz”⁸³, Gogol'ün sözleriyle, “Olağanüstü bir olay; belki de Rus bilincine özgü, eşi görülmedik bir olay”⁸⁴, Turgenyev'in sözleriyle de, “Bizim (Rusya'nın) şiir ve edebiyat dilimizi yaratan büyük bir sanatçıdır...”⁸⁵ 6 Haziran 1880 tarihinde Rusya'da bir edebiyatçı için ilk kez dikilecek olan heykelin açılış töreninde, Dostoyevski de, Puşkin için hazırladığı konuşmasında Puşkin'den şöyle söz eder:

* Çyörnaya Reçka, Rusça siyah küçük ırmak anlamına gelir.

⁸⁰ M. Özlem Parer, “Puşkin ve Düello”, **Cumhuriyet Kitap Eki**, Sayı 488, İstanbul, 1999, s. 10.

⁸¹ **A.y.**

⁸² Leonid Pavloviç Kremmentsov, **Russkaya literatura XIX veka. 1801-1850: Uçebnoye posobiye**, Moskva, Flinta Nauka, 2011, s. 92.

⁸³ Andrey Nikolayeviç Saharov ve Aleksandr Nikolayeviç Bohanov, **İstoriya Rossii XIX veka**, Moskva, Russkoye Slovo, 2012, s. 122.

⁸⁴ Fyodr Mihayloviç Dostoyevski, **Puşkin Üzerine Konuşma**, Çev. Tektaş Ağaoğlu, y.y, Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, 1987, s. 29.

⁸⁵ Saharov ve Bohanov, **a.g.e.**, s. 122.

“İlk o oldu bize gerçeği gösteren. Sahiden ilk o oldu. Kim vardı daha önce? Doğrudan doğruya Rus gönlünden kopup gelen, halkımızın, kendi öz toprağımızın gerçeğinden fişkırarak Rus ahlak güzelliği, ilk Puşkin’in aramıza kattığı kişilerde kendini buldu.”⁸⁶

Puşkin’in Rus edebiyatı için yaptıklarının çok ve kapsamlı olmasından dolayı Türkan Olcay, **Bir Eleştirmen Olarak Puşkin** adlı makalesinde Rus kültür tarihinin 1820-1840 yılları arasındaki dönemin Puşkin dönemi olarak adlandırıldığını vurgulamaktadır.⁸⁷ Çok yönlü bir sanatçı olan Puşkin, Rus edebiyatının tüm türlerini büyük bir yaratıcılıkla yeniden biçimlendirerek lirik ve epik şiir türlerinde, roman, öykü ve tiyatro alanlarında yapıtlar vermiştir. **Yevgeni Onegin** ile ilk gerçekçi Rus romanını yazan Puşkin, **Boris Godunov** oyunuyla ilk gerçekçi dram örneğini, **Büyük Petro’nun Arabı** adlı yapıtıyla da Rus edebiyatında düzyazının alt yapısını oluşturmuştur. Sanatının eşsizliğiyle 19. yüzyıl Rus edebiyatının büyük yazarlarından biri olan Puşkin, birçok kişi tarafından da modern Rus edebiyatının kurucusu ve en büyük şairi olarak kabul edilmektedir.

Puşkin öncesi Rus edebiyatı klasikizm ve romantizm akımlarının etkisi altındadır. Bu akımlar da daha çok Batı yazınlarının etkisi altında doğmuşlar, ulusal bir temele oturtulmamışlardı. Puşkin, Rus edebiyatını ulusal bir temele oturtmuş, Rus diline çağdaş ve ulusal bir yapı kazandırmıştır.⁸⁸ Puşkin’in sanatıyla ilgili olarak Ataol Behramoğlu şöyle der:

“O, ne romantikler gibi gizemci, ne klasikçiler gibi tumturaklı, ne de kimi gerçekçiler gibi kuru ve didaktiktir. Yaratıcılığının kaynağında, eski Yunan ve Latin klasiklerindeki yalınlık, Shakespeare’in halksal canlılığı, Byron’un kıvrak zekâsı, Fransız ve Rus aydınlanmacılığının ilerici ülküleri ve kimi zaman köylü kılığına girerek panayırlarda konuşmalarına, türkülerine kulak kabarttığı Rus halkının tüm halklar gibi binlerce yıl ötelere uzanan damıtılmış, yalın bilgeliği vardır.”⁸⁹

⁸⁶ Dostoyevski, **a.g.e.**, s. 18.

⁸⁷ Olcay, “Bir Eleştirmen Olarak Puşkin”, **Cumhuriyet Kitap Eki**, Sayı 488, İstanbul, 1999, s. 8.

⁸⁸ Behramoğlu, **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)**, s. 8.

⁸⁹ **A.e.**, s. 7.

Puşkin, Batı kültürü ve özgürlükçü düşüncesiyle Rus halk duyarlılığını kaynaştırdığı yapıtlarında, Rus yazın dilini gerek sözcük dağarı gerekse tümce yapısı ve anlatım özellikleri bakımından arındırmış, zenginleştirmiş, bu dile çağdaş ve ulusal bir yapı kazandırmış, yapıtlarında ilk kez Rus toplumunun halksal özelliklerini yansıtan tipler yaratarak Rus yazınında ulusal ve gerçekçi akımın Gogol ile birlikte öncülerinden olmuştur.⁹⁰ Puşkin, aynı zamanda lirik ve epik şiir türlerinde, öykü, roman ve tiyatro alanlarında kaleme almış olduğu yapıtlarıyla da 19. yüzyıl Rus edebiyatının ilham kaynağı ve yol göstericisidir.

Puşkin'in dünyayı algılayış tarzıyla Rus edebiyat dünyasında ve Rus halkı üzerinde çok büyük bir etki bıraktığını da gözden kaçırmamak gerekir. Bugün Rusya'da edebiyat tarihi alanında yapılan araştırmalarda bu saptama dikkate alınarak I. Petro'nun ve Puşkin'in Rus toplumu üzerindeki etkisinin aynı paralellikte olduğu değerlendirilmesi yapılır. Rus-Amerikan bilim adamı Mihail Epshtein, **Yol Ayrımındaki Rus Kültürü** başlıklı çalışmasında I. Petro'nun Rus kültürünü laikleştirmek amacıyla başlattığı çalışmanın Puşkin'le tamamlandığını söylerken bu düşünceleri onaylamaktadır.⁹¹

Bu bölümün özet olarak toplu bir değerlendirmesini yapacak olursak, Puşkin'in yaratıcılığının Dekabrist hareket ile doğrudan ilgisi olduğunu görmekteyiz. Özgürlük tutkusunu, çarın anayasal bir güçle kısıtlanmasını ve kölelik düzenine karşı açıkça nefretini dile getiren şiirleri ve yüksek düzeydeki kişilere yazmış olduğu kısa manzumelerinden dolayı 1820 yılında dört yıl sürecek Güney sürgünlüğüne gönderilen Puşkin, burada George Byron'un romantik yapıtlarıyla tanışmıştır. O dönemde yazdığı yapıtlar romantizm özellikleri taşımaktadır. Mihaylovskoye, sürgün sonrası ve 1830'lu yılları kapsayan dönemde yazmış olduğu yapıtlarında da Puşkin romantizmden gerçekçiliğe geçiş yapmıştır. Yapıtlarında sıradan Rus insanına ve Rus folkloruna yer vererek Batı edebiyatlarının etkisi altındaki Rus edebiyatını ulusal bir temele oturtmuş, Rus dilini sadeleştirmiş, modern Rus edebiyatının kurucusu ve Rus edebiyat dilinin yaratıcısı olmuştur.

⁹⁰ Behramoğlu, a.g.e., s. 89.

⁹¹ Karaca, **Rus Edebiyatının Açılımları**, İstanbul, Kavis Kitap, 2010, s. 25.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALEKSANDR SERGEYEVİÇ PUŞKİN'İN POEMALARININ PALEH SANATINA YANSIMASI

3.1. Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in Yapıtlarının Paleh Sanatına Etkisi

Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in ölümü üstünden yüz yetmiş dokuz yıl geçmiş olmasına rağmen Rus kültüründe Puşkin'in yapıtlarının yansımadağı bir sanat alanı göstermek oldukça zordur. Şairin yapıtlarının yansıdığı sanat alanlarından biri olan görsel sanatlar alanında da birçok sanatçı Puşkin'in yapıtlarını resmetmiştir. Puşkin'in yapıtlarını resmeden sanatçılar arasında Palehli sanatçılar özgün çalışmalarıyla ön plana çıkmışlar ve şairin yapıtlarının illüstratörleri olarak söz sahibi olmuşlardır.

Palehli sanatçıların çalışmalarını incelediğimizde Puşkin'in yapıtlarının sanatçıların çalışmalarında büyük bir yer tuttuğunu görmekteyiz. Sanatçıların çalışmalarında yer alan ilk yazar olan Puşkin; düzyazı, şiir vb. alanlarda yazmış olduğu birçok yapıtıyla sanatçıların dikkatini çekmiş, hatta aynı yapıtları (örneğin, **Ruslan ve Ludmila, Balıkçı ile Balık**) birçok sanatçı tarafından yeniden resmedilmiştir. Sanatçıların çalışmalarına konu olan Puşkin'in yapıtlarını incelediğimizde karşımıza uzun bir liste çıkmaktadır. Bu listede Puşkin'in **Ruslan ve Ludmila, Kafkas Tutsağı, Haydut Kardeşler, Bahçesaray Çeşmesi, Çingeneler, Kont Nulin, Poltava** adlı poemaları, **Yevgeni Onegin** adlı şiir romanı, **Çar Saltan, Şanlı ve Güçlü Oğlu Gvidon Saltanoviç ile Muhteşem Kuğu, Ölü Prenses ile Yedi Bahadır, Altın Horoz, Balıkçı ile Balık, Papaz İle Yardımcısı Balda** adlı masalları, **Boris Godunov, Cimri Şovalye, Taş Misafir, Denizkızı** (Rusalka) adlı oyunları, **Menzil Bekçisi, Köylü Hanımefendi, Dubrovski, Mısır Geceleri** (Yegipeyskiye noçi) adlı düzyazı yapıtları, **Mutluluk** (Blajenstvo), **Kazak** (Kazak), **Denizkızı** (Rusalka), **Köy** (Derevnya), **Siyah Şal** (Çyörnaya şal), **Bilge Oleg'in Şarkısı** (Pesn o veşçem Olege), **Denize** (K moryu), **Fırtına** (Burya), **Damat** (Jenih),

Kafkas, Cinler (Besı), **Budrıs ve Oğulları** (Budrıs i yivo sinovya), **Voyvoda** (Voevoda), **Geçmişe Öykünme** (Podrajeniye drevnim), **Marko Yakuboviç** (Marko Yakuboviç), **Yanış Koroleviç** (Yanış Koroleviç), **Kız Kardeş ve Erkek Kardeşler** (Sestra i bratya), **Esin Perisi** (Muza) adlı şiirleri ve **Erzurum Yolculuğu** adlı yapıtı yer almaktadır.¹

Paleh sanatında Puşkin'in yapıtları yalnızca sanatçıların resmettikleri konuların artmasına yardımcı olmamış, aynı zamanda sanatçıların sanatsal gelişimine de katkı sağlamıştır. Şairin yapıtları üzerinde çalışmak sanatçıların sanatsal bilincini yeniden düzenlemesine, herhangi bir düşünceden uzak olarak resmedilen resimden uzaklaşmasına ve resimde mükemmel kompozisyonu yaratmasına yardımcı olmuştur.²

Sanatçıların, yapıtlarını resmettikleri yazarlar arasında Puşkin dışında Gorki, Nikolay Alekseyeviç Nekrasov, Lermantov, İvan Andreyeviç Krılov gibi yazarlar da yer almaktadır. Bu yazarlar, sanatçıların repertuarlarının genişlemesine yardımcı olmuşlardır. Gogol, Krılov ve diğer yazarların yapıtlarında yer alan konular sanatçıların güzel çalışmalar yaratmasını da sağlamıştır.³

Rus folklorunun temsilcisi olan sanatçıların Puşkin'in yapıtlarını çalışmalarında resmetmesinin nedeni ise, şairin yapıtlarının halk sanatındaki imgeler dünyası, halk masalları ve şarkılarıyla ilintili olmasıdır. Puşkin'in masalları, **Ruslan ve Ludmila, Batı Slavlar'ın Şarkıları** (Pesen zapadnih slavyan) adlı yapıtlar taşıdığı folklorik öğelerden dolayı Palehli sanatçıların sanatına oldukça yakındır. Puşkin'in yapıtlarını resmeden sanatçıların şairin yapıtlarıyla ilgili karşılaştıkları diğer bir özellik ise, şairin yapıtlarının şaşırtıcı sadeliğidir. Bu şaşırtıcı sadelik şairin yapıtlarına derinlik ve pürüzsüzlük kazandırmıştır.⁴

Puşkin'in yapıtlarında karşılaştıkları folklorik öğeler ve sadelik dışında sanatçılar şairin yapıtlarına ressam gözüyle de bakmışlardır. Herhangi bir Palehli

¹ German Vasilyeviç Jıdkov, **Puşkin v iskusstve Paleha**, Moskva-Leningrad, Gosudarstvennoye İzdatelstvo İzobrazitelnih İskusstv, 1937, s. 13-14.

² A.e., s. 26-27.

³ A.e., s. 27.

⁴ A.y.

sanatçıyla Puşkin'in yapıtları hakkında konuştuğumuzda sanatçı Puşkin'in yapıtlarından şöyle söz edecektir: "Puşkin'in yapıtlarında sadece satır yok, aynı zamanda resim de vardır."⁵

Puşkin'in **Ruslan ve Ludmila, Balıkçı ile Balık** gibi yapıtlarının birçok Palehli sanatçı tarafından yeniden resmedildiğinden söz etmiştik. Şairin aynı yapıtlarının birçok sanatçı tarafından yeniden resmedilmesinin nedeni ise, kullanılan kutunun biçim ve ölçülerine göre kompozisyonun değişmesidir. Kutunun büyük, küçük, kare, yuvarlak ve oval olmasına bağlı olarak kutunun üzerine resmedilen kompozisyonun detayları yeniden düzenlenmektedir.⁶

3.2. Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in Poemalarının Paleh Sanatındaki İzdüşümleri

3.2.1. Ruslan ve Ludmila

Kiev knyazı Vladimir'in yiğit şövalyelerinden Ruslan ve knyaz Vladimir'in kızı Ludmila'nın evlenmeleri, Ludmila'nın düğün gecesi bir büyücü tarafından kaçırılması, ardından Ludmila'yı gizliden gizliye seven knyaz Vladimir'in şövalyelerinden Rogday, Farlaf ve Hazar Hanı Ratmir'in Ruslan ile birlikte Ludmila'yı arama girişimlerinin destansı masalsi bir havada anlatıldığı **Ruslan ve Ludmila** adlı yapıt⁷ taşıdığı folklorik öğelerden dolayı Palehli sanatçıların ilgisini çeken ilk Puşkin poeması olmuştur. 1925 yılından itibaren **Ruslan ve Ludmila** adlı yapıtı resmetmeye başlayan sanatçılar öncelikle yapıtın giriş bölümü olan **Koyun Kenarında Yeşil Meşe Ağacı**'ni resmetmişlerdir. Yapıtın giriş bölümünü resmeden sanatçılar içerisinde giriş bölümünü farklı biçimlerde onlarca kez resmeden Dmitri Nikolayeviç Butorin adı ön plana çıkmaktadır. 1926 yılından itibaren yapıtın giriş bölümü dışında Palehli sanatçılar tarafından yapıtla ilintili diğer sahneler de resmedilmeye başlanmıştır.⁸ **Ruslan ve Ludmila** adlı yapıtla ilintili sahneler resmeden diğer sanatçılar arasında Vladimir Vasilyeviç Kotuhin, Aristarh

⁵ A.e., s. 28.

⁶ A.e., s. 29.

⁷ Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, **Ruslan ve Ludmila**, Çev. Kayhan Yükseler, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 7.

⁸ Jidkov, a.g.e., s. 85-86.

Aleksandroviç Dıdikin, İvan Mihayloviç Bakanov, Aleksandr Vasilyeviç Borunov, Aleksandr Nikolayeviç Klipov, Raisa Alekseyevna Smirnova, Boris Nikolayeviç Kukliyev ve eşi Kaleriya Vasilyevna Kukliyeva gibi sanatçılar da yer almaktadır.

Ruslan ve Ludmila adlı yapıt birçok Palehli sanatçı tarafından resmedildiği için çalışmamızda Rus folklorunun ve yapıttaki önemli sahnelerin ön plana çıktığı Butorin tarafından resmedilen **Koyun Kenarında Yeşil Meşe Ağacı**, Vladimir Kotuhin tarafından resmedilen **Ruslan'ın Rogday İle Çarpışması**, Aristarh Dıdikin tarafından resmedilen **Ratmir Büyülü Şatonun Yanında**, İvan Bakanov tarafından resmedilen **Karanlık Kıyıların Yamacında** adlı çalışmaları incelemeyi uygun gördük.

3.2.1.1. Dmitri Nikolayeviç Butorin'in “Koyun Kenarında Yeşil Meşe Ağacı” Adlı Çalışması

Dmitri Nikolayeviç Butorin tarafından 1934 yılında papier-mâché'den elde edilen kutu üzerine resmedilen **Koyun Kenarında Yeşil Meşe Ağacı (R4)** adlı minyatür çalışması sanatçının en başarılı çalışmasıdır.⁹ Kompozisyonun ortasına meşe ağacını yerleştiren Butorin, meşe ağacının çevresine kompozisyonun diğer öğelerini yerleştirmiştir. Koyun kenarındaki meşe ağacı üzerinde altın bir zincir, zincir üzerinde dolaşan bilge bir kedi, orman cini ve dalların üzerinde oturan denizkızı resmedilmiştir. Meşe ağacının sol tarafında kapısı ve penceresi olmayan tavuk ayakları üzerinde bir kulübe, berrak ve parıltılı sulardan amcalarıyla¹⁰ birlikte çıkan otuz yakışıklı şövalye, halkın önünde ormanlardan, denizlerden, bulutların içinden ünlü bir bahadırı götüren büyücü, zindanda kederlenen prenses ve ona eşlik eden bir kurt resmedilmiştir. Meşe ağacının sağ tarafında ise, elinde süpürgesiyle kovaya benzeyen bir havanda uçarak dolaşan Baba Yaga, altınların başında çürüyen Koşçey, prens ve tutsak edilen korkunç çar resmedilmiştir. Plastik sanatlar uzmanı German Vasilyeviç Jidkov, çalışmada resmedilen tüm bu öğeleri “Rus folklorunun

⁹ Aleksandra Gusakovskaya, “A.S. Puşkin v tvorçestve Paleha- Eto veçnoye (Semeynyy proekt)”, Sankt Peterburg, **Mejdunarodnaya detsko-yunoşeskaya nauçnaya konferatsiya “Sankt-Peterburg, Tsarskoye Selo, Puşkin i kultura”**, 2008, s. 16.

¹⁰ Soylu ve zengin aile çocuklarının eğitimi üstlenen kişi, bizdeki lalaya benzer. Bkz.: Puşkin, **a.g.e.** s. 12.

ansiklopedisi” olarak nitelendirir.¹¹ “Rus folklorunun ansiklopedisi” olan bu sahneyi Puşkin yapıtın giriş bölümünde şöyle ifade eder:

“Sizin için, gönlümün sultanları,
Güzelleri, sizin için sadece
Yazdım güvenilir elimle
Evvel zaman masalları,
Fısıltısı altında geveze geçmişin
Ve altın boş vakitlerimde;
Kabul edin bu neşeli dizelerimi!
Kimseden bir övgü beklemeden!
Tatlı bir umutla mutluyum şimdi,
Belki de genç bir kız aşk titremesiyle
Bakacak diye gizli gizli
Benim günahkâr şiirlerime.

Koyun kenarında yeşil bir meşe vardır;
Meşenin üzerinde de altın bir zincir:
Bilge bir kedi gündüz gece
Durmadan dolaşır zincirde;
Sağa gitti mi – şarkı çığırır,
Sola gitti mi – masal anlatır.
Orası harika: Orada orman cini dolaşüyor,
Denizkızı oturuyor dalların üzerinde;
Orada gizemli yollarda benzersiz
Vahşi hayvanların izleri;
Orada tavuk ayakları üzerinde
Bir kulübe dikiliyor kapısız penceresiz;
Orası orman ve vadidir göz alabildiğine;
Orada dalgalar dolaşır gürleye gürleye
Şafağa doğru kumlu ve ıssız kıyıya,

¹¹ Jidkov, a.g.e., s. 86-87.

Ve otuz yakışıklı şövalye birbirinin ardından
Çıkıyor berrak, parıltılı sulardan,
Ve onlarla birlikte denizci amcaları;
Prens önünden geçerken orada
Tutsak ediyor korkunç çarı;
Orada namlı bir bahadırı
Halkın önünde ormanlardan, denizlerden
Bulutlar içinde götürüyor büyücüyü;
Orada prenses kederleniyor zindanda,
Sadakatle hizmet ediyor bir bozkurt ona;
Orada Baba-Yaga havanı ile
Geziniyor duruyor kendi kendine;
Orada Kral Kaşçey (Koşçey) altınların başında çürüyor;
Orada Rus ruhu var... Orası Rus kokuyor!...”¹²

Butorin, çalışmanın ortasına Puşkin’i de yerleştirmiştir. Kompozisyonun ortasına yerleştirilen şair, **Ruslan ve Ludmila**’daki “ben’i göstermektedir.¹³ Şair bu düşünceyi giriş bölümünde şöyle ifade etmektedir:

“...Ben de oradaydım ve bal şarabını içtim;
Gördüm denizin kıyısındaki yeşil meşeyi;
Altında oturdum ve bilge bir kedi
Kendi masallarını anlattı bana...”¹⁴

Ruslan ve Ludmila’nın giriş bölümünü detaylı bir biçimde resmeden Butorin, kompozisyondaki imgeleri belirgin, eylemleri anlaşılır biçimde resmetmiştir. Çalışmanın kompozisyonuna baktığımızda yerinin değiştirilmesi gereken, eklenmesi ya da çıkartılması gereken herhangi bir imgenin olmadığını

¹² Puşkin, **a.g.e.**, s. 11-12.

¹³ Jidkov, **a.g.e.**, s. 87.

¹⁴ Puşkin, **a.g.e.**, s. 12.

görmekteyiz.¹⁵ Bu yüzden meşe ağacının yanında elinde kalemi ve kâğıdıyla birlikte oturan ve kompozisyonun bütünlüğünü bozmayan Puşkin, Rus folklorunun kahramanlarından biri olmuştur.¹⁶

Butorin'in çalışmasında kullandığı parlak renkler sanatseverlere sanki bir masalın içerisinde yolculuk ediyormuş hissi vermektedir.¹⁷ İfade gücünün daha anlamlı olması için Butorin, baş, vücut, el, ayak ve vücudun açıkta kalan yerlerinin çizimine büyük önem vermiş, çalışmasında figürlerin başlarını beyaz parıltılı koyu sarı renk ile boyamıştır. Altın varak kullanımı Butorin'in çalışmalarında önemli rol oynamıştır. Figürlerde altın varak kullanımı kompozisyona hacim kazandırmıştır.¹⁸

Butorin, çalışmasını resmederken eski Rus ikona sanatı geleneğine de sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Çalışma çok katmanlı ve detaylı sahnelerden oluşmasına rağmen farklı sahneler bir araya gelerek bütün bir kompozisyon oluşturmuştur. Siyah fon üzerine resmedilen figürler uzatılarak resmedilmiş ve kompozisyon altın varakla çerçevelenmiştir.

3.2.1.2. Vladimir Vasilyeviç Kotuhin'in "Ruslan'ın Rogday İle Çarpışması" Adlı Çalışması

Vladimir Vasilyeviç Kotuhin tarafından 1934 yılında papier-mâché'den elde edilen kutu üzerine resmedilen **Ruslan'ın Rogday İle Çarpışması** (R5) adlı minyatür çalışmasında atların üzerinde çarpıştıktan sonra birbirine dolanarak tek bir at üzerinde sıkışıp hareketsiz kalan Ruslan ve Rogday ile birlikte Rogday'ın çırpınan atı resmedilmiştir. Puşkin, Ruslan'ın Rogday ile çarpışmasını yapıtında şöyle betimler:

“... Çarpıştılar atların üzerinde

Kara toz bulutu kaldırarak gökyüzüne,

¹⁵ Nikolay Mihayloviç Zinovyev, **İskusstvo Paleha**, Leningrad, İzdatelstvo “Hudozhnik RSFSR”, 1975, s. 73.

¹⁶ Jidkov, **a.g.e.**, s. 88.

¹⁷ Zinovyev, **a.g.e.**, s. 73.

¹⁸ **A.e.**, s. 81.

Altlarında kıvrak atları çırpınıyor;
İki savaşçı birbirine dolanarak
Öylece sıkışıp hareketsiz kalıyor,
Eyere adeta mihlanarak;
Öfkeden kasılmış organları;

Birbirine geçmiş, tutuluyor...”¹⁹

Çalışmanın kompozisyonunu incelediğimizde kompozisyonun tek bir konudan oluştuğunu görmekteyiz. Çalışmada belli bir an olan Ruslan’ın Rogday ile çarpışması betimlenmiştir. Siyah fon üzerine resmedilen çalışmada kahverenginin tonları, açık sarı, açık yeşil, koyu yeşil, açık kırmızı, kahverengi gibi renkler kullanılmıştır. Kompozisyon altın varakla çerçevelenmiştir.

3.2.1.3. Aristarh Aleksandroviç Dıdikin’in “Ratmir Büyülü Şatonun Yanında” Adlı Çalışması

Aristarh Aleksandroviç Dıdikin tarafından 1933 yılında papier-mâché’den elde edilen kutu üzerine resmedilen **Ratmir Büyülü Şatonun Yanında** (R6) adlı minyatür çalışmasını Jidkov, Dıdikin’in ustalığının başarılı bir örneği olarak nitelendirir.²⁰ Çalışmada büyücü tarafından kaçırılan Ludmila’yı bulmak için yola çıkan dört kişiden biri olan Hazar Hanı Ratmir’in, şatonun girişinde bir dizi güzel ve elinde enstrümanı ile şarkı söyleyen genç bir kız tarafından karşılanması resmedilmiştir. Puşkin, poemasında bu sahneyi şu şekilde betimler:

“... Kayalıkların üzerinde
Bir şatonun dişli burçları yükseliyor.
Kararmış kuleleri görünüyor köşelerinde,
Ve kulenin yüksek duvarlarında bir bakire
Denizde yalnız başına bir kuğu gibi,

¹⁹ Puşkin, **a.g.e.**, s. 44.

²⁰ Jidkov, **a.g.e.**, s. 91.

Akşam kızıllığıyla aydınlanmış dolaşiyor;
Belli belirsiz şarkı duyuluyor
Vadinin derin sessizliğinde:
.....
Kız çağırıyor, şarkı söylüyor;
Genç han da şimdi duvarın önünde;
Onu giriş kapısında karşılıyor
Bir dizi güzel hep birlikte...”²¹

Siyah fon üzerine resmedilen, altın varakla çerçevelenen kompozisyonun yerleşimini incelediğimizde kompozisyonun şatonun önünde atının üzerinde bekleyen Hazar Hanı Ratmir, elinde enstrümanıya şarkı söyleyen genç bir kız gibi farklı motiflerden oluştuğunu ve bu motiflerin bir araya gelerek bütün bir kompozisyon oluşturduğunu görmekteyiz. Çalışmanın renklendirilmesinde ise, Dıdikin kendine özgü olan sanatsal tarzı kullanmıştır. Kendine özgü renk skalasına sahip olan sanatçı, çalışmasında tek ve parlak renkler kullanmamıştır. Pembe ve mor renkleri, kahverengiye çalan renkler, kırmızı renkler ve açık yeşil renklerle birleştirmiştir. Siyah ve sarı üzerinde kullanılan mor renk, aşı boyası üzerinde kullanılan kırmızı renk çalışmanın renklendirmesini zenginleştirmiştir.²²

Dıdikin, çalışmasında Puşkin’in yapıtında söz ettiği muhteşem Rus hamamını, zarif, yarı çıplak genç kızları betimlememiştir. Sanatçı, çalışmasını Puşkin’in Ratmir’in büyülü şatoya gelişiyle bölüm boyunca söz ettiği mutluluk ve gerçekçi olmayan “Doğu” havasıyla doldurmuştur.²³

3.2.1.4. İvan Mihayloviç Bakanov’un “Karanlık Kıyıların Yamacında” Adlı Çalışması

Karanlık Kıyıların Yamacında (R7) adlı minyatür çalışması 1933 yılında İvan Mihayloviç Bakanov tarafından papier-mâché’den elde edilen kutu üzerine

²¹ Puşkin, **a.g.e.**, s. 62-63.

²² Jidkov, **a.g.e.**, s. 90-91.

²³ **A.e.**, s. 91.

resmedilmiştir. Destansı masalsı anlatıma sahip poemanın romantik özelliklerinin hissedildiği bu çalışmada, çam ormanlarıyla kaplı sessiz bir ormanın içerisinde akan bir ırmak, bu ırmağın karanlık kıyıları yamacında bulunan bir kulübe, kayığını bu yöne doğru çeken Hazar Hanı Ratmir, karanlık kulübeden koşarak çıkan genç bir kız, Ludmila'yı Çernomor'un elinden kurtaran Ruslan, Ludmila ve atıyla birlikte resmedilmiştir. Puşkin, bu sahneyi yapıtında şöyle betimler:

“İsimsiz küçük bir ırmağın
Karanlık kıyıları yamacında
Ve serin karanlığında ormanların,
Gür çam ağaçlarıyla taçlanan
Eğik bir kulübenin çatısı dikiliyordu.

.....
Ve belki de orada sessizlik
Dünya kuruldu kurulu vardı.
Ruslan durdurdu atını.

.....
Küreklerle eğilen balıkçı,
Kayığını ormanlık kıyılara sürüyor,
Basit kulübesinin eşiğine doğru

.....
Karanlık kulübenden koşarak
Genç bir kız çıkıyor; zarif bedenli,
Gelişigüzel salınmış saçlar
Gülümseme, dingin bakışlı gözler,
Ve çıplak memeler ve omuzlar...
Her şey tatlı, her şey büyüleniyor onda

.....
Şu mutlu balıkçıda kimi
Tanıyacak beğenirsiniz?
Gözde namıyla Hazar hanı
Aşkta ve kanlı savaşlarda

Onun genç rakibi Ratmir'i..."²⁴

Bakanov tarafından siyah fon üzerine resmedilen, altın varakla çerçeveselenen çalışmanın kompozisyonunu incelediğimizde, kompozisyonun ormanın içerisinde akan bir ırmak, bu ırmağın karanlık kıyıları yamacında bulunan bir kulübe, kayığını bu yöne doğru çeken Hazar Hanı Ratmir gibi farklı motiflerden oluştuğunu ve bu farklı motiflerin bir araya gelerek bütün bir kompozisyon oluşturduğunu görmekteyiz. Bakanov'un tarih ve edebiyat eğitime sahip olmadan, poemanın stilini bilimsel olarak bütünüyle analiz etmeden, Nikolay Karamzin gibi yazarların yapıtlarıyla tanışmadan, kendi sanatsal yeteneğini ve poemanın birleşenini oluşturan folklorik malzeme bilgisine dayanarak Puşkin'in bu yapıtını bu biçimde resmetmesini Jidkov oldukça şaşırtıcı bulmaktadır.²⁵

3.2.2. Çingeneler

Aleko'nun aşık olduğu ve kendisine aşık olan Çingene kızı Zemfira'nın peşine takılarak kentlerin gürültülü kalabalığından ve endişelerinden uzak özgürce yaşayan Çingenelerin arasına katılmasının, Zemfira'nın Aleko'dan soğuyup bir Çingene gencine aşık olmasının, Aleko'nun Zemfira'yı ve bu Çingene gencini öldürmesinin anlatıldığı poema, Palehli sanatçıların ilgisini çeken ikinci Puşkin poeması olmuştur. **Çingeneler** adlı yapıt ilk kez 1928 yılında İvan İvanoviç Zubkov tarafından resmedilmiştir. Çingeneler adlı yapıtla ilintili sahneler resmeden diğer sanatçılar arasında Dmitri Butorin, Butorin'in kardeşi Aleksandr Nikolayeviç Butorin, Pyotr Lvoviç Parilov, Grigori Konstantinoviç Bureyev, Viktor Vasilyeviç Jegalov, Pavel Dmitreyeviç Bajenov, Nikolay Mihayloviç Parilov, Sergey Dmitreyeviç Solonin, İvan Pavloviç Suslov, Dmitri Mihayloviç Turin gibi sanatçılar da yer almaktadır.²⁶

²⁴ Puşkin, **a.g.e.**, s. 80-81.

²⁵ Jidkov, **a.g.e.**, s. 93.

²⁶ **A.y.**

3.2.2.1. Pavel Dmitreyeviç Bajenov'un “Aleko” Adlı Çalışması

Pavel Dmitreyeviç Bajenov tarafından 1931 yılında papier-mâché'den elde edilen kutu üzerine resmedilen **Aleko** (R8) adlı minyatür çalışmasında mezarın yanından duran Aleko, Aleko'nun çingene sevgilisi Zemfira, Zemfira'nın Aleko tarafından öldürülen ve kanlar içerisinde yerde yatan genç çingene sevgilisi resmedilmiştir. Puşkin, bu sahneyi yapıtında şöyle betimler:

“... Yolun sonunda tam önünde
Uzakta bir mezar görünüyor,
Dermansız ayaklarını oraya sürüyor
.....
Yürüyor... ve birden... düş mü yoksa?
Ansızın görüyor yan yana iki gölgeyi
Ve fisiltılar duyuyor hemen yakınında,
Lekelenen mezarın üstünde
.....

Aleko

Uyandım ben.
Nereye böyle? Acele etmeyiniz ikiniz;
Burada mezarın başında rahat edersiniz.
.....

Aleko

Dur hele!
Yakışıklı delikanlı, nereye?
Geber!
(*Bıçağı ona saplar*)...”²⁷

Aleko'nun Zemfira'nın genç çingene sevgilisini öldürdüğü Bajenov'un bu çalışması oldukça dramatiktir. Poemanın epilog bölümünün sondan ikinci satırı olan “her yerde ölümcül ihtiraslar...” satırı poemada var olan problemin çözümüne nasıl

²⁷ Puşkin, **Poemalar**, Çev. Kayhan Yükseler, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012, s. 119-120.

yaklaşıldığının da bir işaretidir. Hareketli biçimde tasarlanan kompozisyon ani ve keskin kırılmalar, hareketlilik çeşitleriyle son derece gergin tavırlar üzerine kurulmuştur. Figürlerin yüzlerindeki ifadeler oldukça belirgindir, özellikle Aleko'nun siması deliliğin eşliğinde bulunan bir insanı çok iyi yansıtmaktadır.²⁸

Çalışmada, poemayı saran romantizm de hissedilmektedir. Şafak sökerken çadırların arkasında sönen kırmızı şeritler düz siyah fon üzerinde romantik bir etki yaratmaktadır. Bulutların arkasında batan ayın gelişi güzel bir biçimde resmedilmesi çalışmanın genel karakteriyle çok az uyumludur.²⁹

Çalışmada, özellikle resim tekniği özelliklerinde eski Rus ikona yapım tekniği kullanılmıştır. Kompozisyondaki hacim, eski ikona yapım tekniğine göre yaratılmıştır. Eski ikona yapım tekniğinde yüzyıllardır dağların yorumlanması – dağ yamacındaki düzlüğün ve dağın ufukta kalan katmanlarındaki taşların resmedilmesi, belirgindir. Dağların resmedilmesindeki bu belirginliği bu çalışmada da görmekteyiz.³⁰

Dünya klasikleri üzerinde çalışmak sanatçıları yeni içerikler konusunda beslemiştir. Bu yeni içerik Bajenov tarafından resmedilen **Aleko** çalışmasında da belirgin bir biçimde görülmektedir. Yeni içerik, yeni tarzı geliştirmiştir. Eski tarzı koruyan öğeler (kompozisyondaki hacim gibi) yeni içeriğe yerleştirilmiş (kompozisyondaki ani ve keskin kırılmalar gibi), yerleştirilen bu öğeler farklı bir düşüncenin oluşmasını sağlamıştır.³¹

3.2.3. Bahçesaray Çeşmesi

Kırım Hanı Kerim Giray'ın bir baskın sırasında Polonyalı Kontes Mariya'yı babasının şatosundan kaçırmayı; haremdeki eşlerinden Gürcü Zarema'nın Mariya'yı kıskanması; Mariya'nın gizemli bir biçimde ölü bulunması ve ardından Zarema'nın Kırım Hanı Kerim Giray'ın emriyle öldürülmesinin anlatıldığı poema, Palehli sanatçıların ilgisini çeken bir diğer Puşkin poemasıdır. 1930 yılından itibaren

²⁸ Jidkov, a.g.e., s. 94.

²⁹ A.y.

³⁰ A.y.

³¹ A.e., s. 95.

Bahçesaray Çeşmesi adlı yapıt üzerinde çalışmaya başlayan ilk sanatçı İvan Mihayloviç Bakanov olmuştur. Yapıtla ilintili birkaç kompozisyon resmeden Bakanov'un en iyi çalışması Paleh Devlet Sanat Müzesi'nde bulunmaktadır.³² **Bahçesaray Çeşmesi** adlı yapıtla ilintili sahneler resmeden diğer sanatçılar arasında Margarita Aleksandrovna Katuhina, İrina Yuryevna Vyugina gibi sanatçılar da yer almaktadır.

3.2.3.1. İvan Mihayloviç Bakanov'un “Bahçesaray Çeşmesi” Adlı Çalışması

İvan Mihayloviç Bakanov tarafından 1931 yılında papier-mâché'den elde edilen kutu üzerine resmedilen **Bahçesaray Çeşmesi** (R9) adlı minyatür çalışmasında harem dairesine yürüyen Kırım Hanı Kerim Giray, fiskiyenin çevresinde ipek halıların üzerinde oturan ve fiskiyenin mermer dibinde bir balığın süzülerek gidişini izleyen kadınlar, balığa doğru altın küpelerini bilerek bırakan kadınlar, şerbet dağıtan cariyeler resmedilmiştir. Puşkin, bu sahneyi yapıtında şöyle betimler:

“...Kalkıyor hükümdar düşünceli dalgın;
Kapı ardına kadar açılıyor önünde.
Yürüyor han harem dairesine
Daha dünkü sevgili karılarının...

Bekleyerek hanı endişesizce,
Oynak fiskiyenin çevresinde
Kadınlar üzerinde ipek halıların
Oturuyorlardı şen bir toplulukla
Ve izliyorlardı çocuksu mutlulukla
Işıltılı derinlikte bir balığın
Mermer dipte süzülerek gidişini.
Kimileri bile bile balığa doğru

³² A.y.

Altın küpelerini bırakıyordu.
Bu sırada cariyeler etrafta
Mis kokulu şerbet dağıtıyorlardı
Ve yankılanan tatlı bir şarkıyla
Harem birden çınlamaya başladı...”³³

Bakanov, çalışmasında harem dairesine yürüyen Kırım Hanı Kerim Giray’ı, fiskiyenin çevresinde ipek halıların üzerinde oturan ve fiskiyenin mermer dibinde bir balığın süzülerek gidişini izleyen kadınları, balığa doğru altın küpelerini bilerek bırakan kadınları, şerbet dağıtan cariyeleri resmetmiş olmasına rağmen Bakanov’un çalışmasındaki kompozisyonun anlamı daha derindir. Kompozisyonun ana düşüncesi, poemanın duygusal içeriğindeki resimsel imgelerin yeniden oluşturulmasıdır.³⁴ Bu düşünceyle Bakanov, şairi takip ediyor gibidir:

“... Dolaştım halkların afeti Tatar’ın
Gürültülü şölenler düzenlediği
Ve korkunç saldırılar sonrasında
Müthiş bir tembelliğe gömüldüğü yeri,
Şu an gönenç nefes alıyor hâlâ
Issız odalarında ve bahçelerinde;
Kızarıyor gülleri, oynaşiyor suları
Asmaların kıvrılıyor ince dalları,
Altın parıldıyor duvarların üzerinde...”³⁵

Bakanov’un çalışmasındaki “Doğu” problemi, Aristarh Dıdikin’in **Ratmir Büyülü Şatonun Yanında** adlı çalışmasında Dıdikin’in önünde duran “Doğu” problemine yakın olmasına rağmen Bakanov, bu problemin çözümünde elinden

³³ Puşkin, **Poemalar**, s. 82.

³⁴ Jidkov, **a.g.e.**, s. 96.

³⁵ Puşkin, **Poemalar**, s. 94.

gelenin en iyisini yapmıştır. “Doğu” Bakanov’un çalışmasında belirgin bir biçimde resmedilmiştir.³⁶

Bakanov’un gölgelendirmede kullandığı ince ayrıntıları incelediğimizde bu ince ayrıntılar sedefli yüzeyin bir oyunu gibi görünmektedir. Siyah fon üzerine resmedilen kıyafetlerde ve süslemede kullanılan altın varak, fiskiyenin yavaş akan suyunda kullanılan gümüş, zarif renk skalasına girmektedir.³⁷

3.2.4. Kont Nulin

Avrupa’dan uzun bir yolculuktan sonra ülkesine dönen Kont Nulin’in yolda bir araba kazası geçirmesi; av düşkünü kocası tarafından ihmal edilen Natalya Pavlovna adlı melankolik ve sevimli bir genç kadının şatosunda kalması; kocasının ava gitmesiyle yalnız kalan kadının Kont Nulin’i sevinçle karşılayarak şatoya yemeğe davet etmesi; kontun kur yapmasına kadının tokatla karşılık vermesi ve skandalın kulaktan kulağa yayılmasıyla gelişen olayların anlatıldığı poema³⁸ Palehli sanatçıların ilgisini çeken bir diğer Puşkin poemasıdır. 1931 yılından itibaren **Kont Nulin** adlı yapıt üzerinde çalışmaya başlayan ilk sanatçı İvan Zubkov olmuştur. Daha sonra bu yapıt Dmitri Mihayloviç Turin’in dikkatini çekmiştir.³⁹ **Kont Nulin** adlı yapıtla ilintili sahneler resmeden diğer sanatçılar arasında Andrey Anatolyeviç Kraykin, Vasili Dmitriyeviç Solonin gibi sanatçılar da yer almaktadır.

3.2.4.1. Dmitri Mihayloviç Turin’in “Kont Nulin” Adlı Çalışması

Dmitri Mihayloviç Turin tarafından 1934 yılında papier-mâché’den elde edilen kutu üzerine resmedilen **Kont Nulin** (R10) adlı minyatür çalışmasının kompozisyonu üç kısımdan oluşmaktadır. Kompozisyonun ortasında kapı önüne çıkan Natalya Pavlovna’nın kocası, av kıyafetleri içinde ata binmiş köpek bakıcıları, hoplayıp sıçrayan tazılar, başında gece takkesi, omuzunda şalıyla, uykulu gözlerle

³⁶ Jidkov, **a.g.e.**, s. 96.

³⁷ **A.e.**, s. 97.

³⁸ Puşkin, **Poemalar**, s. 10.

³⁹ Jidkov, **a.g.e.**, s. 97.

pencereden kalabalığı izleyen Natalya Pavlovna resmedilmiştir. Puşkin, bu sahneyi yapıtında şöyle betimler:

“Haydi, vakit geldi! Av borusu çalıyor;
Köpek bakıcıları av kıyafetleri içinde!
Binmişler atlarına şafakla birlikte,
Tazılar tasmalarında oynayıp sıçırıyor.
Kapı önüne çıkıyor beyefendi,
Çevresine göz atıyor elleri böğründe;
Memnuniyet okunan çehresi
Parlıyor keyifli bir kibirle.

.....
Karısı, başında gece takkesi,
Omzunda şalıyla, uykulu gözlerle
Pencereden izliyor kızgın şekilde
Kalabalığı, tazıların telaşını...”⁴⁰

Kompozisyonun sol kısmında çingırak sesleri duymanın mutluluğuyla balkona koşan Natalya Pavlovna ve Kont Nulin’in yan yatmış arabası resmedilmiştir. Puşkin, bu sahneyi yapıtında şöyle betimler:

“Balkona koşuyor Natalya Pavlovna,
Çingırak seslerinin mutluluğuyla,
.....
Ama birden...ah, bu ne sevinç! Dağ yamacı;
Araba yan yatmış...”⁴¹

Kompozisyonun sağ kısmında ise Natalya Pavlovna, avdan dönen kocası ve Kont Nulin ile holde resmedilmiştir. Puşkin, bu sahneyi yapıtında şöyle betimler:

⁴⁰ Puşkin, **Poemalar**, s. 129.

⁴¹ **A.e.**, s. 131.

“...Ansızın holde gürültü. Giriyorlar. Acaba kim?”

“Nataşa, merhaba!”

“Aman Tanrım!”

Kont, işte kocam. Sevgilim,

Kont Nulin...”⁴²

Turin, tarihe şüpheli bir biçimde yaklaştığı için **Kont Nulin** adlı yapıta tarihsel bir yorum getirmemiştir. Bu yüzden, kompozisyondaki motifler Puşkin dönemindeki görüntüsüyle çok az benzerlik göstermektedir. Kompozisyonda resmedilen kostümler ve kompozisyonda yer alan mimari öğeler de Puşkin döneminden bir parça farklı olmasına rağmen sanatçı poemanın konusundaki gelişimin canlı ve hızlı temposunu, poemanın esprisini ve neşesini çok iyi hissetmiştir.⁴³

Kompozisyonu incelediğimizde karşımıza hemen canlı pitoresk bir hikâye çıkmaktadır. Hikâye, renklendirmenin parlaklığına, geniş ritmik plana bağlı olmayan, fakat parçalanmış hareketlerin kendine özgü dinamik formuna sahiptir. Turin, Puşkin’in yapıtlarının karakteristik yapısını bilmemesine rağmen poemanın stilini çok iyi hissetmiştir. Natalya Pavlovna’nın kocası Turin tarafından oldukça iyi anlaşılmiş ve Natalya Pavlovna’nın kocası kompozisyonun ortasına yerleştirilmiştir.⁴⁴

3.2.5. Poltava

Poemanın konusu, I. Petro komutasındaki Rus ordusunun İsveç ordusunu bozguna uğrattığı 1709 Poltava Savaşı’dır. Poemanın olay örgüsünü ise, yine gerçek yaşamdan alınmış bir “aşk öyküsü” ve “aile dramı” oluşturmaktadır.⁴⁵ Ukrayna’nın Poltava şehrinde geçen olayda, yörenin en zengin toprak sahiplerinden biri olan

⁴² A.e., s. 138.

⁴³ Jidkov, a.g.e., s. 97.

⁴⁴ A.e., s. 98.

⁴⁵ Ataol Behramoğlu, **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 2013, s. 182.

Koçubey'in güzeller güzeli kızı Mariya, Ukrayna Kazaklarının yaşlı hetmanı⁴⁶ ve aynı zamanda vaftiz babası olan Mazepa'ya aşık olması üzerine tüm taliplerini geri çevirmesinin; kızının eski silah arkadaşı olan Mazepa'ya aşık olduğunu öğrenen Koçubey'in çığına dönmesinin; Koçubey'in Mazepa ve kızının evlenmelerine karşı çıkması üzerine kızının Mazepa'ya kaçmasının; intikam ateşiyle yanıp tutuşan Koçubey'in oyun kurarak Mazepa'yı Çara ihbar etmesinin; Mazepa'ya karşı kurduğu oyunda olanın Koçubey'in kendisine olmasının anlatıldığı tarihi poema⁴⁷ Paleh sanatına yansıyan ilk tarihsel Puşkin poemasıdır. Sık sık yeni konular resmeden İvan Zubkov, 1930 yılından itibaren Poltava adlı yapıtı dikkatlice okumuş, **Mazepa ile Mariya** adlı çalışmayı resmetmiştir.⁴⁸

3.2.5.1. İvan İvanoviç Zubkov'un “Mazepa İle Mariya” Adlı Çalışması

İvan İvanoviç Zubkov tarafından 1930 yılında papier-mâché'den elde edilen yuvarlak kutu üzerine resmedilen **Mazepa İle Mariya** (R11) adlı minyatür çalışmasında ay ışığında darmadağın saçları önünde, paçavralar içinde solgun bir biçimde duran Mariya, Mazepa'ya doğru eğilerek parmağıyla Mazepa'yı tehdit etmektedir. Puşkin, yapıtında bu sahneyi şöyle betimler:

“... Bakıyor: Tepesinde parmağıyla tehdit eden
Biri sessizce ona eğilmişti.
İrkildi bir baltanın altındaymış gibi...
Darmadağın saçlarıyla önünde,
Işıldayan çökük gözleriyle,
Paçavralar içinde, kadidi çıkmış, solgun
Bir kadın duruyor ay ışığıyla aydınlanan...”⁴⁹

⁴⁶ Dnyeper nehri kıyısında yaşayan Ukrayna Kazaklarının liderlerine verilen unvan. Bkz.: “**Hetman**”, (Çevrimiçi), <http://www.dictionary.com/browse/hetman>, 13 Mart 2016.

⁴⁷ Puşkin, **Poemalar**, s. 10-11.

⁴⁸ Jidkov, **a.g.e.**, s. 99.

⁴⁹ Puşkin, **Poemalar**, s. 187.

Siyah fon üzerine resmedilen ve altın varakla çerçevelenen çalışmanın kompozisyonunu incelediğimizde kompozisyonun tek bir konudan oluştuğunu, fakat İvan Zubkov'un bu çalışmasıyla poemanın bütün içeriğini ortaya çıkaramadığını görmekteyiz. Jidkov, bu durumun Palehli sanatçıların önceden tarihi konulu yapıtlar üzerinde çalışmamasından ve tarih konusundaki bilgilerinin yetersiz olmasından kaynaklandığını ifade eder.⁵⁰ Eski ikona ustalarının eğitildiği ve yaşadığı şartları göz önünde bulundurduğumuzda Palehli sanatçıların tarihi konulu yapıtları resmetme konusunda yetersiz olmasını tamamiyle Palehli sanatçılara dayandırmamak gerekmektedir. Devrim öncesi eski ikona ustalarının birçoğu bütün imkânlarıyla kendi eksiklerini gidermeye çalışmışlar, fakat tarihi edebiyatın okunması, tarihi anıtlarla tanışılması sistemli bir biçimde gerçekleşmemiştir. Toplanan bilgilerle de tarihi gerçeklerin derinlemesine anlaşılması mümkün olmamıştır.⁵¹

Bu bölümün özet olarak toplu bir değerlendirmesini yapacak olursak, kendilerini Rus folklorunun temsilcisi olarak gören Palehli sanatçıların, yapıtlarında folklorik motiflere bolca yer veren Puşkin'in yapıtlarına büyük bir ilgi gösterdiğini görmekteyiz. Eski Rus ikona sanatı geleneğinden gelen sanatçılar minyatür çalışmalarını resmederken bu geleneğe bağlı kalmışlardır. Çalışmamızda incelenen Puşkin'in **Ruslan ve Ludmila, Çingeneler, Bahçesaray Çeşmesi, Kont Nulin ve Poltava** adlı yapıtları için resmedilen minyatür çalışmalarında da sanatçıların eski ikona tekniklerini ve tempera boyama yöntemlerini uyguladığını görmekteyiz.

⁵⁰ Jidkov, **a.g.e.**, s. 99.

⁵¹ **A.e.**, s. 100-101.

SONUÇ

Paleh köyü Moskova'nın kuzeydoğusundaki İvanova bölgesinde bulunmaktadır. Adından ilk kez 17. yüzyılın ilk yarısında söz edilmesine rağmen o dönemde köyün çevresinde kayıtları tutacak bir manastır olmamasından dolayı köyün ne zaman kurulduğu net olarak bilinmemektedir. Starodubski hanedanlığından gelen Paletski knyazlarına ait olan köy, knyazların ölümüyle ilk önce hazineye, daha sonra da 17. yüzyılın ilk çeyreğinde İvan Baturlin'e ödül olarak verilmiş ve 1861 yılına kadar köy Baturlin ailesine ait olmuştur. Paleh adının etimolojisi araştırıldığında Paleh adının Fin-Ural Altay dil ailesinden geldiği ve Paleh adının nereden geldiği net olarak bilinmemesine rağmen adının nereden geldiğine dair anlatılan söylenceler olduğu ve anlatılan söylenceler sonucunda Paleh adının büyük ve tahrip edici yangından gelebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Tatar istilasından kaçan Suzdallı keşişler sayesinde 17. yüzyılda ikona sanatıyla tanışan köy, 18. yüzyılda ikona çalışmalarıyla zirveye ulaşmıştır. Paleh ikona sanatı Novgorod ve Stroganov ikona sanatının özelliklerini taşımaktadır. 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında Rus ikona sanatı eski geleneğini kaybetmiş ve ikonalarda yeni natüralist çizgiler görülmüştür.

18. yüzyılda Paleh'te inşa edilen Krestovozdvijenski kilisesinde bulunan freskler günümüze kadar korunmuş olan tek Paleh duvar resmi çalışmalarıdır. Ustalar, Rusya'nın farklı şehirlerindeki kiliselerin duvar resimlerini de yapmışlardır. Palehli ustaların en önemli çalışmaları arasında ikona yapımıyla uğraşan ailelerden Belousovlar tarafından 1882 yılında Moskova Kremlin'indeki Granit Sarayı'ndaki Fasatlı Oda'nın duvar resimlerinin yapılması yer almaktadır.

Dekorasyon alanında da çalışmaları bulunan sanatçılar Moskova, Saint Peterburg, Saratov gibi şehirlerde bulunan tiyatrolarda sahnelenen oyunların, bale ve opera gösterilerinin sahne dekorasyonlarını yapmışlardır.

Peterhof'daki Monplaisir Sarayı'nın bir odasının I. Petro tarafından doksan dört tane panel ile Rus ikona sanatçılarına dekore ettirilmesiyle vernik Rusya'da ilk kez kullanılmıştır. 1795 yılında Moskovalı tüccar Pyotr Korobov'un günümüzde

Fedoskino'ya bağlanmış olan Danilkovo köyünde bulunan fabrikasında vernikli objeler üretmesiyle Rusya'da vernikli objeler üretilmeye başlanmıştır. Rusya'nın en eski vernikli minyatür merkezi olan Fedoskino dışında Rusya'da vernikli kutu yapımıyla uğraşan Paleh, Mstera ve Holuy köyleri bulunmaktadır.

Ekim Devrimi'ne kadar ikona sanatıyla uğraşan Palehli ustalar devrim sonrası Sovyetler Birliği'nin dini reddetmesi, ikona sanatına olan talebin azalması, atölyelerin kapanmasıyla yeteneklerini kullanacakları yeni sanatsal arayışlar içine girmişlerdir. Fedoskinolu ustaların kullandıkları papier-mâché tekniklerinden esinlenerek minyatürlerinde eski Rus ikona tekniklerini ve tempera boyama yöntemlerini uygulayan sanatçılar masallar, Rus folkloru, Rus halk şarkıları, Rus tarihi, Rus edebiyatı, günlük yaşamdan alınan konuları resmetmişlerdir. Resmedilen bu konular arasında Puşkin'in yapıtları büyük yer tutmaktadır. Kendilerini Rus folklorunun temsilcisi olarak gören sanatçıların şairin yapıtlarını çalışmalarında resmetmesinin nedeni ise, şairin yapıtlarında Rus folklor öğelerine bolca yer vermesidir.

Çalışmamızda Puşkin'in masalsi folklorik öğeleri bolca kullandığı **Ruslan ve Ludmila**, Puşkin'in romantik poemalarından **Çingeneler** ve **Bahçesaray Çeşmesi**, şairin gerçekçiliğe yöneldiği dönemde yazmış olduğu **Kont Nulin** ve **Poltava** adlı yapıtları için resmedilen çalışmalar incelenmiştir. Bu bağlamda, çalışmamızda **Ruslan ve Ludmila** adlı yapıt için resmedilen **Koyun Kenarında Yeşil Meşe Ağacı**, **Ruslan'ın Rogday İle Çarpışması**, **Ratmir Büyülü Şatonun Yanında**, **Karanlık Kıyıların Yamacında**, **Çingeneler** adlı yapıt için resmedilen **Aleko**, **Bahçesaray Çeşmesi** adlı yapıt için resmedilen **Bahçesaray Çeşmesi**, **Kont Nulin** adlı yapıt için resmedilen **Kont Nulin**, **Poltava** adlı yapıt için resmedilen **Mazepa ile Mariya** adlı çalışmaların Paleh sanatına yansımaları ele alınmıştır. Çalışmamız sırasında figürlerin, renklerin, biçimlerin yorumlanması yapılmış; çalışmalarda resmedilen kompozisyonlara açıklamalar getirilmiş; çalışmalarda resmedilen kompozisyon metinlerle desteklenmiş; çalışmaların taşıdığı Paleh sanatının özelliklerine değinilmiş; çalışmalar için yapılan yorumlar ele alınarak çalışmaların okuyucu açısından tamamen anlaşılır kılınması amaçlanmıştır.

Sanatçıların yukarıda adı geçen yapıtlar için resmettikleri çalışmalarda Paleh sanatının özellikleri açıkça görülmektedir. Papier-mâché'den yapılan kutular üzerine resmedilen minyatürlerden **Koyun Kenarında Yeşil Meşe Ağacı**, **Ratmir Büyülü Şatonun Yanında**, **Karanlık Kıyıların Yamacında**, **Bahçesaray Çeşmesi** ve **Kont Nulin** çok katmanlı ve detaylı sahnelerden oluşurken **Ruslan'ın Rogday İle Çarpışması**, **Aleko** ve **Mazepa İle Mariya** tek sahneden oluşmaktadır. Siyah fon üzerine resmedilen minyatürler tempera boya ile boyanmış ve altın varakla çerçevelenmiştir.

Bu çalışmalardan **Ruslan ve Ludmila** adlı yapıtın giriş bölümü için resmedilen **Koyun Kenarında Yeşil Meşe Ağacı** “Rus folklorunun ansiklopedisi” olarak nitelendirilmiştir. Bu çalışmanın giriş bölümünün “Rus folklorunun ansiklopedisi” olarak nitelendirmesinin nedeni ise, çalışmanın giriş bölümünde Baba Yaga, tavuk ayakları üzerinde kulübe, Koşçey gibi folklorik öğelerin kullanılmasıdır.

İncelemelerimiz sonucunda **Ratmir Büyülü Şatonun Yanında** ve **Bahçesaray Çeşmesi** adlı çalışmalarda “Doğu” probleminin çözülmeye çalışıldığı saptanmıştır. **Ratmir Büyülü Şatonun Yanında** adlı çalışma gerçekçi olmayan “Doğu” havasıyla doldurulmuş ve bu problem belirgin biçimde resmedilememiştir. **Bahçesaray Çeşmesi**'nde ise resmedilen harem, ipek halıların üzerinde oturan kadınlar, şerbet dağıtan cariyelerden dolayı “Doğu problemi” belirgin biçimde resmedilmiştir.

Aleko adlı çalışmada siyah fon üzerine şafak sökerken çadırların arkasında sönen kırmızı şeritlerin resmedilmesiyle poemayı saran romantizm hissedilmiştir. Kompozisyondaki hacim gibi eski tarzı koruyan öğelere kompozisyondaki ani ve keskin kırılmalar gibi yeni öğelerin yerleştirilmesiyle farklı bir düşüncenin oluşması sağlanmıştır.

Puşkin'in romantik konudan çıkarak tarihi bir konuyu işlediği **Poltava** adlı tarihi poema sanatçıların çalışmalarına yansıyan ilk tarihsel poema olmuştur. Bu poema için resmedilen **Mazepa İle Mariya** adlı çalışmada poemanın içeriği bütünüyle ortaya çıkartılamamıştır. Bu durum sanatçıların tarihi konulu yapıtlar

üzerinde önceden çalışmaması ve tarih konusundaki bilgilerinin yetersiz olmasından kaynaklanmıştır.

Çalışmamızda kapsamlı olarak ele alınan minyatür çalışmalarının incelenmesi sonucunda sanatçıların minyatür çalışmalarını resmederken eski Rus ikona sanatı geleneğine ve tempera boyama yöntemlerine bağlı kaldığı, Puşkin'in yapıtlarının sanatçıların sanatsal gelişimine de katkı sağladığı saptanmıştır.

KAYNAKÇA

- Annenkov, P. V.: **A.S. Puşkin, Materialı dlya vivo biografii i otsenki proizvedeniy**, Peterburg, İzdaniye Tovarişçestva “Obşçestvennaya Polza”, 1873.
- Anonim: **“Dubrovski – “Blagorodnyy razboynik”**, (Çevrimiçi)
<http://antisochinenie.ru/text/14381/14381.txt>, 24 Ocak 2016.
- “Dvunatesyatiye prazdniki”**, (Çevrimiçi)
http://samlib.ru/r/raba_b_i/propoved-7.shtml, 17 Eylül 2015.
- “Guberniya”**, (Çevrimiçi)
http://dic.academic.ru/dic.nsf/russian_history/2132/%D0%93%D0%A3%D0%91%D0%95%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%AF, 11 Ekim 2015.
- “Hetman”**, (Çevrimiçi),
<http://www.dictionary.com/browse/hetman>, 13 Mart 2016.
- “History”**, (Çevrimiçi)
<http://visitivanovo.com/en/paleh/history/>, 14 Haziran 2015.
- “İstoriya narodnogo promısla Fedoskino, lakovaya miniatyura Fedoskino, stanovleniye narodnogo promısla”**, (Çevrimiçi)
http://fedoskinotoday.com/cms.php?id_cms=8, 31 Ekim 2015.
- “İzlenimcilik”**, **AnaBritannica**, Genel Kültür Ansiklopedisi, İstanbul, Ana Yayıncılık, 2004, C:XII, s.191.

“Klyazma”, (Çevrimiçi)
<http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/157490>, 4 Ekim 2015.

“Lakovaya miniatyura Paleha”, (Çevrimiçi)
http://edu.tltsu.ru/sites/sites_content/site122/html/media/94575/Palex.pdf, 24 Kasım 2015.

“Mariinski Teatr”, (Çevrimiçi)
https://www.mariinsky.ru/about/history/mariinsky_theatre/, 9 Nisan 2016.

“Mihaylovski Teatr”, (Çevrimiçi)
<http://www.mikhailovsky.ru/theatre/history/>, 9 Nisan 2016.

“Paleh History”, (Çevrimiçi)
<http://palekh.narod.ru/eng/histor.htm>, 15 Eylül 2015.

“Russkiy Paleh, velikoye natsionalnoye iskusstvo hudojestvennoy miniatyuri”, **Promyşlennyy Yejenedelnik, Nezavisimaya Obşçerossiyskaya Gazeta**, № 18 (417), 27 Mayıs-2 Haziran 2013, s. 8.

“Sergey Miranoviç Kirov. Biografiçeskaya spravka”, (Çevrimiçi)
http://ria.ru/history_spravki/20100315/214497156.html, 9 Nisan 2016.

“Siena Sarısı”, (Çevrimiçi)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=283524, 15 Ekim 2015.

“Terebentin”, (Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=310113, 25 Ekim 2015.

“The Wonder of Palekh Miniatures”, **Russian Life**, C:XLIII, Sayı 3, Mayıs-Haziran 2000, s. 8.

“Verst”, (Çevrimiçi)

<http://dic.academic.ru/dic.nsf/mera/57>, 13 Eylül 2015.

“Weimar”, **AnaBritannica**, Genel Kültür Ansiklopedisi, İstanbul, Ana Yayıncılık, 2005, C:XXII, s. 156.

Aykut, Altan:

“Puşkin’in Poemaları”, **Cumhuriyet Kitap Eki**, Sayı 488, İstanbul, 1999, s. 5-6.

Bahmutski, V. Ya.:

Porogi Kulturi, Moskva, İzdatelski Dom “Geleos”, 2005.

Bakuşinski, A.V.:

İskusstvo Paleha, Moskva-Leningrad, Academia 1934.

Bayley, John:

Pushkin: A Comparative Commentary, Cambridge, Cambridge University Press, 1971.

Behramoğlu, Ataol:

Byelkin’in Öyküleri, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.

.....:

“Doğumunun 200. yılında Puşkin ve Rus Edebiyatı”, **Cumhuriyet Kitap Eki**, Sayı 488, İstanbul, 1999, s. 4.

.....:

Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği, İstanbul, Tekin Yayınevi, 2013.

.....:

Rus Edebiyatının Öğrettiği, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2008.

-: **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)**, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2001.
- Belinski, V.G.: **Soçineniya Aleksandra Puşkina**, Moskva, Sovetskaya Rossiya, 1984.
- Boyle, Nicholas: **Goethe: The Poet and The Age, Volume I. The Poetry of Desire (1749-1790)**, London, Oxford University Press, Bookcraft (Bath) Ltd, 1991.
- Daşko, Ye. A.: **“Obroz kolleksii lakovoy miniatyuri hudojestvenno-memorialnogo muzeya İ.E. Repina”**, (Çevrimiçi) <http://repin.chuguev.net/Palech.htm>, 1 Aralık 2015.
- Denisova, Anastasiya: **Paleh-muzeyniy proekt**, Moskva, Departament Obrazovaniya Goroda Moskvi Yugo-Zapadnoye Okrujnoye Upravleniye Obrazovaniya, 2013.
- Dostoyevski, F. M.: **Puşkin Üzerine Konuşma**, Çev. Tektaş Ağaoğlu, y.y, Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, 1987.
- Erdem, Mesut: **Resim Tekniği**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2005.
- Ersoy, Canan: **“A.S. Puşkin ve Masalları”**, İstanbul, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Fetahoviç, Zuhra: **“A.S. Puşkin’in Eserlerinde Romantizm”**, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Gerşkoviç, Yevgeniya: **“Fedoskino”**, (Çevrimiçi) http://www.agitlak.com/trading_fedoskino.html, 31 Ekim 2015.

-: **“Mstera”**, (Çevrimiçi)
http://www.agitlak.com/trading_mstiora.html, 1 Aralık 2015.
-: **“Paleh”**, (Çevrimiçi),
http://www.agitlak.com/trading_palekh.html, 4 Ekim 2015.
- Gluşkova, V. G.: **Podmoskovye. Priroda. İstoriya. Ekonomika. Kultura. Dostoprimeçatelnosti. Religiozniye tsentri**, y.y., İzdatelstvo “Veçe”, 2015.
- Gorki, Maksim: **Ekmeğimi Kazanırken**, Çev. Hande Nurel, İstanbul, Bordo Siyah Yayınları, 2013.
- Gusakovskaya, Aleksandra: “A.S. Puşkin v tvorçestve Paleha- Eto veçnoye (Semeyniy proekt)”, Sankt Peterburg, **Mejdunarodnaya detsko-yunoşeskaya nauçnaya konferatsiya “Sankt-Peterburg, Tsarskoye Selo, Puşkin i kultura”**, 2008.
- Güneş, Nurhayat: “Resim Sanatında Kolaj, Asamblaj ve Türk Resmine Yansımaları”, Edirne, **Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2013.
- Hilton, Alison: **Russian Folk Art**, Bloomington: Indiana University Press, 1995.
- Horoşilova, Tatyana: **“Otsyuda rodod jar-ptitsa”**, (Çevrimiçi)
<http://www.sb.by/soyuz-belarus-rossiya/article/otsyuda-rodod-zhar-ptitsa.html>, 15 Eylül 2015.
- İnanır, Emine: “A. S. Puşkin’in Yapıtlarında Türk ve Doğu Motifleri”, **Cumhuriyet Kitap Eki**, Sayı 488, İstanbul, 1999, s. 7.

-: **Rus Edebiyatı İncelemeleri: Kiev Rusya'sından XVII. Yüzyıla**, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 2003.
- Jenks, Andrew: **Russia in a Box: Art and Identity in an Age of Revolution**, DeKalb. Northern Illinois University Press, 2005.
- Jidkov, G. V.: **Puşkin v iskusstve Paleha**, Moskva-Leningrad, Gosudarstvennoye İzdatelstvo İzobrazitelnih İskusstv, 1937.
- Karaca, Birsen: "Rus Edebiyat Tarihinde Öykü Türünün Gelişim Evreleri", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 44, 1, 2004, s. 156.
-: **Rus Edebiyatının Açılımları**, İstanbul, Kavis Kitap, 2010.
- Kennedy, Mixe Dixon: **Encyclopedia of Russian & Slavic, Myth and Legend**, California, ABC-CLIO, 1998.
- Kenneth, Kristal: **Trash to Treasure**, Saskatchewan, 4-H Saskatchewan, 2013.
- Kotov, V. T.: **İskusstvo Paleha, putevoditel**, Moskva, Gosudarstvennıy Muzey Palehskogo İskusstva, İzd-vo Literaturı Na İnostrannıh Yazıkah, 1962.
- Krementsov, L. P.: **Russkaya literatura XIX veka. 1801-1850: Uçebnoye posobiye**, Moskva, Flinta Nauka, 2011.
- Kuleşov, Vasili İvanoviç: **Puşkin Yaşamı ve Sanatı**, Çev. Birsen Karaca, İstanbul, Multilingual, 2000.
- Kurat, Akdes Nimet: **Rusya Tarihi Başlangıcından 1917'ye Kadar**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014.

- Küçük, Kamile Sinem: “Rus Resim Sanatında V.G. Perov ve Küçük İnsan İmgesi”, **İdil Dergisi**, C:I, Sayı 1, 2012, s. 27.
- Madesker, Michael: “Romanticism and Realism in Pushkin’s Evgenii Onegin”, Ontario, **McMaster University**, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 1964.
- Mihayloviç, İ. G.: “Anton na polyah srajeniy pervoy mirovoy voyni (Avgust 1914-Fevral 1917)”, Samara, **İzvestiya Samarskogo Nauçnogo Tsentra Rossiyskoy Akademii Nauk**, m. 16, № 3 (2), 2014, s. 428.
- Nekrasov, M. A.: **İskusstvo drevney traditsii Paleh**, Moskva, Sovetskiy Hudozhnik, 1990.
- Olçay, Türkan: “Bir Eleştirmen Olarak Puşkin”, **Cumhuriyet Kitap Eki**, Sayı 488, İstanbul, 1999, s. 8
-: **Rus Edebiyatında Doğalci Okul**, İstanbul, İ.Ü Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2003.
-: “19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Romantizm Üzerine”, Erzurum, **Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2008, s. 373.
- Öksüz, Gamze: “A. S. Puşkin’in “Köylü Hanımefendi” Öyküsü İle H. R. Gürpınar’ın “Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç” Romanının Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi”, **The Journal of Academic Social Sciences Studies**, C:V, Sayı 8, 2012, s. 920-21.
-: “Lermontov’un “Zamanımızın Kahramanı” Adlı Romanında Gereksiz İnsan ve Kadın Kahramanların Önemi”, **Türkiye, Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi**, C:I, Sayı 1, Temmuz 2012, s. 9-10.

- Paert, İrina: **Old Believers: Religious Dissent and Gender in Russia, 1760-1850**, Manchester, Manchester University Press, 2003.
- Parer, M. Özlem: “Puşkin ve Düello”, **Cumhuriyet Kitap Eki**, Sayı 488, İstanbul, 1999, s. 10.
- Peçkin, Mihail Borisoviç: **Pajarskiy yubileynıy almanah: Vip:8 // K 80-letiyu lakovoy miniauturı Holuya**, İvanova-Yuja, Administratsiya Yujskogo Munitsipolnogo Rayona, 2014.
- Puşkin, A. S.: **Poemalar**, Çev. Kayhan Yükseler, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012.
-: **Ruslan ve Ludmila**, Çev. Kayhan Yükseler, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Saharov, A.N ve Bohanov A.N: **İstoriya Rossii XIX veka**, Moskva, Russkoye Slovo, 2012.
- Sedov, N. N.: **Fedoskino**, Moskva, MMP RSFSR, 1985.
- Smolitski, V. G., v.d.: **Narodniye hudojestvenniye promışlı RSFSR**, Moskva, Vısşaya Şkola, 1982.
- Sözen, Metin ve Tanyeli, Uğur: **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999.
- Stošić, Ljiljana: “Caspar Luyken’s Illustrated Bible among the Serbs and Bulgarians in the Eighteenth and Nineteenth Centuries”, Belgrad, Institute for Balkan Studies, **Serbian Academy of Arts**, 2011, s.37.
- Suçkov, Boris: **Gerçekçiliğin Tarihi**, Çev. Aziz Çalışlar, İstanbul, Adam Yayıncılık, 1982.

- Süer, Ö. Aydın: **XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar**, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 1994.
- Şestakova, A.: “Articles of Craftsmen- Unofficial Symbols of Russia”, Stavropol State University, Historical Sciences, **European Journal of Natural History**, №3, 2009, s.64-65.
- Tansuğ, Sezer: **Resim Sanatının Tarihi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999.
- Türkmen, Fikret: “Doğulu Konuların Rus Edebiyatında İşlenmesi Meselesi”, **Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları**, Volume 2/2 Spring, 2007, s. 683.
- Uçaev, S. A.: **“Jivopis, materialı v dekorativno-prikladnom iskusstve”**, (Çevrimiçi)
<http://www.bibliotekar.ru/isk/14.htm> , 20 Eylül 2015.
- Uzelli, Gönül: “Puşkin ve Tiyatro”, **Cumhuriyet Kitap Eki**, Sayı 488, İstanbul, 1999, s. 9.
-: **XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Rus Resim Sanatı**, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2002.
- Waliszewski, Kazimierz: **A History of Russian Literature**, New York, D. Appleton and Company, 1900.
- Yörükoğlu, Tamer: “Batılılaşma Devri Resim Sanatında Edirne Bulgar Kilisesindeki İkonaların Yeri”, Edirne, **Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2006.
- Zinin, S.A, Saharov V. İ., **Literature 2 çast. 9 klass**, Moskva, Russkoye Slovo, 2007.
- Çalmayev V. A.:

Zinovyev, N.M.:

Ískusstvo Paleha, Leningrad, Izdatelstvo “Hudozhnik
RSFSR”, Vtoroye Ízдание, 1975.

EKLER

EK.1. RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Mihail Stepanoviç Çijov, **Fedoskino'da Kış Bayramı**, Fedoskino, 1960,
Kutu üzerine vernikli minyatür

Resim 2: Nikolay Grigoryeviç Dmitriyev, **Altın Horoz**, Mstera, 1938, Kutu üzerine vernikli minyatür

Resim 3: Sergey Alekseyeviç Mokin, **Stepan Razin'in Çağrısı**, Holuy, 1943, Levha üzerine vernikli minyatür

Resim 4: Dmitri Nikolayevič Butorin, **Ruslan ve Ludmila (Koyun Kenarında Yeşil Meşe Ağacı)**, Paleh, 1934, Kutu üzerine vernikli minyatür

Resim 5: Vasili Vasilyeviç Kotuhin, Ruslan ve Ludmila (Ruslan'ın Rogday İle Çarpışması), Paleh, 1934, Kutu üzerine vernikli minyattür

Resim 6: Arishtarh Aleksandroviç Dıdikin, **Ruslan ve Ludmila (Ratmir Büyülü Şatonun Yanında)**, Paleh, 1933, Kutu üzerine vernikli minyatür

Resim 7: İvan Mihayloviç Bakanov, Ruslan ve Ludmila (Karanlık Kıyıların Yamacında), Paleh, 1933, Kutu üzerine vernikli minyatür

Resim 8: Pavel Dmitreyeviç Bajenov, **Çingeneler (Aleko)**, Paleh, 1931, Kutu üzerine vernikli minyatür

Resim 9: İvan Mihayloviç Bakanov, **Bahçesaray Çeşmesi**, Paleh, 1931, Kutu üzerine vernikli minyatür

Resim 10: Dmitri Mihayloviç Turin, **Kont Nulin**, Paleh, 1934, Kutu üzerine vernikli minyatür

Resim 11: İvan İvanoviç Zubkov, Poltava (Mazepa İle Mariya), Paleh, 1930,
Yuvarlak kutu üzerine vernikli minyatür

EK.2. HARİTA¹

Vernikli minyatür sanatıyla uğraşan Fedoskino, Paleh, Mstera ve Holuy köyleri

¹ Haritada vernikli minyatür sanatıyla uğraşan Fedoskino, Paleh, Mstera ve Holuy köyleri gösterilmektedir. Bkz.: “Guide to Russian Lacquer Boxes”, (Çevrimiçi) <http://www.tradestonegallery.com/index.php?content=boxguide>, 15 Mayıs 2016.